Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فـهـرست

شمیره عنوان

١. د کتاب په اړه څو ټکي
٢. لومړی فصل= اسلامي اقتصاد څه ته وايي
٣. غربي اقتصادي نظرياتو ته لنډه کتنه
٤. د اسلامي اقتصاد ظهور
٥. د اسلامي اقتصادي سيستم اصول
٦. د اسلام له نظره د مصرف کوونکي تيوري
٧. اوسنی اقتصادي سيستم څه ډول اسلامي شي؟
٨. دوهم فصل – د اسلامي او غير اسلامي اقتصادي سيستمونو پرتله
٩. اسلام او سوسياليزم
١٠. اسلام او کپيټاليزم:
١١. اسلامي اقتصادي سيستم
١٢. په اسلامي اقتصادي سيستم کې ثبات
١٣. دريم فصل- اسلامي بانك
١٤. په نړۍ کې د اسلامي بانکونو لست
١٥. اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي:
١٦. د اسلامي بانګي سيستم غوره والی

١٧. څلورم فصل - دتمويلولو اسلامي لارې
١٨. سود يا ربا:
١٩. ربا په قرآن او حديث کې:
٢٠. د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:
٢١. د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:
٢٢. د تمويلولواسلامي طريقې
٢٣. سکوك (اسلامي بانډ):
٢٤. پنځم فصل- اسلامي اقتصادي پرمختګ
٢٥. د اقتصادي پر مختګ د کچې لارې:
٢٦. پر مختګ د اسلام له نظره:
٢٧. ځنې غربي اقتصادي تيوريو ته کتنه
٢٨. داقتصادي پرمختګ غربي تيوريو په اړه څوروستۍ خبرې
٢٩. شپږم فصل-د اسلامي هيوادونو ترمينځ اقتصادي همکاري
٣٠. په اقتصادي برخه کې پر نورو تکيه کول او پايلې يې
٣١. اقتصادي يووالي ته ليوالتيا او په مخ کې پراته خنډونه
٥. د اقتصادي ائتلاف لارې
اووم فصل - انفلاسيون:
٣٤. د انفلا سيون ډولونه
٣٥. د انفلاسيون اغيزې:
٣٦. اسلامي اقتصاد او انفلاسيون:
٣٧. د انفلاسيون دکنټرول ځانګړې لارې
٣٨. اتم فصل- د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې
٣٩. نرخ ټاکل د اسلام له نظره
٤٠. بيمه (انشورينس):

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١. بیمه د اسلام له نظره: ٣
٤٢. دمروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل
٤٣. تکافل یا اسلامي بیمه ٤
٤٤. نهم فصل - په اقتصاد کې د حکومت رول
٤٥. د حکومت دندې
٤٦. د حکومت د عاید سرچینې
٤٧. لسم فصل -د اسلامي دولت مالي او پولي پالیسي
٤٨. د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي
٤٩. په اسلامي هیواد کې مالیه (ټکس)
٥٠. زکات
٥١. زکات او اقتصادي ثبات ٧
٥٢. د زکات او ټکس تر منځ توپیر 1
٥٣. اسلامي پولي پالیسي 1
٥٤. ماخذونه ٧

د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه

بشير اللّه نجیمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم چاپ

کال ۱۳۸۸/ ۲۰۰۹ م

د کتاب پيژندنه

نوم : د معاصر اسلامي اقتصاد پيژندنه

تاليف : بشير الله نجيمي

کمپوز : مؤلف

ناشر : د القلم د ژباړې او څېړنې خپرندويه اداره

آدرس : يونيورسټي روډ ، ارباب روډ ، ګل حاجي پلازه، اطاق: ٤٠٦

شمير : ۱۰۰۰

نيټه : حمل ۱۳۸۸ ، مارچ ۲۰۰۹م

د چاپ نوبت : دوهم

د چاپ حقوق خوندي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب په اړه څو ټکي

علم نعمت دی، خو مونږ خوار افغانان له نورو نه زیات له دې لوی نعمت نه بې برخې یو، هغه افغان نیکمرغه او بختور دی چې پدې بده ورځ کې د زده کړې امکانات تر لاسه کوي، او زیات بختور خو هغه دی چې د لوړو زده کړو فرصت په لاس ورځي. پدې حساب زه هم ځان بختور شمیرم چې الله تعالی په داسې ځای کې د تحصیل شرایط راته برابر کړل چې د نورو ساینسي علومو ترڅنګ د اسلامي علومو ښوونه او تدریس هم په کې کېږي، زما مطلب د اسلام آباد نړیوال اسلامي پوهنتون دی، کوم چې پر نورو خدمتونو سربیره یې افغاني ټولنې ته هم زیات شمیر په پوهه او علم سمبال خادمان وړاندې کړیدي. ما د اسلام آباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد د لیسانس په دوره کې د خپلې زده کړې په دوران کې د غربي اقتصاد او اسلامي اقتصاد په اړه ګټور معلومات ترلاسه کړل او همغه وخت دا هیله راسره پیدا شوه چې د اسلامي اقتصاد په اړوند څه ولیکم، دا مې خپله دنده وبلله ځکه چې د اسلامي اقتصاد زده کړه او تدریس په ډېرو لږو اسلامي هیوادونو کې تر سره کېږي او زمونږ په هیواد کې خو د جنګونو او د کفارو د تېریو په وجه دې خواته هیڅ پاملرنه نه ده شوې .
له نېکمرغه چې د ماسترۍ په دوران کې د اسلامي اقتصاد یو مشهور او تکړه اقتصاد پوه ډاکتر عبد الرحمان یسري (1) له مصر څخه د اسلام آباد نړیوال اسلامي پوهنتون ته د تدریس لپاره تشریف راوړ او ما ته دا ویاړ راپه برخه شو چې له نوموړي څخه د Current issue in Islamic Economic په نامه د اسلامي اقتصاد یو مضمون ولولم. په دغه دوران کې مې د اسلامي اقتصاد په اړه د یوه داسې کتاب لیکلو ته پیل وکړ چې معاصرې اقتصادي نظریې او تیورۍ په کې رانغښتې وي. ددغه کتاب له

[1] د مصر په سکندریه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی.

لیکلو څخه زما هدف دا دی چې که وکولی شم د اقتصاد محصلینو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه مفکوره او نوي معلومات وړاندې کړم تر څو دوی دیته وهڅول شي چې د اوسني اقتصادي سیستم اسلامي کولو لپاره متې راونغاړي او پدې ډول سره ځانونه او ملت د دنیا او آخرت دواړو په کامیابیو سره سرلوړي کړي .
کوښښ کړی مې کړی په کتاب کې د اقتصاد د محصلینو اړتیاوې په پام کې ونیسم، ډېرې اقتصادي موضوګانې په لنډ ډول راونغاړم او له ډېر ژور او اوږده بحث څخه ډډه وکړم. همدا راز پدې کتاب کې ځینې اقتصادي ترمنالوژۍ او اقتصادي اصطلاحات کارول شویدي او دا فرض شوېده چې ګران لوستونکي به تر یوه حده د اقتصاد په بنسټیزو اصولو او قواعدو پوهېږي. همدا راز په کتاب کې اسلامي اقتصاد له غیر اسلامي اقتصاد سره په پرتلیزه توګه څېړل شوی او د اسلامي اقتصاد په اړوند معاصرو پرمختګونو او د اسلامي اقتصاد د عملي کولو هڅو ته پکې اشاره شویده.
دغه کتاب د اقتصاد پر محصلینو سربیره د هغه چا لپاره هم ګټور بولم چې غواړي د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه معلومات تر لاسه کړي، خو هغوی شاید په ځینو اقتصادي اصطلاحاتو او تحلیلونو کې له څه مشکل سره مخ شي، خو بیا هم تمه ده پوره ګټه ورنه واخلي. کوښښ مې کړی ټول هغه څه چې ما د تحصیل په دوران کې د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړي ولیکم او ددې ترڅنګ مې دا هم کړي چې د ځینو اسلامي اقتصاد پوهانو مقالې په لنډه توګه راوژباړم او په کتاب کې ځای ورکړم . د یادولو وړ ده څرنګه چې زه په خپله د ډاکتر عبد الرحمان یسري له نظریاتو څخه ډېر متاثر یم نو ځکه دغه کتاب هم په زیاترو مسایلو کې د نوموړي د نظریاتو تر سیوري لاندې لیکل شویدی.
درنو لوستونکو، څرنګه چې دا زما لومړنۍ لیکنه ده، نو ښکاره خبره ده چې تیروتنې او غلطۍ به پکې شوې وي، که څه هم ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې د اشتباهاتو مخه ونیسم، خو بیا هم کتاب له غلطیو نه تش نه وینم، نو که تاسو ښاغلو ته کومه غلطي په مخه درځي، هیله ده چې په ښبنې سره مې ونماځئ او د خپلې مهربانۍ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې يې راته په ګوته کړئ تر څو په راتلونکې کې سمه او تصحيح شي.

په پای کې له محترم استاذ سلطان محمود صلاح څخه ډيره مننه کوم چې د کتاب په تصحيح او چاپ کې يې مرسته راسره وکړه او هم له محترمو وروڼو هر يو عزت الله ، قاري محمد نعيم او محب الله رحيمی نه ډيره مننه کوم چې د ليکلو په بهير کې يې خپله مرسته نه ده رانه سپمولې.

له رحمان خدای نه د خپل دې عاجزانه خدمت د قبول سوال کوم او ټولو هغو دوستانو ته د اجر او ثواب دعا کوم چې له ما سره يې په دې برخه کې مرسته کړيده.

په درنښت

بشيرالله نجيمي

اسلام آباد ، پاکستان
۲۰۰۵/۹/۱۱

لومړی فصل

اسلامي اقتصاد څه ته وايي؟

په نړۍ کې درې غټ اقتصادي سيستمونه موجود دي چې هغه عبارت دي له: کپيټاليزم، سوسياليزم او اسلام څخه. سوسياليزم يا کمونيزم په ځينو هيوادونو لکه روس، چين او داسې نورو کې پلی شو، خو نن سبا دغه هيوادونه بيا دکپيټالزم په لور روان دي او کمونيستي اقتصادي سيستم له مينځه تللی دی. کپيټاليستي اقتصادي سيستم تر اوسه په پښو ولاړ دی مګر دغه دواړه وضعي اقتصادي سيستمونه يوازې د انسان مادي اړتياوو ته درناوی کوي او د هغې د لاسته راوړنې او پوره کولو لارې چارې ښيي، روحي اړتياوو ته په کې پام نه دی شوی، بل دا چې دا اقتصادي سيستمونه انسانانو د خپل فکر په اساس جوړکړي دي، د آسماني لارښوونو او اصولو په اساس نه دي ولاړ، نو ځکه کامياب او ګټور نه دي، خو اسلامي اقتصادي سيستم يوازينی سيستم دی چې د مادي او روحي اړتياوو دواړو د پوره کولو لارې چارې په کې ښودل شوې دي. (اسلامي اقتصادي سيستم له نورو سيستمونو سره په دوهم فصل کې په پرتليزه توګه څيړل شوی دی). اسلامي اقتصادي سيستم د الله (ج) د اوامرو او احکامو په رڼا کې جوړ شوی، خو متاسفانه چې داسلامي خلافت له زريني دورې څخه وروسته په بشپړه توګه نه دی پلی شوی که څه هم په دې وروستيو کې په دې برخه کې هڅې روانې دي.

ولې اسلامي اقتصاد؟ غربيانو چې کوم اقتصادي سيستم جوړکړی دی هغه د دوی د خپلو اقتصادي او کلتوري عاداتو او حالاتو په نظر کې نيولو په اساس جوړ شويدی. د بيلګې په توګه سود، خود غرضي او داسې نور په کې ګډ شوي دي او د دوی ټول اقتصادي سيستم په همدغو اصولو ولاړ دی او څرګنده ده چې د دوی ټول اصول د انسانانو په وسيله جوړشوي دي، نو مونږ نشو کولای چې غربي اقتصادي تګلاره په پټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ګو عملي کړو، ځکه مونږ خپل بشپړ نظام لرو او الله (ج) د ځنې کارونو او اعمالو له کولو څخه منع کړي یو او څرنګه چې دا ژوند یوه آزموینه ده، نو مونږ باید نه یوازې د دنیا د ژوند په اړوند فکر وکړو بلکې آخرت هم باید په نظر کې ونیسو، په همدې بنسټ زمونږ اقتصادي سیستم باید دقرآن او احادیثو د اصولو په مراعاتولو او د هغې په رڼا کې جوړشي.

غربي اقتصادي نظرياتو ته لنډه کتنه:

په عمومي ډول سره غربي اقتصادي تيوري په دوو برخو ويشل شوې ده کلاسيکل او کېنيزين اقتصادي مفکوره.

کلاسيکل اقتصادي نظريه: ددې نظريې اقتصاد پوهان پدې نظر دي چې په اقتصاد کې بايد هميشه ټول وسايل پکار اچول شوي وي، بشپړ توظيف (Full Employment) وي نوځکه دوی فرض کوي چې د عمومي عرضې خط عمودي دی او دوی پدې نظر دي چې حکومت بايد په مارکېټ کې هيڅ مداخله ونکړي، سربيره پردې دوی دا هم فرض کوي چې مارکېټ فعال (موثر يا Efficient) دی او د تنخوا اندازه بدليدونکې ده (Flexible Wage) او که مارکېټ (تقاضا او عرضه) په خپل حال پرېښودل شي تعادل مينځته راځي.

مګر کلاسيکل اقتصادي سيستم د لوی زوال (Great depression 1930) نه وروسته له ناکامۍ سره مخ شو او دکېنز نظريو ډېر شهرت وموند.

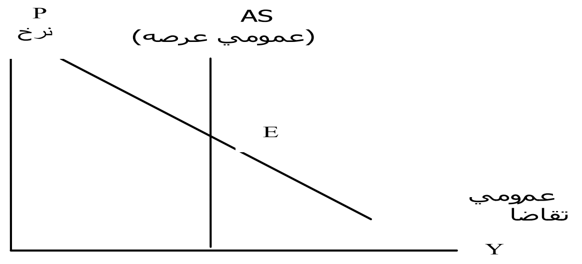

کېنزين اقتصادي نظريه:

کېنز وويل چې حکومت بايد په مارکېټ کې فعال رول ولري او عمومي تقاضا (غوښتنه Aggregate Demand) بايد ترتيب شي. پدې سيستم کې دوی دا فرض کوي چې د عمومي عرضې (Aggregate Supply) له اړخه کوم مشکل نشته او هر څومره شي چې وغواړو توليد کړو توليد کېدی شي، اصلي مشکل يوازې د تقاضا له اړخه دی.

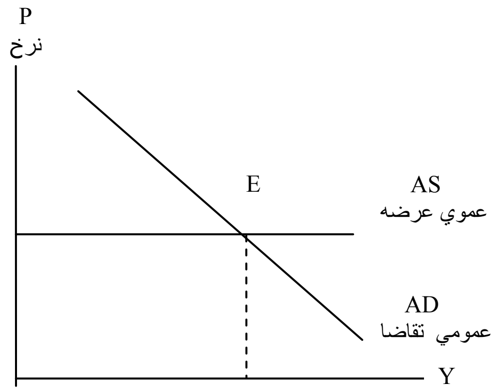

او تقاضا بايد د حکومتي لګښتونو په وسيله کنټرول شي، دوی دا هم وايي چې د تنخوا اندازه يا حد ثابت دی، (Wages are Rigid)

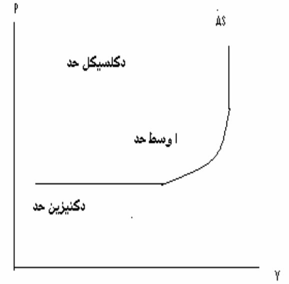

په دغه ګراف کې د عرضې د خط (Supply Curve) درې واړه برخې (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښودل شوي دي اسلامي هيوادونه ټول په اوسط حد کې واقع دي، ددې دا معنی شوه چې اسلامي هيوادونو خپل ټول وسايل په کار ندي اچولي او ددې ترڅنګ دوی د توليد له اړخه هم مشکلات لري.

مګر مونږ ته دا معلومه ده چې له اوو اسلامي هيوادونو (کويت، سعودي، ليبيا، قطر، متحده عرب امارات) څخه پرته چې ټول تيل توليدونکي هيوادونه دي نور ټول اسلامي هيوادونه د غريبو يا وروسته پاتې هيوادونو په ډله کې راځي. زمونږ مارکېټونه او زمونږ مالي سيستم دومره موثر او فعال نه دی چې د غربي هيوادونو له حالت سره د برابرۍ وي او زمونږ حالات او شرايط له هغو شرايطو نه ډير توپير لري د کومو په بنا چې د لويديځ اقتصاد پوهانو اقتصادي تيورۍ جوړې کړې دي.

له بل اړخه په اسلامي هيوادونو کې اصلي مشکل د عرضې (Supply) او يا توليد له لوري دی، تقاضا موجوده ده مګر مونږ د خپلې اړتيا وړ شيان په خپله نشو توليدولی، اسلامي هيوادونو ته پکار ده چې د عرضې اړخ ته (Supply) Side ډيره پاملرنه وکړي ځکه د تقاضا له اړخه مشکل کم دی، په اسلامي هيوادونو کې چې کومه کمه تقاضا موجوده ده مونږ هغه هم په خپله نشو پوره کولای او د نورو بهرنيو هيوادونو څخه ډير تجارتي وسايل اخلو.

نن سبا په غربي هيوادونو کې د اقتصادي ثبات ساتنه ,(Stabilization) غټه مسئله ده، يعنی د هغه بشپړ توظيف چې دوی ترلاسه کړی ثابت ساتنه او د هغې ترڅنګ د انفلاسيون کنټرولول يوه مهمه مسئله ده. خو زمونږ (اسلامي هيوادونو) مشکل دا نه دی، زمونږ په هيوادونو کې پوره توظيف (full employment) نشته، بېکاري زياته ده، مونږ ته لومړی دا پکار ده چې خپل توليدات زيات کړو، ترڅو خلکو ته روزګار برابر شي او د عوامو د ژوند سطحه ورسره ښه شي.

له بله پلوه غربي هيوادونو د الله (ج) اوامر له پامه غورځولي دي، دوی يوازې د مادي اړتياوو (material need) د پوره کولو په هڅه کې دي او روحي خوشحالي يې له پامه غورځولې ده چې ددې په وجه د دوی په وګړو کې د ځان وژنې کچه ورځ په ورځ زياتيږي

او سره له دې چې د ژوند ټول مشکلات يې هم حل دي بيا هم ذهني او روحي راحت او ډاډ نلري ددوی ځېنو اقتصاد پوهانو دغه خبره منلې ده. يو غربي اقتصاد پوه وايي چې د مال او دولت زياتيدل حتما د خوشحالۍ د زياتيدو باعث نګرځي، بلکې يوازې د انتخاب ساحه (Range of Choice) ورسره زياتيږي.

يعنی که يو سړی ۱۰۰۰۰ افغانۍ عايد ولري او بل سړی ۲۰۰۰۰ افغانۍ عايد ولري پدې صورت کې لومړني سړي يوازې هغه شيان اخستلای شي چې قيمت يې د افغانيو۱-۱۰۰۰۰ تر مينځ وي او دوهم سړی د ۱-۲۰۰۰۰ افغانيو تر مينځ قيمت لرونکي شيان اخستلای شي دا د دې معنی ورکوي چې د لومړي سړي د انتخاب ساحه د دوهم سړي د انتخاب له ساحې څخه کمه ده، مګر دا ددې معنی نه ورکوي چې هرومرو دې هغه سړی چې ډېر عايد لري خوشحاله او آرامه وي، کېدای شي چې هغه سړی چې کم عايد لري له هغه بل نه ډېر آرام او روحا سوکاله وي.

الله(ج) په قرآن کې فرمايي: [الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ]. (الرعد: **27**)

ترجمه:(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی او آرام نيسي زړونه ددغو (مومنانو) په ذکر دالله (ج) سره، واوری خبردار شئ چې په ذکر دالله (ج) سره مطمئن کېږي آرام نيسي زړونه.

يعنی خوشحالي د الله(ج) له اړخه ده او هر څوك چې د الله (ج) اوامر مني او د هغه عبادت کوي الله (ج) هغوی خوشحاله او آرام ساتي.

سره له دې چې ډېرو اسلامي هيوادونو کوښښ وکړ چې د غير اسلامي اقتصادي نظرياتو او فارمولو په عملي کولو سره، خپل اقتصادي مشکلات حل کړي مګر د دوی ټولي هڅې ناکامې شوې او ددې په وجه ډېر اسلامي هيوادونه د سود تر بوج لاندې راغلل، د مثال په ډول پاکستان د خپلو پيداوارو (داخلي ناخالص محصول(GDP) تقريبا ۲۵% يوازې د سود په ورکولو مصرفوي، نو مونږ ته پکار ده چې اسلامي اقتصاد عملي کړو او لدې لارې د دواړو دارينو کاميابي ترلاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسلامي اقتصاد ظهور:

اسلامي اقتصاد په تدریجي ډول پرمختګ کړی، په تیرو وختونو کې له نورو علومو سره ګډ و، لکه د قرآنکریم په احکامو کې، د فقهاء او تاریخ لیکونکو په لیکوکې د اسلامي اقتصاد په برخه کې لاندنیو علماؤ ډېر کارکړی دی:

امام ابویوسف (d182/798)[2]، ماوردي (d450/1058)، ابن حزم (d456/1046)، الغزالي (d 505/1111)، ابن تیمیه (d 728/1328)، ابن قیم (d 751/1350)، ابن خلدون (d 808/1406) او شاه ولي الله (d 1176/1762) ډېر د قدر وړ کار کړی دی. مګر لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په دې دوران کې اسلامي اقتصاد له نورو علومو لکه فلسفه، فقه او نورو سره ګډ و.

د ابن خلدون کتاب (مقدمه) کوم چې د تاریخ د معرفت په اړوند لیکل شوې، خو ځینو اقتصادي نظریو ته هم پکې ډېره توجه شوې ده. ابن خلدون په دې کتاب کې د اقتصاد، سیاست، ټولنیزو عاداتو او رواجونو او د حکومتونو د زوال او عروج تر مینځ د اړیکو او تړاو مسئله څېړلې ده. د ابن خلدون ځینې اصول او نظریات کوم چې ده تقریبا شپږ پیړۍ وړاندې ویلي وو دومره پرمختللي وو چې د نننۍ زمانې له نظریاتو او تیوریو سره ډېر ورته والی لري. ابن خلدون په هر صورت په داسې وخت کې ژوند کولو چې د مسلمانانو سیاسي او ټولنیز زوال شروع شوی و. هغه صحیح ویلي وو چې: *علم او ساینس هغه وخت پرمختګ کوي کله چې یوه ټولنه په خپله د پرمختګ په حال کې وي*، له دې څخه وروسته کله چې مسلمانان د زوال سره مخ شول د اقتصاد په برخه کې کله ناکله پرمختګ مینځ ته راتلو مګر دا په پراخه پیمانه نه و، یعنی له ابن خلدون څخه وروسته پدې برخه کې چا کوم غټ کار ونکړ، پرته له یو څو کارڅخه چې ځینو علماؤ لکه المقریزي، الدواني او شاه ولي الله وکړ نور کوم د پام وړ کار ندی شوی.

پدې دوران کې غربي اقتصادي علومو ډېر پرمختګ وکړ، د ۱۸۹۰لسیزې په دوران کې د الفرډ مارشال لخوا د اقتصادي اصولو په نامه کتاب چاپ شو او لدې څخه وروسته د

[2]- (d182/798) دغه ۱۸۲ میلادي کال ، او د هغه لاندی ۷۹۸ هجري کال شیې

اقتصاد علم په غرب کې د یوه مستقل علم په ډول وپیژندل شو. خو اسلامي اقتصاد تر دوهم نړیوال جنګ پورې همداسې له نورو علومو سره ګډ پاتې شو، زیات اسلامي هیوادونه له دوهم نړیوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هیوادونه د خپلو ویجاړو سیستمونو ترڅنګ د اقتصادي سیستم د جوړولو او بیا پر پښو دریدلو په هڅه کې شول ځکه دغه سیستمونه د نړیوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له مینځه وړل شوي وو، څرنګه چې په هغه وخت کې نور اقتصادي سیستمونه په سود ولاړ وو او سود د اسلام له نظره ناروا دی (د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سیستمونو ترمینځ ډېر توپیرونه شته او یوازې سود ندی) نو ځکه دوی دا اړتیا ولیده چې خپل اقتصادي سیستم د اسلام د اصولو او قوانینو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چې وړاندې یادونه وکړه انفرادي هلې ځلې په دې بریالۍ نشوې چې اسلامي اقتصاد د یوه مستقل علم په ډول نړیوالو ته ور وپیژني نو د ګډو هلو ځلو اړتیا پیداشوه. تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په میاشت کې د اسلامي اقتصاد په اړه په مکه مکرمه کې لومړنی نړیوال کنفرانس جوړ شو ا و پدې وسیله اسلامي اقتصاد د یوه مستقل علم په ډول دنیا ته معرفي شو او همدې د اسلامي اقتصاد مشهورتیا او پدې لاره کې د کار کولو لپاره لاره برابره کړه. ددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صدیقي، ډاکتر محمد عمر او پروفیسر خورشید احمد فعال رول ولوبولو.په دغه کنفرانس یا سیمینار کې د ډاکتر محمد نجات الله صدیقي لخوا د پخوانیو اسلامي علماؤ د اقتصادي نظریاتو په باب یوه مقاله یا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو بنسټ کېښود. ځینو نورو ادارو هم په دې اړوند مهم رول اداکړی دی چې لدې جملې څخه مهمې په لاندې ډول دي:

- دي اسوسیشن اف مسلم ساینتیسټ (The Association of Muslim Scientist) داسلامي ساینسي علماؤ ټولنه، چې په۱۹۷۲ کال په امریکا کې جوړه شویده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دي اسلامك فونډيشن ، لايسيسټر ، بريتانيا (The Islamic Foundation, Leicester, UK,) ، اسلامي موسسه په برتانيا کې په کال1973 کې جوړه شوې ده.

- اسلامك ډيولوپمنټ بنك (Islamic Development Bank) اسلامي پرمختيايي بانك، اسلامي ريسرچ او ټريننګ اداره، كال ۱۹۸۳،جده سعودي عربستان.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی مالیزيا ، ۱۹۸۳كال.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی اسلام آباد ، پاكستان ۱۹۸۳

د اسلامي اقتصادي بانك په اړوند د ډېر كار په وجه اسلامي پرمختيايي بانك نړيوال اسلامي اقتصادي پوهنځی اسلام آباد ته يوه جايزه هم وركړيده (IDB Prize).

اسلامي اقتصادي سيستم :

لكه څرنګه مو چې مخكې وويل مونږ نشو كولای غير اسلامي اقتصادي سيستم عملي كړو، نو ځكه را ته پكار ده چې يو داسې اقتصادي سيستم جوړ كړو چې د اسلام په اصولو ولاړ وي. اسلامي اقتصادي سيستم هغه سيستم ته وايي چې ټول اقتصادي مشكلات د قرآن او احاديثو په رڼا كې حل كړي.

دكتور عبدالرحمان يسري اسلامي اقتصاد په لاندې ډول تعريفوي:

اسلامي اقتصاد هغه علم دی چې له هغو اقتصادي وسايلو نه بحث او خبرې كوي كوم چې د الله تعالى له خوا د حلالو شيانو د لوړ امكاني توليد او هغو خدمتونو د برابرولو لپاره وركړل شويدی كوم چې نن او په راتلونكې كې د ټولنې لپاره په كار راځي.

كپيټاليزم او نور اقتصادي سيستمونه وايي چې وسايل محدود دي او اړتياوې لامحدودې دي .مګر په اسلام كې دا نظريه نشته، اسلام وايي چې الله تعالی ټول وسايل او موجودات په يوه ټاكلې اندازه پيدا كړي دي لكه چې الله (ج) فرمايي :

"الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيراً" (الفرقان:1)

ترجمه: هغه (الله (ج) چې خاص هم ده ته دی ملك سلطنت د آسمانونو او د ځمكې او نه يې دی نيولی هيڅ ولد او نشته ده ته شريك (مل) په ملك سلطنت كې او پيدا كړی دی الله (ج) هرشي پس په اندازه كړی يې دی هغه (شي) په اندازه كولو سره.

لدينه دا څرګنديږي چې د وسايلو كمی نشته، مګر مشكل دا دی چې مونږ پدې نه يو توانيدلي چې ددغو وسايلو څخه په موثر ډول كار واخلو. ددې خبرې مطلب دا شو چې الله (ج) د انسانانو لپاره پوره وسايل او د اړتيا وړ شيان په دې ځمكه كې پيدا كړي دي، خو دا دې ته اړتيا لري چې مونږ د هغو د پلټنې او كارونې لپاره موثر ګامونه اوچت كړو او دا ويره غلطه او بې ځايه ده چې ځينې خلك وايي كه د نړۍ نفوس زيات شي نو انسانان به له لوږې سره مخ شي.

اوس دا سوال پيداكيږي چې اسلامي اقتصادي سيستم ولې ندی عملي شوی؟

مونږ بايد پدې پوه شو چې اسلامي اقتصاد د نبي كريم صلی الله عليه وسلم په وخت كې او د هغه نه وروسته وجود درلود ، سود حرام شوی و، د زكات سيستم وجود درلود او اسلامي دولت په خپله زكات را ټولولو، حتی د حضرت عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه په وخت كې د مسلمانانو اقتصاد دومره پياوړی شوی و چې داسې څوك نه پيدا كېدل د زكات پيسې واخلي، مګر وروسته بيا د كفارو له خوا اسلامي سيستم له مينځه يوړل شو او هم په وروستيو كلونو كې د اسلامي دولتونو مشرانو دې ته سمه توجه ونكړه. خو بايد ووايو چې پدې وروستيو كلونو كې اسلامي اقتصاد ته ډېر كار شوی دی او ډېر اسلامي بانكونه جوړشوي دي او څرنګه چې دغه بانكونه كامياب دي ، نو ځينو سودي بانكونو هم د اسلامي بانكونو كړكۍ (Islamic Banking window) خلاصې كړې دي لكه د سيټي بانك (City Bank) ,د چين د شانګهاي بانك (Shang

(c) ketabton.com: The Digital Library

Hai Bank)، سنټر چارټر بانک او داسې نور غیر اسلامي بانکونه اسلامي بانکي سیستم په مخ بیايي. نوره تفصيلي څېړنه د اسلامي بانک تر عنوان لاندې فصل کې کتلی شئ. ددې ترڅنګ غربي هیوادونه هم په دې هڅه کې دي چې د اسلامي اقتصاد په اړوند معلومات ترلاسه کړي چې په دې لړ کې په انګلستان کې د اسلامي اقتصاد او فایننس په نامه یوه پوهنځۍ هم جوړه شویده.

له نیکمرغه پدې وروستیو کې په ځینو اسلامي هیوادونو کې د اسلامي اقتصاد پوهنځۍ جوړې شوې دي لکه په پاکستان، ایران، مالیزیا، سعودي عربستان او داسې نورو هیوادونو کې، دوی کوښښ کوي چې د اسلامي اقتصاد د عملي کولو لپاره اسلامي اقتصاد پوهان وروزي او د اسلامي اقتصاد د پلي کولو لپاره لاره برابره کړي. پدې اړوند ډېر پرمختګ شوی دی او ان شاء الله په نږدې راتلونکې کې به په مکمل ډول د اسلامي هیوادونو اقتصاد اسلامي شي.

د اسلامي اقتصادي سیستم اصول:

په لنډ ډول د اسلامي اقتصاد اصول په لاندې ډول دي، یعنی اسلاي اقتصاد په لاندنیو ستنو ولاړ دی:

1) د سود حراموالی:

سود چې په عربي کې ورته ربا وايي، داسې ندی چې یوازې د اسلام په دین کې حرام دی، بلکې په ټولو اسماني ادیانو لکه نصرانیت، یهودیت کې هم حرام دی، خو متاسفانه چې اوس یهودانو او نصرانیانو خپل دین پرېښی او سود خوري.

سود اخستل له کبیره ګناهونو څخه یوه لویه ګناه ده او څوك چې سود اخلي الله (ج) هغوی ته ویلي چې له الله (ج) سره د جنګ لپاره دې تیار شي، الله (ج) فرمايي:

"يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (*) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ".
(البقرة: **۲۷۷-۲۷۸**)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړې دی وویرېږئ له الله (ج) نه او پرېږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که یئ تاسې مومنان. پس که ونه کړ تاسې (داکار) نو آګاه شئ (ځان تیارکړئ) تاسې په جنګ له (طرفه د) الله (ج) او رسول دده، او که توبه ګاره شوئ تاسې (له اخستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دې ظلم کاوه شي پر تاسو (چې له راس المال څخه مو څه کم کړی شي).

اوسني بانکونه چې ګټه ورکوي هغه سود دی. په اسلام کې د پانګونې ډېرې داسې لارې شته چې د سود څخه پاکې دي چې تفصیل به یې وروسته (د تمویلولو اسلامي لارې) تر عنوان لاندې راشي.

2) زکات :

زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې او زیاتوالي ته وايي. زکات د اسلام دریمه بنا ده، زکات د نصاب د پوره کیدو په صورت کې له لاندنیو دریو شیانو پرته په هر څه کې فرض دی :

- د تولیداتو وسایل یا فکتورونه هغه وسایل چې یو شخص په خپل کاروبار کې ور څخه کار اخلي، مثلا یو سړی یوه کمپنۍ لري نو په هغه کمپنۍ باندې زکات نشته بلکې د هغې په تولید کې زکات فرض دی .
- لومړنۍ اړتیاوې .لومړنۍ اړتیاوې هغه دي چې د یوه شخص د ژوند لپاره ضروري وي چې په هغه باندې زکات نشته مثلا یو شخص یو کور لري او په خپله په کې اوسیږي، نو په هغه زکات نشته ، مګر که ډیر کورونه ولري او په کرایه یې ورکړي وي نو بیا زکات ور باندې شته.
- د نصاب له حد نه کمه شتمني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زكات په هر بډاى مسلمان فرض دى او نصا ب يې په لاندې ډول سره دى (3):

- په بيكاره سپما او شتمنۍ (روپيو،پيسو) باندې 2.5%زكات دى.
- طبيعي زيرمې (معدنيات....) چې د زكات اندازه يې ٢٠% ده.
- هغه شيان چې په توليد كې يې له كپيټل (4) (capital) او محنت (labor) دواړوڅخه كار اخستل شوى وي پدې ډول شيانو كې ٥% زكات دى.مثلا يو سړى يوه كارخانه لري او په هغه كې په خپله هم كار كوي په دې صورت كې نوموړى بايد ٥%زكات وركړي .
- هغه توليدات چې په هغه كې يوازې د كپيټل يا محنت (labor) څخه استفاده شوي وي چې پدې كې د زكات اندازه١٠% ده، مثلا يو سړى د شاتو د مچيو كار و بار كوي په دې كې د نوموړي سړي يوازې كپيټل په كار اچول شوى دى او دده څه خاص محنت په كې نه شته ، نو په دې صورت كې نوموړې بايد ١٠% زكات وركړي .
- هغه ځمكه چې د باران په وسيله اوبه كېږي د هغې په پيداوارو كې ١٠%زكات دى او هغه ځمكه چې په بله وسيله اوبه كېږي مثلا د واټر پمپ په وسيله د هغې په پيداوارو باندې ٥% زكات دى
- په څارويو كې هم زكات شته چې د نصاب حد يې مختلف دى، او د بحث د نه اوږدولو په خاطر يې دلته له يادولو نه تيريږو.

نوټ: دغه پورته ذكر شوې اندازې د زكات د ځينو معاصرو اسلامي علماوو او اقتصاد پوهانو نظريه ده او دوى خپل نظر د باراني او غير باراني مځكې د پيداوارو په زكات باندې قياس كړى دى، خومشكل په دې كې دا دى چې څرنګه معلومه كړى شي چې په يوه كار و بار كې يوازې كپيټل او يا يوازې محنت كارول شوى دى؟ دغه كار لږ شانته

3- د زكات دغه حد(اندازه) يا ريټ د محترم استاذ حسن الامين د ليكچر څخه را اخستل شوې نوموړى د اسلام آباد په نړيوال اسلامي پوهنتون كې د اسلامي اقتصاد استاذ دى .

4- كپيټل هر هغه شي ته وايي چې اقتصادي ارزښت ولري لكه ماشين آلات، كور ، موټر او داسې نور.

مشكل دى او د دقت غوښتنه كوي .

د زكات د لګښت ځايونه:

د زكات د لګښت د ځايونو په اړوند الله (ج) په قرآن شريف كې فرمايلي دي: ((إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (التوبة:59)

ترجمه:بيشكه همدا خبره ده چې صدقې (زكات صرفيږي) لپاره د فقيرانو او مسكينانو او عاملانو د هغه او هغو ته چې الفت اچولى شي په زړونو د دوى كې (له اسلام سره) او (صرفيږي) په (خلاصولو) د غاړوكې او پور وړو او په لاره د الله (ج) كې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)،(مقرره او لازم كړې شوې ده دغه) فريضه (زكات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حكمت خاوند دى.

په دغه آيت شريف كې الله (جل جلاله) د زكات آته مستحقين ذكر كړي دي :

I. فقراء
II. مساكين
III. العاملين (دزكات راټولونكي يا د زكات راټولولو عمله)
IV. مولفه القلوب (هغه كسان چې زړونه يې اسلام ته مايل شوي وي)
V. ابن السبيل (مسافر)
VI. في الرقاب (غلامان چې ځانونه پرې آزاد كړي.
VII. في سبيل الله (جهاد).

زيات شمير اسلامي علماء پدې نظر دي چې د زكات پيسې يوازې په دغه پورته ذكر شويو آتو لارو كې مصرف كېداى شي او حكومت نشي كولى چې دا په نورو حكومتي كارونو او خدماتو كې لكه سړك جوړولو او داسې نورو كې مصرف كړي، خو ځني نور معاصر علماء عقيده لري چې دغه پورته ذكر شوي لست ته وسعت وركولى شو، دوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې په العاملين کې نه يوازې زکات راټولونکي شامل دي بلکې پدې کې د حکومت ټول مامورين شامل دي او په في سبيل ا لله کې نه يوازې مجاهدين او جهاد شامل دی بلکې دا حکم هر نيك کار ته شامل دی لکه د ښوونځيو، سړکونو او روغتونونو جوړول او داسې نور.

د زکات نور تفصيل په لسم فصل کې داسلامي دولت مالي او پولي پاليسي تر عنوان لاندې ولولئ.

3) عدل او د عايد منصفافه ويش:

عدل په اسلام کې د ملا د تير حيثيت لري، نو په اقتصادي چارو او د عايد په ويشلو کې عدل ډير ضروري دی. اسلام ددې خلاف دی چې دولت د څو کسانو په لاس کې جمع او ذخيره شي او د ټولني نور وګړي په غربت کې ژوند وکړي. د عايد د منصفانه ويش او له غريبانو سره د مرستې په خاطر زکات فرض کړی شوی دی، لدې څخه علاوه شتمنو مسلمانانو ته د صدقې او خيرات ورکولو توصيه هم شوې ده، چې دغه پورته ذکر شوي شيان د عايد د منصفانه ويش او عدل د مينځ ته راتګ لارې برابروي. د عدل د تامين او فقر د له منځه وړلو په هکله ډيرې اسلامې لارښوونې وجود لري د مثال په توګه په يوه حديث شريف کې راځي :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَمَا أَكَلَتْ الْعَافِيَةُ مِنْهُ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ (5)

ترجمه: د جابر بن عبدالله څخه روايت دی چې رسول الله (ص) وفرمايل: چا چې شاړه ځمکه آباده کړ له نو دا د هغه شوه............

لدې نبوي ارشاد څخه دا څرګنديږي چې وسايل بايد په موثر او عادلانه ډول وويشل شي او داسې کوښښ وشي چې ټول شته وسايل وکارول شي او خلك ترې ګټه اوچته کړي ددې

[5] - المصدر: سنن احمد، الکتاب: باقي مسند المکثرين، الباب: مسند جابربن عبدالله (رض)، رقم الحديث: ۱۴۵۵۰

تر څنګ دا هم بايد له ياده و نه ايستل شي چې دا جواز نلري چې يو کس ډېره مځکه ونيسي او بيا د هغه د آبادولو توان ونه لري او شاړه پاتې شي . د عدل په اړوند الله تعالی فرمايي:

[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ] (المائدة: **7**)

ترجمه: ((اې هغو کسانو چې ايمان مو راوړې دی (يعنی اې مومنانو!) اوسئ تاسې محکم ولاړ (په حق باندې) لپاره دالله (ج) (اوسئ تاسې!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره)).........

اسلام د عايد د عادلانه ويش امر کوي او له اميرانو څخه غواړي چې د ټولنې له غريبانو سره مرسته وکړي او څوك چې د غريبانو سره مرسته نه کوي، زکات نه ورکوي او تل د مال او دولت د جمع کولو په هڅه کې وي دهغوی په اړوند الله (جل جلاله) فرمايي:

........وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ (التوبة: **33- 34**)

ترجمه: ((او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله (ج) کې، نو زيری ورکړه دوی ته په عذاب دردناك سره، په هغه ورځې چې سختې سرې به کړی شي دغه خزانې په اور د جهنم (دوزخ) کې نو داغلی به شي په هغه سره وچولي (تندې) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی ((او ويلی به شي ورته)) دا هغه شي دی چې خزانه کړي وو تاسې د پاره د نفسونو (ځانونو) خپلو، نو وڅکئ تاسې ((خوند د سزا)) هغه ((مال)) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو ((په دنيا کې اوس درته بلا شو په عقبا کې))

4) اقتصادي آزادي:

اسلام کې ټول وګري او ادارې په خپلو اقتصادي فعاليتونو کې پوره خپلواکي لري. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت بې ځایه مداخله نشي کولی، مګر دغه آزادي د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، هغه پدې معنی څه شي چې شریعت منع کړي هغه منع دي د بیلګې په توګه یو صنعت کار نشي کولی چې په یوه اسلامي هیوا د کې شراب تولید کړي .

5) د شخصي ملکیت حق:

د شخصي ملکیت مطلب دا دی چې یو وګړی کولی شي شخصي دارایي او شتمني ولري او حکومت بیځایه په هغه کې د مداخلې حق نه لري، نا ویلې دې پاتې نه وي چې په کمونیستي سیستم کې د شخصي ملکیت حق نشته.

6) حلال او حرام:

اسلامي اقتصادي سیستم د نورو اقتصادي سیستمونو په خلاف د حلا ل او حرام سرحدونه لري دا په دې معنی چې هر هغه شي چې شرعا ناروا دی په اسلامي هیواد کې څوك ددې حق نه لري چې هغه تولید کړي او یا هغه وپلوري. د بیلګې په توکه څوك ددې حق نه لري چې شراب تولید کړي او یا د خنزیر غوښه وپلوري که څه هم خلك یې غوښتنه وکړي. په دې اړوند الله (ج) تعالی فرمایي:

[یَاأَیُّهَا النَّاسُ کُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَیِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُبِینٌ] (البقرة:**167**)

ترجمه: اې خلکو! خورئ تاسې له (ځینو هغو) شیانو څخه چې په ځمکه کې دي حلال پاك (بې شبهې) او پیروي مه کوئ تاسې د(اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسې مه ځئ! او دده په وسوسه د هوی او هوس متابعت مه کوئ!) بیشکه چې شیطان تاسې لره دښمن دی ښکاره .

7) د عایدیه لګښت کې اعتدال (د اصراف، او تبذیر منع):

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي:

[یَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِینَتَکُمْ عِنْدَ کُلِّ مَسْجِدٍ وکُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنّهُ لَا یُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ] (الأعراف:**30**)

ترجمه: اې زامنو د آدمه! واخلئ تاسې زینت (ښایست) خپل په نزد د (وخت)د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو د عورت ستر) او خورئ او څښئ او اسراف ((بې ځایه خرڅ)) مه کوئ تاسې، بېشکه چې الله (ج) نه خوښوي مسرفان (بې ځایه خرڅ کوونکي).

لدینه څرګندیږي چې مسلمانان د بیځایه مصرف (په نا موثر ډول سره د وسایلو د کاروني) څخه منع کړی شویدی. موږ کولی شو چې د اسلامي اقتصادي سیستم دغه پورته ذکر شوي اصول او ځانګړنې په لاندې شکل کې وښیو:

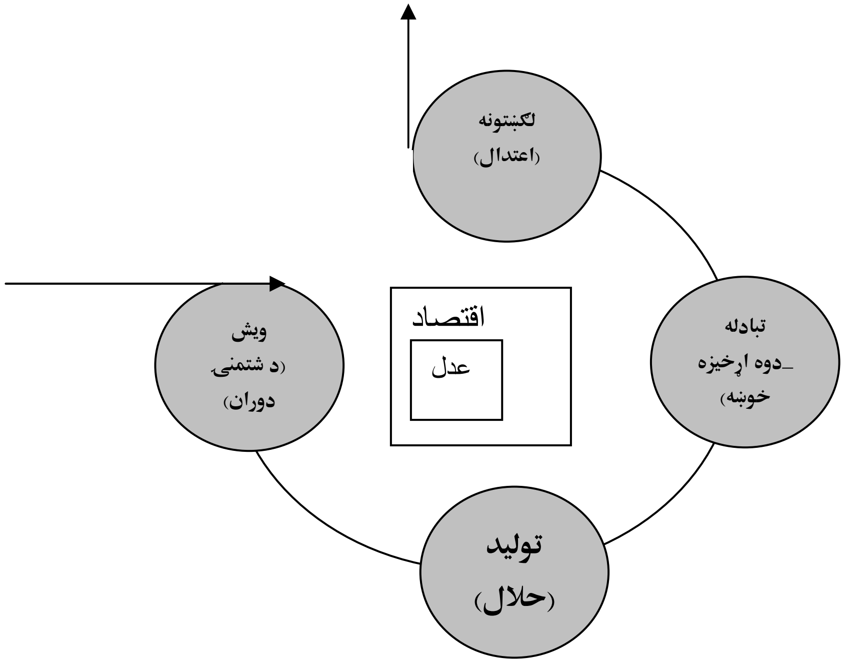

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورتني شکل کې وینو چې اسلامي اقتصاد په عدل ولاړ دی او د اسلام د حکم په اساس تولید باید یوازې تر حلالو شیانو پورې محدود وي او د شیانو تبادله باید د دواړو خواوو په خوښه وي، لګښت کې اعتدال یا میانه روي عملي شي او عاید باید په عادلانه ډول وویشل شي او شتمني د یو څو کسانو په لاسونو کې جمع نه شي.

8) د میراث اسلامي قانون:

د میراث د اسلامي قانون په مراعاتولو سره فیوډالیزم له مینځه ځي او په ټولنه کې د امیر او غریب تر مینځ د توپیر په کموالي کې لویه مرسته کیدلی شي. مونږ په دې ځای کې د میراث د احکامو او د هغې د ویش د لارو چارو له یادونې څخه تیریږو ځکه هغه ځانګړی بحث دی او ددې کتاب موضوع نه ده.

9) د حکومت مثبت رول:

په اسلامي اقتصاد کې حکومت د یوې مرکزي پلان جوړونکې ادارې په شکل کار نه کوي، لکه څرنګه چې په کمونستي اقتصادي سیستم کې دی بلکې په اسلام کې حکومت د اقتصادي سیستم د خرابیو یا کمزورتیاوو د لیرې کولو لپاره کارکوي، د احتکار د له منځه وړلو او په مارکېټ کې د شرعي قوانینو د پلې کولو دنده په غاړه لري. د موضوع نور تفصیل په نهم فصل کې په اقتصاد کې د حکومت رول تر عنوان لاندې راځي.

10) د غرر، قمار، نجش او دوکې منع:

غرر د قرارداد یا تړون پیر او پلور د معاملې د له مینځه وړنې (فسخه)کولو له اهمو اسبابو څخه یو دی. غرر په لغوي ډول سره د خطر(Risk) او دوکې معنی ورکوي. د غرر

تعریف [6] امام سرخسي(Sarakhsi)په دې ډول کړی دی: غرر هغه وخت مینځ ته راځي کله چې د یوه تړون یا سودا پایله او انجام مبهم او ناپیژندل شول وي یا پدې معنی چې که د یوه قرار داد یا سودا پایله او عواقب مبهم پاتې شي ، نو غرر منځه ته راځي.

د ابن خلدون له نظره په خرڅلاو کې هغه وخت غرر مینځ ته راځي کله چې پلورونکي ته دا نه وي معلومه چې هغه څه خرڅ کړې دي او پیرودونکي (اخستونکي) ته دا نه وي معلومه چې څه یې پیرودلي دي.

مثال: په یوه تړون کې دوې بیعې : دا معنی ورکوي چې یو قرارداد یا سودا په دوو عقدونو یا تړونونو پورې تړاو ولري، دا په دې ډول چې پلورونکی (بائع)، پیرودونکي (مشتري) ته ووایي چې زه دا څیز (شي) په تا باندې په ۱۰۰افغانیو نقدو او په ۱۵۰ افغانیو قرض خرڅوم، او پیرودونکې یې قبول کړي، ووایي قبوله مې ده خو بې له دې څخه چې نرخ مشخص کړي چې په کوم قیمت به یې اخلي، په نقدو یې اخلي او که په قرض؟. په دې کې غرر، نا معینتوب شته یعنی نرخ یا قیمت ټاکلی او معین نه دی.ځکه چې پلورونکی په دې نه پوهیږي چې په کوم قیمت یې ورنه واخیست.

د ګټې او یا پیسو تر لاسه کولو ټولې هغه طریقې او لارې کومې چې په خالص ډول سره په قسمت پورې تړلې (متکي) وي د قمار تر حکم لاندې راځي. همدا راز دوکه ورکول هم د اسلام په مبین دین کې په کلکه منع شویده، په قرآنکریم کې الله(ج) تعالی فرمایي:

[یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَیْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّیْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ] (المائدة:**89**)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی اې مومنانو!) بیشکه هم دا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه ټول) پلیت دي له کار د شیطان څخه دي نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه له پاره ددې چې نجات ومومئ تاسې (په ځان ساتلو سره).

---

[6]- د ډاکټر طاهر منصوري کتاب(Islamic law of contract) ، آتم فصل ، صفحه ۹۵- ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه حدیث شریف کې د دوکې په اړوند پیغمبر (ص) فرمایي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي. (7)

ترجمه:له ابو هریره (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) د غلې (خوراك) په یوه درمن تیرشو، خپل لاس یې پکې ورد ننه کړ ګوتې یې لمدې شوې نو ویې فرمایل دا څه دي اې د غلې څښتننه! هغه وویل باران پرې شوی دی اې د الله (ج) رسوله ، رسول (ص) وفرمایل: نو دا لاندې غنم دې سرته نه راوړل چې خلك یې وینې ، څوك چې چل ول کوي له مونږ څخه نه دي .

نجش (تیزول) هم منع دي، او هغه دا چې یو څوك د یوه شي د پیرودلو لپاره قیمت جګ وواییي خو د اخستلو اراده یې نه وي بلکه صرف ددې لپاره چې بل سړی پری ورتیز کړي لوړه بیه وایي تر څو دغه شي بل څوک په لوړه بیه واخلي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم او د هغه ځینو اصحابو به په مارکېټ کی پیرودل او پلورل مشا هده کول او نظارت به یې کولو او لدینه یې هدف په مارکېټ کې مداخله نه وه بلکه هدف یې د ظلم (دوکې او فریب) مخنیوی و.

الله پاك په سوره المطففین کې فرمایي.

[وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ (1) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (2) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ].

ترجمه:افسوس، هلاك، خرابي یا کنده د دوزخ ده کم کونکېو لره (په پیمانه او تول کې) هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پیمانه نو پوره اخلي او کله چې پیمانه ورکوي یا یې تلي هغوی ته نو کمي کوي (پوره یې نه ورکوي).

[7]- المصدر: صحیح مسلم، الكتاب: الایمان، الباب: قول النبي من غش فلیس منا، رقم الحدیث: ۱۴۷

11) احتکار:

12) احتکار کونکی هغه شخص دی کوم چې په قصدي ډول غذایي مواد ذخیره کوي او یا یې ددې لپاره پټوي چې بیه لوړه کړي .

په اسلام کې احتکار (یا انحصار) منع دی، نبي کریم صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ احْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامًا ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَالْإِفْلَاسِ (8)

ترجمه:له عمربن الخطاب (رض)څخه روایت دی وایي چې ما له رسول الله (ص) څخه واوریدل چې ویل یې: څوك چې له مسلمانانو نه غله منع کړي (احتکار وکړي) ،الله پاك به یې د جزام په ناروغۍ او په تنګدستۍ اخته کړي.

د اسلام له نظره د مصرف کونکي تیوري

د غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو فکري مشران وایي چې انسان خود غرضه دی او غواړي چې صرف خپلې اړتیاوې پوره کړي. او د دوی په اند د انسان اړتیاوې (ضروریات) لامحدود دي. خو سمه خبره دا ده چې حتمي نده ټول خلك په عام ډول او مسلمانان په خاص ډول خود غرضه واوسي، د بیلګې په توګه که یو بډایه سړی یوه غریب سړي ته خیرات ورکړي پدې سره هغه (شتمن) ته روحي خوښي ورپه برخه کېږي او مونږ وینو چې ځینې کفار هم بیله کوم شخصي هدف څخه د غریبانو مرسته کوي، خو ټول دا ډول ندي.

کفار یوازې د دنیوي خواهشاتو پوره کول خپل هدف ګڼي، مګر مسلمانان په خپلو مصرفي فعالیتونو کې آخرت هم په نظر کې نیسي او د خپلې شتمنۍ یوه برخه د الله (ج) په لاره کې او بله برخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره کاروي. په عامه توګه د انسانانو اړتیاوې په درې ډوله دي:

[8]- المصدر:سنن ابن ماجه، الكتاب: التجارات، الباب:**الحكرة والجلب، رقم الحدیث:۲۱۴۶**

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-ضروريات   ۲ -احتياجات.   ۳-تحسينيات.

پورته ذکر شوې اړتياوې ځنې لړ او ځنې نورې ډېر اهميت لري.

د وسايلو په ويش کې د مصرفونکي انتخاب:

په لاندې چارټ کې د مصرف کونکي مصارف په ترتيبي ډول سره ښودل شويدي:

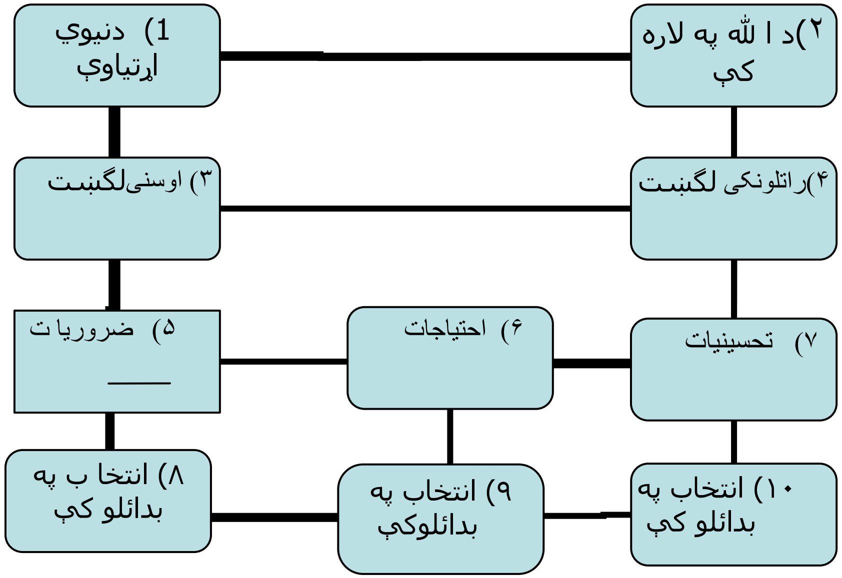

په اړتياوو د وسايلو د توزيع يا ويش قانون: وسايل لو مړی ضروورياتو، بيا احتياجاتو او که بيا هم وسايل پاتې شي نو تحسينياتو ته ګوښې کېدی شي

په کپيټالستي سيستم کې د مصرفونکي انتخاب:

لکه مخکې مو چې يادونه وکړه په کپيټاليزم کې مصرف کونکی خپل عايد د دنيوي شيانو له جملې څخه په هغو توکېو يا شيانو مصرفوي چې هغه ته ډېره يوټيليټي (فايده ، خوند) ورکړي ښکاره شي په لاندې شکل کې مونږ فرض کوو، چې يوا زې دوه اجناس موجود دي x1 او x2

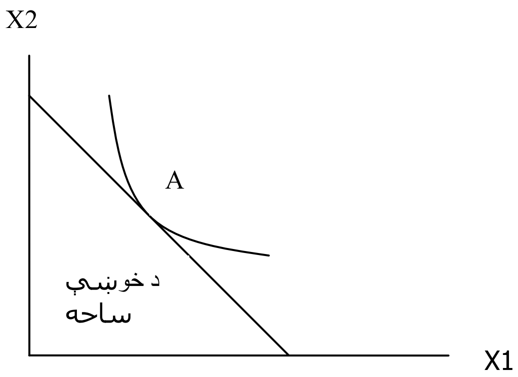

.نو مصرف کونکی به خپل عايد په دغه دواړو اجناسو په داسې ډول ويشي يا مصرفوي چې د دواړو اجناسو څخه لاسته راتلونکی يوټيليټي يا خوند اعظمي شي. او په دغه شکل کې هغه د (A) په نقطه کې مينځ ته راځي چيرې چې د توپير د نه موجوديت منحني (Indifference Curve) د بوديجې (Budget Line) له خط سره مماس دی.

د لگښت لپاره د اسلام عادي فورمول:

مسلمان مصرفونکي(Consumers)خپل عايد يوازې په دنيوي توکېو (شيانو) باندې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرفوي بلکې د الله (ج) په لاره کې هم مصرف کوي او د هر شي پیرودل (اخستل) نه غواړي د مسلمان اړتیا تر مصلحت پورې اړه لري، هرهغه شي چې مصلحت په کې وي هغه د مسلمان اړتیاده.

د امام شاطبي له خوا مصلحت په پنځه ډوله ښودل شوی دی چې هغه ته المقاصد الشرعیه هم ویلای شو او هغه پنځه مصلحتونه په لاندې ډول دي:

۱-د ځان ساتنه ۲-د دین ساتنه ۳- د مال ساتنه ۴-د عقل ساتنه ۵- د نسل ساتنه. نو هر هغه شي چې له انسان سره د پورته ذکر شوو مصلحتونو په ساتنه کې مرسته کوي مصلحت ګڼل کېږي، خو ټول مصلحتونه یو شان اهم ندي. د بیلګې په توګه که یو سړی له ډېر ي لوږې سره مخامخ شي چې دده د مرګ خطر وي پدې حالت کې ډیر مصلحت پدې کی دی چې یو څه وخوري حتی چې مرداره هم خوړلی شي، اما که یو څوك موړ وي او بیا هم یو شي اخلي نو پدې کې کم مصلحت دی.

احتیاجات دری مرحلې یا پولې لري، او هغه په لاندې ډول دي :

۱- د اړتیا هغه حد یا پوله چې د پورته ذکر شویو پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه وربانديې کېږي.

۲- د اړتیا هغه حد چې د پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) محا فظت نور هم وربانديې تقویه کېږي.

۳- د اړتیا هغه حد چې د دغو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورسره ښه یا غوره کېږي.

په لاندې شکل یا ګراف کې د یوه مسلمان لګښت ښودل شوی دی او په دې ډول سره یو مسلمان د دنیوي او اخروي لګښت یا اهدافو تر مینځ حرکت کولی شي.

د ا لله په لاره کې لګښتونه

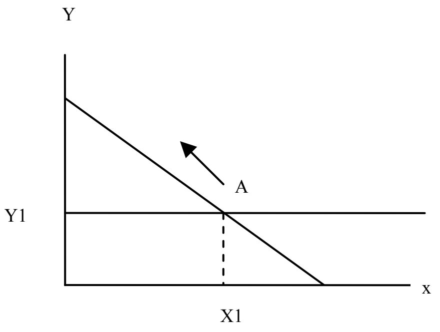

د د نیوي احتیاجاتو لګښت

د اسلام له نظره یو سړی خپل عاید په دوو شیانو مصرفوي یو دنیوي اړتیاوې او بل د الله په لاره کې(اخروي اړتیاوې)که چیرې فرض کړو ددغه سړي د دنیا اړتیاوې (X1)وي، نو دغه شخص به د خپل عاید (Y1) برخه د الله په لاره کې په مصرف رسوي او ددغه سړي تعا دل د (A)په نقطه کې مینځ ته راځي پدې ځای کې مونږ د توپیر د نه شتون خط (Indifference Curve)مفکوره نه کاروو، د (A)نه پورته ټولې نقطې غوره دي معنی دا چې د الله په لاره کې چې څومره ډېر مصارف وشي هغومره ثواب لري، مګر دنیوی اړتیاوې هم له پامه نشو غورځولای . اوس سوال دا دی چې څومره لګښت با ید وشي؟ ددې لپاره یو خاص قانون نشته مګر تر ټولو ښه منځنی لګښت یا اوسط مصرف دی، رسول الله (ص) فرمایي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالِاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنْ النُّبُوَّةِ .

ترجمه: عبدالله بن سرجس مزني (رض) وایي چې رسول الله (ص) فرمایلي: غوره اخلاق ، دوستي او میانه روي د نبوت له څلورویشتمې برخې نه یوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو مونږ باید په دنیوي کارونو کې اصراف ونکړو ځکه چې هغه نا روا دی. په غیر اسلامي سیستم کې د یوه سړي ضرورت یا خواهشات د ټولنې له اړتیاوو سره په ټکر کې واقع کېدي شي، مګر په اسلام کې د یوه شخص ضرورت د مصلحت په بنا ټاکل کېږي او هغه شخص یې په خپله نبه ټاکلی شي مګر شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره سمون لري یعنې په تضادکې نه واقع کېږي .د بیلګې په توګه د اسلام له نظره یو سړی نشي کولی چې شراب وخوري او یا یې تولید کړي که څه هم دا سړی اصرار وکړي چې زه دیته ضرورت لرم او یا دا چې د شرابو په تولید کې ګټه کوم، ځکه چې دا لومړی مصلحت ندی او که چیرې شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره په تضاد کی واقع کېږي نو بیا د ټولنې مصلحت د اولیت حق لري.

ددې لپاره چې مقاصد شرعیه تر لاسه شي دوه ډوله موسسې یا اداري پکاردي:

١-داوطلبانه اداره: دغه ته فرض کفایي کارونه هم ویلي شو چې یو مسلمان له بل سره په داوطلبانه ډول مرسته کوي او یو بل ته امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي (په نیکو کارونو امر او له بدو څخه منع کوي)

٢-اجرایي اداره : دغه اداره ددې لپاره جوړېږي تر څو مصرف کونکي له ناروا کارونو څخه منع کړي او هغوي دیته اړ باسي چې د اسلام مطابق کار وکړي دغه اداري ته حکومت ویلی شو چې د مصرف کونکي په عمل کې په لاندې صورتونو کې مداخله کولی شي:

I.د حرامو شیانو پیرودل - پلورل

II.په تحیسنیاتو او یا حاجیاتو کې اسراف

III. په تحسینیاتو ټول یا زیات مصرف کول او د ضروریاتو له پامه غورځول.

اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟

ټول اسلامي امت په دې باندې توافق لري چې د اسلامي هیوادونو اوسنی اقتصادي سیستم په داسې اصولو ولاړ دی چې له اسلامي شریعت سره په تضادکې دی. لدینه مو مخکې هم یادونه وکړه . ټول مسلمانان دا هیله لري چې زر تر زره اسلامي اقتصادي سیستم جوړشي تر څو د دنیا او آخرت دواړو برى تر لاسه کړي. اوس دا سوال پیداکېږي چې څرنګه کولی شو خپل اقتصادي سیستم اسلامي کړو او هغه اعمال چې له اسلامي شریعت سره په تضاد کې دي څه ډول له مینځه یوسو؟.پدې اړوند اسلامي اقتصاد پوهان دوه نظریې لري:

١-یو دم اسلامي کول

٢- په تدریجي توګه اسلامي کول

یو دم اسلامي کول: ددې نظریې پلوي اقتصاد پوهان لکه دکتور سید طاهر [9] پدې نظر دي چې اسلامي حکومت ته پکار ده یو دم ټولې اقتصادي اداري په اسلامي اصولو برابرې کړي یعنې په ټولو ادارو کې لکه بانکونو او داسې نورو کې سود بند کړي او ددې تر څنګ نور اسلامي قوانین عملي کړي. د دوی دلیل دا دی چې اسلام مکمل دین دی او د اسلام د اصولو نه مراعاتول لویه ګناه ده که څه هم د لږ وخت لپاره وي، دغه ډله اقتصاد پوها ن د قرآنکریم په دې آیت باندې استدلال کوي چی فرمایي: [الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . (المائدة**2**)

ترجمه:نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دین ستاسې نو مه ویریږي له دغو (کفارونه اې مومنانو)او وویریږئ له مانه، نن ورځ مکمل کړ ما

[9]- دکتور سید طاهر د اسلام آبا د په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې ته دین ستاسې او تمام (پوره مې کړ پر تاسې) نعمت (د دین په اکمال) او غوره کړ ما تاسې ته اسلام له جهت د دین، نو هر څوک چې اړشو (خوراك دحرام شي ته) په سخته لوږه کې حال دا چې نه وي مائل ګناه ته پس بې شکه چې الله (ج) ښه مغفرت کونکی دی (د خطایاتو) ډېر رحم والا.

دغه ډله اقتصاد پوهان وایي چې د اسلام دین مکمل دین دی نو اقتصادي سیستم باید په تدریجي ډول سره نه بلکې یو دم اسلامي کړی شي.

۲- تدریجي اسلامي کول: دغه ډله اقتصاد پوهان لکه دکتور عبد الرحمان یسري [10] او داسې نور دا وایي چې نننی اسلامي هیوادونه د شریعت د اصولو څخه لیرې تللي دي او په لنډ وخت کې دا ممکنه نده چې ټول اقتصادي سیستم اسلامي کړي شي، ددې لپاره یو څه وخت ته اړتیا شته او دوی وایي چې دغه کار باید په تدریجي ډول سره وشي، او دوی له غیر اسلامي اقتصادي سیستم څخه اسلامي سیستم ته اوړیدل په مختلفو مراحلو ویشي:

د ضرورت مرحله:

په اسلامي فقه کې دا قاعده شته چی وایي: [الضروریات تبیح المحضورات] یعنی کله داسې حالات راتلای شي چې یو مسلمان دیته اړ باسي په موقتي ډول د شریعت له عمومي حکم څخه لیرې شي، سرغړونه وکړي او دا استثنایي حالات دي، دبیلګې په توګه که څوك له سختې لوږې سره مخامخ شي یعني دمرګ خطر یې وي او د خوراك لپاره حلال څه نه وي هغه کولی شي مرداره، یا د داسې حیوان غوښه وخوري چې د غوښې خوړل یې په عادي حالت کې حرام وي. دیته ضرورت ویل کیږي، مګر دومره باید

---

[10]- پروفیسور دکتور عبد الرحمان یسري د مصر په سکندریه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی، او د اسلامي اقتصاد له غټو علماوو څخه شمیرل کیږي.

وخوري چې یوازې ژوندی پرې پاتې شي او ځان پرې مړول جواز نلري.

په اوسني وخت کې د اسلامي اقتصادي سیستم د پلي کولو لپاره ډېر کمزوري کوښښونه روان دي او هغه هم په تیت او پرك ډول سره، نو ځکه اوس اضطراري حالت دی او ددې لپاره چې اقتصادي سیستم د شریعت د اصولو مطابق وګرځولي شي، په موقتي ډول سره به د ځینو غیر شرعي کارونو له سرته رسولو څخه خلاصی شونی نه وي. په دې مرحله کې اقتصاد پوهان باید لاندې تحقیق (څیړنه) وکړي:

(الف): اسلامي اقتصاد پوهان باید اضطراري حالت وڅیړي او هغه پروژې یا کارونه چې خلك یې ضروري او اضطراري بولي وڅیړي او د هغې په اړوند ډیټا او معلومات راجمع کړي او هم د دیني علماؤ او فقهاوو سره ورباندې مشوره وکړي ، چې آیا دا ضرورت دی او که نه؟

(ب): هغه کسان یا پروژې چې په ریښتیا ضرورت لري هغوی ته باید لارښوونه وشي، او هغوی ته د دغه مشکل داسې حل وښودل شي چې شریعت ته نژدې وي (البته که پوره شرعي حل ممکن نه وي) او هم د ضرورت د اوږدوالي موده وټاکل شي ځکه ضرورت د شریعت په بنا یو موقتي شي دی نه دایمي، نو اقتصاد پوهان با ید په ډېر دقت او احتیاط سره د ضرورت د مرحلې اوږدوالی وټاکی.

مثال:که اوسنی اقتصادي سیستم په نظر کې ونیسو په ډېرو اسلامي هیوادونو کې اسلامي بانکونه وجود نلري،که چیرې یو مسلمان صنعتکار د خپلې فابریکې د چلولو لپاره قرض ته اړتیا ولري او داسې څوك وجود ونلري چې له ده سره مرسته وکړي او دغه صنعتکار په سود باندې د قرض اخستلو د شرعي حکم په اړوند فتوی وغواړي او ووایي چې زه دا منم چې سود حرام دی، خو زه پیسو ته اړتیا لرم آیا د ضرورت په بنا په موقتي ډول سودي قرض واخلم او که نه؟ اسلامي اقتصاد پوها ن د دیني علماؤ سره په مشوره دا باید وڅیړي او وګوري چې دا د ضرورت تر حکم لاندې راتلی شي او که نه؟ او دا دې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام کې ونيسي چې که دغه سړی پور وانه خلي نو کېدی شي دده کمپنۍ بنده شي او په دې سره به ډېر غريب کارګران له کاره ګوښه شي او دا هم له ياده ونه باسي چې په اسلام کې يوه فقهي قاعده ده که چيرې څوک له دوو غير شرعي کارونو سره لاس او ګريوان وي او له دواړو څخه خلاصی نا شونی وي، نو هغه کار به کوي چې کمه ګناه ولري.

I. اوسطه مرحله

په منځنۍ يا اوسط مرحله کې د ځينو ټاکل شوو اهدافو لاسته راوړل ضروري دي. مخکې لدې څخه چې آخري مرحله (Structural Change) عملي کړی شي. په دغه مرحله کې بايد په عوامو او ټولنه باندې کار وشي تر څو زيات کسان يا يوه لويه ډله جوړه کړی شي چې د اسلامي اقتصاد اصول قبول کړي او د تقويې هڅه يې وکړي. ددې تر څنګ ځنې داسې پروژې يا فابريکې جوړې شي چې د شريعت په اصولو برابرې وي .

په دغه مرحله کې اسلامي اقتصاد پوهانو ته ښايي لاندې کارونو ته پاملرنه وکړي:

(الف): د هغو قواوو او ځواکونو په اړوند معلومات او ډيټا راجمع کول چې د اسلامي اقتصاد د اصولو خلاف دي او د اقتصادي سيستم د اسلامي کولو په مخ کې خنډ واقع کېږي او بيا ددغو ځواکونو کمزورې او پياوړې نقطې (ټکي) معلوم شي او بيا ددې کوښښ وشي چې لومړی د هغوی ضعيفې نقطې له مينځه يووړل شي او په موقتي ډول د هغوی قوي ټکي يا عناصر پريښودل شي.

(ب):اقتصادي محققين (څيړونکي) با يد دغه کمزوري ټکي په خپلو څيړنواو مطالعو کې په ننبه کړي او داسې لارې او پاليسۍ وښيي چې هغه ورباندې له مينځه يووړل شي.

(ت): داسې پروژې پيداکول او په هغوی باندې تحقيق کول کومې چې په بشپړه توګه د اسلامي اقتصاد په اصولو جوړيدی شي. دغه پروژې به د آخري مرحلې لپاره د ستنې يا

بنسټ شکل ولري او په دغو پروژو باندې به آخري مرحله (Structural change Phase) ولاړه وي.

(ث): د اسلامي اقتصاد اصول او ګټې با يد د خبري رسنيو(Media)له لارې عوامو ته وښودل شي او ددې تر څنګ په منځنيو، عالي ښوونځيو او پوهنتونونو کې زده کوونکو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړه ورکړل شي .

مثال: په هغو قواوو کې چې د اسلام د اصولو د پلي کولو په مخ کې خنډ ګرځي يو کمزوری ټکی انحصار(Monopoly) دی، چې د ډېرو اسلامي هيوادونو وګړي ورسره مخ دي. ددې مسئلې اسلامي حل دا دی چې ددغو شيانو يا تجارتي توکېو بديل (Substitute) جوړشي، خو پداسې شکل دا ډول پروژې او يا کمپنۍ جوړول په کار دي چې دغه شيان توليد کړي او پرينږدي چې قيمتونه يې ډېر جګ شي او په دغو پروژو يا کمپنيو کې د اسلامي لارو په وسيله لکه د مشارکت او يا د مضاربت پاڼو (Mudaribah Certificate) د عرضه کولو په ذريعه او يا د تمويلولو د يوې بلې اسلامي لارې په وسيله د زيات شمير خلکو ګډون يقيني کړی شي. په دغه شکل سره به په راتلونکی کې د انحصار(Monopoly) (11) د مينځ ته را تګ مخنيوی وشي.

دوهم مثال: انفلاسيون هم يو له هغو مشکلاتو څخه دی چې اسلامي هيوادونه ورسره مخ دي او دا په مخالفو قواوو کې (غير اسلامي اقتصاد کې) يو ضعيف ټکې دی ، اوس ددې لنډ مهاله اسلامي حل په مينځنۍ مرحله کې تر څو پورې چې مکمل سيستم اسلامي کېږي څه کول په کار دي؟ په داسې حال کې چې په اسلامي هيوادونو کې مالي او پولي پاليسۍ په سودي سيستم باندې ولاړې دي؟ په موقتي ډول د انفلاسيون حل با يد پيداکړي شي. ددې لپاره چې دانفلاسيون مضر اثرات کم کړي شي. دغسې حل با يد د

[11]- مناپولي هغه حالت ته وايي چې په هغه کې يوه کمپنۍ يا يو سوداګر په دې وتوانيږي په انفرادي ډول سره په نرخ باندې اغيز وکړي يعنې کم يا زيات يې کړی شي. چې زياتره وخت نوموړی شخص د خپل شخصي مفاد لپاره په بي انصافه ډول قيمتونه جګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت لخوا تصدیق شي او دا باید په تدریجي توګه وي تر څو مکمل اسلامي حل پیدا کړي شي. د مثال په ډول آیا انډیکسیشن (12) کېدی شي او که نه؟ او یا کوم بل حل وموندل شي. بل مثال: وګوری د ټیکس سیستم چی په اسلامي هیوادونوکې په ځانګړې توګه په حقیقي مسلمان باندې کوم چې د زکات په اداکولو کې صادق دی لوی فشار او بوج دی .

آیا دا ممکنه ده چې په سیاسي سطحه کې داسې یو حرکت په کار واچول شي چې د زکات پیسې له ټیکس څخه کمې کړي او پدې اړوند اقتصاد پوها ن تحقیق وکړي چې په دې کار سره فواید عامه (Public Interest) ته زیان نه رسیږي.او همدا رنګه اقتصاد پوهان با ید دا وڅیړي که چیرې د زکات په وسیله ټیکس عوض شي نو عواقب به یې څه وي.

II. وروستۍ مرحله (The structural change phase

دا د اسلامي اقتصاد داصولو د پلي کولو وروستۍ مرحله ده ، او یوازې هغه وخت شروع کېدی شي چې د منځنۍ مرحلې اهداف لاسته راوړل شي. په دې مرحله کې به د اقتصاد پوهانو کار یا څېړنه دې شیانو ته شامله وي: په موثر ډول کارونه، په عادلانه توګه د عاید ویش، او د شریعت د اصولو پر بنا د زیاتو پروژو جوړول او ددې تر څنګ د لوی اقتصاد (Macro Economic) جوړل د شریعت د اصولو مطابق، او د داسې پالیسیو جوړول چې د هغو په وسیله ټول هغه کارونه او اداري وتړل شي کومې چې د شریعت د اصولو مطابق کارنکوي.

---

[12]- انډیکسیشن دیته وایي چې د پیسې ارزښت په بل شي مثلا سرو زرو پورې وتړل شي په دې ډول سره چې اوس په دغه روپیو دومره طلا کیږي نو کله چې ته ماته قرض بیرته راکوې دومره پیسې به راکوې تر څو چې دغه اندازه سره زر ورباندې واخستل شي.

دوهم فصل

داسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله

د اسلامي اقتصادي سیستم او نورو اقتصادي سیستمونو تر مینځ ډېر توپیرونه وجود لري چې مهم یې په لاندې دول دي :

- اسلامي اقتصاد د اسلامي دین او ژوند لپاره د اسلامی دود لارې یوه برخه ده او نور اقتصادي سیستمونه د انسانانو پر نظریو او قوانینو ولاړ دي.
- په اسلامي اقتصادي سیستم کې زکا ت شته په نوروسیستمونو کې زکات نشته.
- په اسلام کې سود حرام دی مګر په نورواقتصادي سیستمونو کې سود کارول کېږي.

اوس به په هر یوه باندې په لنډ ډول سره رڼا واچوو.

اسلام او سوسیالیزم:

سوسیالیزم د انفرادیت یوه نظریه ده، چې په هغه کې حکومت ته پراخ واك ورکول کېږي. سوسیالیزم د کارل مارکس په وسیله مینځ ته راغی لومړی په روسیه او وروسته په شمالي کوریا، کېوبا، چین او د شرقي اورپا په ځینو هیوادونو کې عملي شو، پدې وسیله یې ډېر شهرت پیدا کړ. مارکس دا نظریه درلوده چې مادي او اقتصادي حالات د تاریخ د مهمو پېښو د راوړل کېدو اساسي وجه یا عامل دی او دغه فکتور(ماده،اقتصادي حالت) د ټولنې دود ، عنعنات او طبیعت جوړوي او نور ټول فکتورونه لکه کلچر، مذهب، دین، ټولنیز تعلقات او سیاسي کارونه ټول په اقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې تړاو لري.
مارکس د تاریخ په شرحه کې د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialism) له نظریې څخه کار اخستلو. سوسیالیزم په حکومتي ملکیت (Public ownership) باندې ولاړ دی او په اکثرو مسا ئلو کې حکومتي پلان ضروري ګڼي او ددې تر څنګ عاید په مساوي ډول ویشي. د سوسیالزم له مخې د ټولو بد بختیو او حوادثو اصلي عامل د شخصي ملکیت حق دی او له همدې ځایه دوی عقیده لري چې د شخصي ملکیت حق باید له چا سره نه وي .

د سوسیالزم مهم خواص:

- د تولید د وسایلو عمومي ملکیت: یعنې د تولید ټول وسایل باید له عوامو څخه واخستل شي یا د حکومت په کنټرول کې شي او یا اشتراکي فارم ورته جوړ شي چې ټول وګړي په کې په ګډه کار وکړي.
- مرکزي اقتصادي فلان: د حکومت له خوا د اقتصادي امورو له پاره لکه تجارت، صنعت او داسې نور مرکزي پلان جوړېږي او د همغه اهدافو د لاسته راوړلو له پاره هر شخص یا هرې فابریکې ته وظیفه ورکول کېږي چې لازم عمل وکړي .
- د شخصي آزادۍ له مینځه وړل: په دې سیستم کې ټول وګړي مکلف دي چې د مرکزي پلان مطابق کار وکړي، ټول د ټولنې خدمتکار ګڼل کېږي او اقتصادي آزادي نه لري.
- د عاید مساویانه ویش: په سوسیالیستي یا کمونستي اقتصادي سیستم کې عاید په مساویانه ډول سره ویشل کېږي پرته له دې چې طبیعي توپیر په نظر کې ونیول شي او دا ددې باعث ګرځي چې خلك له کار کولو څخه ډډه وکړي. په اسلام کې د عاید ویش په عادلانه ډول سره دی خو طبیعي توپیر په نظر کې نیسي د بیلګې په توګه که څوك ډیر کارکوي ډیر عاید به لاسته راوړي او که کم کار کوي کم عاید به لاسته راوړي .

د سوسیالیزم ناوړه اغیزې:

- له کار کولو څخه ډډه کول : لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په سوسیالیزم کې د شخصي ملکیت حق نشته او عاید په مساویانه ډول سره ویشل کېږي نو ځکه څوك دیته زړه نه ښه کوي چې ډیر کار وکړي ځکه پدې کی دوی ته خاصه ګټه نه وي.
- زیاتره وخت عرضه له تقاضا څخه کمه وي ځکه حکومت د ځینو شیانو نرخ له خپل اصلي قیمت څخه کم ټاکي او دا ددې باعث ګرځي چې تقاضا زیاته کړي او په مقابل کې یې عرضه دومره نه وي، چې دا بیا د راشن کولو باعث ګرځي او په ځینو حالاتو کې د تور مارکېټ د مینځ ته راتګ باعث هم ګرځي چې په هغه کې بیا شیزونه له حکومتي ټاکل شوي قیمت څخه په لوړ قیمت خرڅیږي .
- څرنګه چې د تولید وسایل لکه فابریکې او داسې نور د حکومت په لاس کې وي نو دا د کمپنیو تر مینځ د رقابت د کمولو او یا له مینځه وړلو باعث ګرځي او په دې سره د وسایلو د موثر استعمال مخنیوی کېږي.

اسلام د مارکس نظریه په مکمله توګه ردوي

کارل مارکس له مذهب څخه انکار کوي او مذهب د اقتصادي حالت تابع ګڼي چې دده دا ادعا حقیقت نلري. د مارکس د دیالیکتیک ماتریالیزم(Dialecticmaterialis) نظریه هم د منلو وړ نده او د نړۍ ډېر جنګونه او تاریخي پیښې صرف په مادي شیانو او اقتصادي حالت پورې ندي تړلي، لدینه علاوه اسلام شخصي ملکیت ته اجازه ورکوي کوم چې د مارکس په فلسفه کې وجود نلري.
د ۱۹۹۰ کلونو په پیل کې د کارل مارکس په فلسفه ولاړ سوسیالیستي سیستم د روسیې د ماتې سره یو ځای له زوال سره مخ شو، او سوسیالیستي هیوادونو د سوسیالیزم یا کمونیزم د ۷۵ کلنې تجربې څخه وروسته سوسیالیستي سیستم پرېښود او کپیټالیستي سیستم ته بیا را وګرځیدل
ددې تر څنګ کمونیزم د کپیټالیزم په شان عقیده لري چې خوشحالي او ذهني سکون د مادي اړتیاوو په پوره کولو پورې تړلی دی چې دا هم حقیقت نلري او دا موضوع مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد کړې وه ، خو په لنډ ډول ویلی شو چې روحي خوشحالي د الله (ج) له طرفه ده او په دولت او دارایۍ پورې مکمل تړاو نلري الله تعالی فرمایلي:..... أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (الرعد 27). یعنې بیشکه چې د ا لله په ذکر سره زړونه سکون مومي.

د پخواني شوروي اتحاد له ړنګیدو وروسته د کپیتالیزم آزاد مارکېټ نورهم قوت ومونډ سربیره پر دې د ګلوبلایزشن ناره نور هم د کپیتالیستي سیستم د تقویه کولو کوښښ کوي. مګر په پوره آزاد مارکېټي سیستم کې هم ډېر مشکلات شته، لکه انحصار (Monopoly)، د مارکېټ نا موثریت، او د امیر او غریب تر مینځ د توپیر زیاتوالی.

د اسلام له نظره د حکومت رول محدود مګر اړین (ضروري او اهم)دی او دا موضوع، د حکومت رول په اقتصاد کې، تر عنوان لاندې په تفصیل سره ذکر شویده. دلته یوازې پدې بسنه کوو چې د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول د حکومت و ظیفه ده او شخصي سکټور ته د هغوی ورکول موثر ندي او یا په بل عبارت دا د عوامو په ضرر تمامیږي.

اسلام او کپیټالیزم:

کپیټالیزم یو اقتصادي سیستم دی په کوم کی چې د تولید ټول او یا زیات وسایل لکه مځکه، فابریکې، سړکونه ... او د ویش سیستم تر شخصي اداري (Management) لاندې کارول کېږي چې ګټه ترلاسه کړي. په لومړنیو مراحلو کې به په دغه سیستم کې ټوله سلسله د زیات رقابت په وسیله مخکې بیول کېده چې په دې سره د څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو میل نور هم پیاوړی شو ، مګر وروسته لوی شرکتونه مینځ ته راغلل او د حکومت مداخله او کنټرول په مارکېټ کې زیات شو(13).

کپیټالیزم د صنعتي انقلاب په دوران کې مینځ ته راغی او په انفرادیت

13- Webstor's new college dictionary, pp 208

(Individualism) اوخود غرضۍ یا شخصي مفاد (Self interest)باندې تکیه لري.

د کپیټالزم مهم خواص:

- اقتصادي آزادي : په کپیټالیزم کې پوره اقتصادي آزادي شته څوک چې هرڅه وغواړي تولید کړي تولیدولی یې شي. هر څوک کولی شي چې خپلې پیسې بل چاته په سود ورکړي او یا په سود سره قرض واخلي او داسې نور پداسې حال کی چې په اسلام کې سود ناروا دی او د حلال او حرام مفکوره شته ده.
- د شخصي ملکېت حق: د شخصي مکلیت حق په کپیټالیزم کې شته هر فرد کولی شي چې خپل عاید څرنګه چې وغواړي ویې کاروي او خپل دولت او شخصي مال زیات کړي حکومت په کې د مداخلې حق نه لري. په اسلام کې هم د شخصي ملکېت حق شته مګر تر شرعي اصولو لاندې.
- د حکومت محدود رول: د کپیټالیستي اقتصادي سیستم بل صفت دا دی چې حکومت باید په مارکېټ کې مداخله ونه کړي، خو پدې وروستیو کې په کپیټالیستي سیستم کې هم په اقتصادي فعالیتونو کې د حکومت لاسوهنه تر یوه حده منل شویده، مګر د حکومت رول په کې محدود دی. په اسلامي اقصادي سیستم کې د حکومت رول محدود مګر مهم دی او هغه په تفصیل سره په نهم فصل کې راځي.

د کپیټالیزم ناوړتیا:

- د عاید غیر عادلانه ویش: کپیټالیستي سیستم داسې اصول لري چې د هغې په وجه سره امیر نور هم امیر کېږي او غریب نورهم غریب کېږي، په دغه سیستم کې شتمن د غریبو خلکو له غریبۍ څخه ناوړه ګټه اخلي، سود په دغه سیستم کې وجود لري چې په دې سره له شتمنوسره د دولت جمع کېدل شروع کېږي او په ټولنه کې دوه طبقې مینځ ته راوړي یوه لویه غریبه طبقه او بله کوچنۍ امیره طبقه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• غیر مفید اقتصادي فعالیتونه: ځنې وخت کله چې ښه فصل یا ښه تولید شوی وي او عرضه له تقاضا څخه زیاته شي نو په کپیټالیستي سیستم کی تولیدونکی د نرخونو د کمیدو له ویرې خپل تولید کړي توکي له مینځه وړي تر څو نرخونه کښته نشي. په داسې حال کې چې ډیر خلك به هغه شي ته اړتیا لري . ددې ډیرعملي مثالونه شته دي چې یو یې د نرخونو د ښکته کیدو او ګټې د کمیدو له ویرې د امریکا د متحده ایالاتو له خوا غنم په سمندر کې اچول دي .

• مضر رقابت: په کپیټالیستي سیستم کې د فابریکو او صنعت کارانو تر مینځ سخت رقابت موجود وي، رقابت د اقتصادي پرمختګ او د نویو شیانو او تکنالوژۍ د ایجاد لپاره ښه دی مګر چې هغه تعمیري رقابت وي خو له بده مرغه ځنې وخت داسې رقابت صورت نیسي چې په هغه سره یو قوي صنعت کار یا فابریکه یوه ضعیفه فابریکه یا صنعت کار له پښو غورځوي چې دغه ډول رقابت غیر مفید دی. د مثال په توګه کله چې یوه نوې کمپنۍ مارکېټ ته داخلیږي ددې له ویرې چې په راتلونکی کې به قیمتونه ښکته شي د مارکېټ پخوانۍ کمپنۍ په قصدي ډول سره د محدود وخت لپاره د خپلو تولیداتو قیمتونه ښکته کوي او کله چې هغه نوې داخله شوې کمپنۍ مجبورا له مارکېټ څخه ووزي دغه کمپنۍ بیا خپل نرخونه ډیر او چت کړي او په دې وسیله له عوامو سره زیاتی او ظلم کوي.

د نولسمې پیړۍ په آخر کې سوسیالیستانو او کارګرو پدې سیستم باندې ډیرې نیوکې وکړې، او د ادم سمیت کپیټالیزم (آزاد مارکېټ سیستم) یې د مشکلاتو سره مخ کړ، او د حکومت د مداخلې غوښتنه یې وکړه. په شلمه پیړۍ کې د اقتصادي لوی زوال (Great depression) ۱۹۲۹_۱۹۳۳ په وجه ډیر شیان بدل شول او په کپیټالیستي سیستم کې ډیر بدلون راغی چې په هغه کې یې د حکومت مداخله قبوله کړه.د انحصار (Monopoly) په ضد قانون جوړ شو ددې تر څنګ د کارګرو منظمې او فعالی ټولنې جوړې شوې.

یو ډیر اهم شي چې اسلامي اقتصاد له نورو څخه بیلوي هغه نظریه ده، اسلام د نړۍ

ژوند یو امتحان بولي .اسلامي اقتصادي سیستم د اسلامي اصولو په نظر کې نیولو په بنا جوړ شویدی، کوم چې د انسانانو لپاره د دواړو جهانونو کامیابي غواړي نو ځکه ددغه سیستم ریښې په اسلامي شریعت کې دي.

ددغه سیستم هدف په یوه وخت کی د ژوند د مادي او روحي اړتیاوو پوره کول دي، بالعکس کپیټالیزم په مادي فلسفه باندې ولاړ دی او په مکمل ډول په مادي پرمختګ او غوره کیدو تمرکز لري هغه هم یوازې په دې جهان کې، آخرت له پامه غورځوي. د اسلامي اقتصاد بل صفت دا دی چې ټول اقتصادي کارونه یا فعالیتونه لکه مصارف، پانګه اچونه، تولید ، او اقتصادي پرمختګ او داسې نور په پټه توګه د اسلامي اخلاقو تابع وي لدې امله شخصي مفاد (خود غرضي) او د شخصي ګټې قوانین په مکمل ډول سره د عملي کېدو وړندي، یانه کارول کېږي .له بله اړخه خود غرضي او معاشرتي ګډوډي له کپیټالیزم څخه سر چینه اخلي.

ورورګلوي او ساده ژوند د اسلامي اقتصا د یو صفت دی بالعکس ځان ښودنه او ناوړه رقابت د کپیټالیزم غوښتنه ده.

د اسلام له نظره له انسان سره چې کو م مال او دولت دی هغه ورسره د امانت په ډول ایښودل شویدی او هغه با ید د الله (ج) د اوامرو مطابق وکارول شي، خو د کپیټالیستي نظریې مطابق هر سړی د خپل مال اصلي مالك ګڼل کېږي او هر رنګه یې چې وغواړي کارولی (استعمالولی) شي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې د حکومت رول د معاشروي اهدافو په لاسته راوړلو کې ډیر فعال او اهم دی مګر په کپیټالیستي سیستم کې دومره فعال ندی.

اسلام د یوه او یا څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو خلاف دی، زکات او صدقه د دې رنځ او مشکل مخنیوی کوي مګر په نورو سیستمونو کې دا ډول علاج وجود نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي اقتصادي سيستم:

اسلام د ژوند مکمل نظام دی او په دې کې ټول درې واړه سيستمونه اقتصادي ، ټولنيز او سياسي سيستمونه يو له بل سره تړاو لري او د يوه او بل په موثريت باندې زياته اغيزه لري.او ددوی ټولو مرکزي ټکی يا اصل اخلاقي (شريعت،عقيده) سيستم دی.

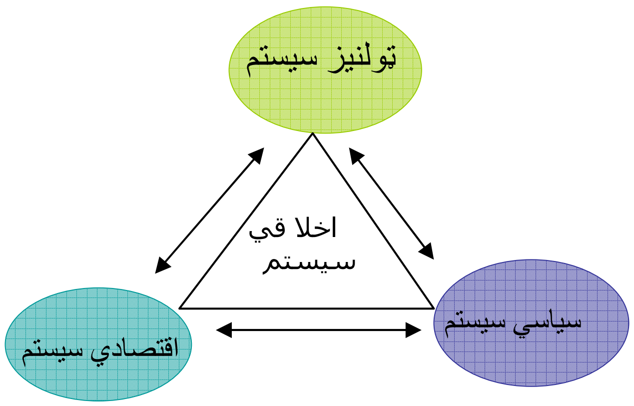

داسلامي اقتصادي سيستم اساسي خواص مخکې ذکر شوي دلته يوازې يو څو بيا تکرارو.

- اسلامي اقتصاد د اخلاقو په وسيله تنظيم شوی اقتصادي سيستم دی او د اسلام د اخلاقي فلسفې يوه برخه ده. مګر په مقابل کې غير اسلامي اقتصادي سيستمونه اخلاق په نظر کې نه نيسي.
- شخصي فعاليتونه آزاد دي مګر د شريعت تر چوکاټ لاندې، داسې مطلقه آزادي کومه چې په کپيټاليستي سيستم کې شته په اسلام کې نشته او داسلام له نظره د هر شي اصلي مالك الله (ج) دی او مونږ بايد د هغه د اوامرو مطابق عمل وکړو.
- اسلامي اقتصاد يو واضح هدف لري او هغه د ټولنيزې هوساينې او وروركلوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینځ ته راوړل او ساتنه ده.

- کار د تولید اهم فکتور دی او کار د عاید د تولیدولو او ویشلو او د عاید د لاسته راوړلو قانوني لاره ده.
- سود حرام دی د اسلام له نظره.پیسې یوازې د پیر او پلور (Exchange) وسیله او د شتمنۍ ذخیره (Store of wealth) ده او په پیسو باندې د سود اخستل حرام دي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات:

په اسلام کې سود سخت منع شویدی. اسلامي اقتصاد غواړي چې د پیسو برابرونه په کاروبار کې د شراکت (Equity) په بنا وشي، نه د سودي قرض او پروژو په بناء، بلکې لازمي ده د نورو اسلامی لارو لکه مشارکت، مضاربت او داسې نورو په بنا تمویل (Financ) شي. لدې څخه څرګندیږي چې اسلامي اقتصاد په ونډو یا شراکت (Equity base) ولاړ سیستم دی او بالمقابل کپیټالیستي سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی.

د ثبا ت د کتلو لارې: د یوه اقتصادي سیستم ثبات کېدی شي چې په تجربي (Empirical) او یا په تحلیلي(Analytical)ډول سره وڅیړل شي. څرنګه چې تر اوسه داسې یو هیواد نشته چې په پوره ډول یې اسلامي اقتصادي سیستم عملي کړی وي . نو مونږ کوښښ کوو چې له تحلیلي طریقې څخه کار واخلو او په دې ډول د اسلامي اقتصادي سیستم ثبات وښیو، ددې هدف لپاره کولی شو چې لږ ترلږه دری دلیلونه وړاندې کړو.

1) ډېر اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې دکپیټالیستي سیستم د نا ثباتۍ یوه اهمه وجه دا ده چې دا سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی یعنې زیاترې پروژې او یا فابریکې په سودي قرض باندې چلیږي چې دغه د بې ثباتۍ غټ عامل دی.یو اقتصاد پوه

((مینسکي(Minsky)) دا نظر لري چې معا صر کپیټالیستي سیستم په لنډ مهاله قرضو باندې ولاړ دی، یعنې د کمپنیو زیاتره ماشین آلات یا کپیټلا (14) په قرضي پیسو باندې اخستل شوي دي او کله چې ددغه لنډ مهاله قرضونو د بیرته سپارلو وخت راشي کمپنۍ نور لنډ مهاله قرض اخلي تر څو پخوانی قرض سره له سوده ادا کړي او دا سلسله دوام پیداکوي.که چیرې کمپنۍ خوش قسمته وي او ګټه زیاته وکړي نو ښه تر ښه ټول قرض به اداکړي، خو که کمپنۍ تاوان وکړي او یا اقتصادي زوال مینځ ته راشي نو بیا دکمپنۍ سره پیسې نه وي چې قرض ادا کړي نو پدې صورت کې به یا کمپنۍ له مینځه ځي، یا (Bank carupt) کېږي.

هینري سایمن (Henry Simon) یو بل اقتصاد پوه وایي: د اقتصادي بې ثباتۍ خطر هغه وخت کمیدلی شي چی قرض وانه خستل شي خصوصا لنډ مها له قرض، یعنې که چیرې د شراکت (Equity)په بنا پانګونه وشي غوره به وي.

2) سفته بازي (Speculation): د پیسو هغه ډول تقاضا او ساتنه چې لوړ سود وربانديې وګټل شي یا د پیسو احتکار آمیزه تقاضا (Speculative demand of Money) د اقتصادي سیستم د بې ثبا تۍ یو عامل ګڼل کېږی. په اسلامي سیستم کې د نا ثباتۍ دغه عامل او وجه ډېره کمه وي، ځکه له یوه اړخه په اسلام کې سود منع دی او له بله اړخه د زکات عملي کول خلك دیته هڅوي چې اضافي پیسې له ځان سره ونه ساتي کومې چې ددې (Speculation) هدف له پاره په کاریږي، همدارنګه اسلامي اخلاقي اوامر احتکار سخت منع کوي نو ځکه پدې سیستم کې د (Speculative) فعالیت کم دی

3) نړیواله پانګونه: (International Finance):

که چیرې نړیواله پانګه اچونه او د پیسو انتقال له یوه هیواده بل هیواد ته په نظرکې ونیسو نو د معمولي سود (Interest rate) په فرق سره د یوه هیواد څخه بل هیواد ته

[14]- هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،مځکه، ماشین الات، موټر ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك پيسې نقلوي او پدې وجه په يوه هيواد کې کله پيسې زياتيږي او کله کميږي چې دا هم د اقتصادي بې ثباتۍ يو عامل دی.

کله چې په يوه هيواد کې د سود حد زيات وي هغه هيواد ته له بهر څخه پيسې داخليږي (Capital inflow) او کله چې د سود اندازه کمه شي، نو له هغه هيواد څخه پيسې بهرته انتقاليږي، يعنی (Capital outflow) صورت نيسي، چې په دې سره د يوه هيواد د پولي واحد ارزښت را لويږي .

په اسلامي اقتصادي سيستم کې سود نشته او پانګه اچونه دګټې او تاوان د شريکولو په بنياد کېږي، يعنې اسلامي سيستم په حصصو يا ونډو (Equity Shares) باندې ولاړ دی او دا د اوږدې مودې لپاره وي، نو ځکه که په يوه اسلامي هيواد کې دګټې اندازه زياته او يا کمه شي عوام په لنډ وخت کې پيسې له يوه هيواد نه بل ته نه انتقالوي، يعنې که د ګټې معمولي توپير وجود هم ولري ډېر خلك نه غواړي چې خپل حصص ونډې (Shares) له يوه هيواد څخه بل هيواد ته يوسي (په يوه هيواد کې يې خرڅ او بل کې يې واخلي) ځکه دوی د اوږدې مودې لپاره پانګونه کړې وي .

دريم فصل

اسلامي بانک

اسلامي بانك د لومړي ځل لپاره د شخصي(انفرادي)کوښښونو په نتيجه کی را مينځته شو ځکه چې معاصر بانکونه په سود باندې ولاړ وو اوسود د اسلام له نظره ناروا دی، نو ځکه ځنې وېښ مسلمانان د حکومتونو له بې تفاوتۍ څخه مايوسه شول او په انفرادي ډول يې دا هلې ځلې شروع کړې خو وروسته ځنې اسلامي هيوادونه په دې کوښښ کې ورسره شامل شول لکه پاکستان،ايران،سوډان....

لومړنی اسلامي بانك په کال ۱۹۶۳م کې د مصر په يوه وړوکي ښار چې د بيت عمر په نوم ياديږي جوړشو، دغه بانك ديو ځوکسانو د شخصي هلوځلو په نتيجه کی جوړشو د حکومت مرسته ورسره نه وه ملګرې. په هغه وخت کې د سياسي ملاحظاتو په وجه دوی دغه بانك ته د اسلامي بانك نوم نه و ورکړی. لدينه وروسته د اسلامي بانکونو جوړيدل پيل شول چې مهم يې په کال ۱۹۷۵ کې د اسلامي پرمختيايي بانك جوړيدل و. دغه بانك د يوه نړيوال بانك يا مرستندويه ادارې په ډول چې بې سوده قرض ورکوي جوړشو.

په همدغه کال کې د دوبۍ اسلامي بانك جوړ شو او ورپسې په کال ۱۹۷۸کې د مصر د الفيصل اسلامي بانك او د سوډان او کويت بانکونه(FinanceHouse) جوړشول لدينه وروسته د ډېرو نورو اسلامي بانکونو د جوړيدو لړۍ پيل شوه او تر اوسه داوم لري.

دکويټ اسلامي بانك څوارلس څانګې لري، د مصرد الفيصل اسلامي بانك څلورويشت څانګې لري چې د مصر په ټولو ښارونوکې خورې دي.اسلامي پرمختيايي بانك د پانګونې او پرمختګ اوه څانګې لري. د اسلامي هيوادونو له جملې څخه د سوډان هيواد تر ټولو ډېر اسلامي بانکونه لري لکه البرکه بانك، فيصل اسلامي بانك، اسلامي بانك د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغربي سوډان لپاره، د سوډان اسلامي بانك اوځني نور چې ټول بې سوده پانګونه(سرمايه اچونه)او قرض برابروي وجود لري.

د اردن اسلامي بانك څوارلس څانګې لري او له برياليو بانكونو څخه دى دا بانك ۶۵۰۰۰ څخه زيات پيسې اچونكي او مالي حساب لرونكي (Depositor)لري . د نورو اسلامي بانكونو بر خلاف دې بانك ته كمپنۍ ويل كېږي او ددې د حصصو يا ونډو(Shares) تجارت د عمان د حصصو د راكړې وركړې په ماركېټ يا سټاك اكسچينج كې ترسره كېږي. او ددې بانك ونډې د اردن د ټولو نورو بانكونو له حصصو څخه ښه فعاليت كوي .

په لنډ ډول ويلى شو چې تر اوسه پورې د ټولو اسلامي بانكونو شميره تقريباً له ۲۶۵ څخه زياته ده او په ټولو اسلامي بانكونو كې د$ ۲۴۰بيلونه روپيو څخه زياته سرمايه (كېپيټل په كار اچول شويده .

اسلامي بانكونه د سود پرځاى د ګټې او تاوان د شريكولو پر بنياد ولاړ دي . د اسلامي بانكونو وده يا پرمختګ (Growth rate)په كال كې د ۱۰%څخه تر ۲۰% پورى دى. په پيل كې له خلكو سره دا ګمان و چې اسلامي بانكونه به كامياب نه شي او د غربي او په سود ولاړ سيستم د مقابلې توان به ونلري مګر ددغو توقعاتو برخلاف اسلامي بانكونه ډېر برياليي وختل او د غربي بانكونو ښه مقابله يې وكړه او په همدې وجه غربي بانكونه متاثر شول او ځينو غربي بانكونو هم د اسلامي بانكونو كړكۍ خلاصې كړې او زيار يې وكړ تر څو د اسلامي بانكارۍ تقليد وكړي د دغو بانكونو څخه څو مهم په لاندې ډول دي

- سټېنډرډ چارټر بانك
- سيټي بنك (City Bank) چې په كال ۱۹۸۳ كې يې د اسلامي بانك كړكۍ خلاصه كړه
- Klient Benson(Unit Trust)Credit, Swiss
- First Boston(Personal Investment account)
- Austrian Leader’s Bank (Unit trust)

- د چين دشانګهاي بانك

په نړۍ كې د اسلامي بانكونو لست[15]:

اسلامي بانكونه په ټوله نړۍ اسلامي او غير اسلامي هيوادونو كې خواره دي په لاندې لست كې مونږ په هر هيواد كې يو څو اسلامي بانكونه د بيلګې په توګه را اخستي دي:

د اسلامي بانك نوم	هيواد
عرب البنين اسلامك بانك، تيرانه	البانيا
بانك البركه د الجيري، الجيريز	الجزاير
مسلم كميونيټي كواپريټو اسټراليا	استراليا
مسلم كميونيټي كريډيټ يونين	استراليا
الامين كمپني فار سيكيوريټيز انډ انوسټمنټ فنډ	بحرين
البركه اسلامك انويسټمنټ بانك	بحرين
عرب اسلاميك بانك	بحرين
بحرين اسلامك بانك	بحرين
بحرين اسلامك انوسټمنټ كمپنۍ	بحرين
انوسټر بانك	بحرين
فرسټ اسلامك انوسټمنټ بانك	بنګلديش
اسلامك بانك ،بنګلديش	بنګلديش
فيصل اسلامك بانك	بنګلديش

[15]- دغه لست مكمل نه دي كه تاسو غواړي چې مكمل لست وګورئ نو د اسلامك ايكنامكس په نوم كتاب چې پروفيسرعبدالحميد ډار او پروفيسر ميا محمد اكرم ليكلى له ۳۰۸ مخ څخه تر ۳۲۰ مخ پورې وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامك بانك اف بروناي،برحد ،دارالسلام	بروناي
اسلامك ډيولوپمنټ بانك اف بروناي،برحد	بروناي
تبونګ امانه اسلامي ،بروناي	بروناي
سوسايټي جنرل	فرانسه
کپيټل ګايډينس	فرانسه
الجيرين سوعدي ليزينګ هولډنګ کمپني	فرانسه
عرب ګمبين اسلامك بنك	ګمبيا
بانك سيپه ايران	جرمني
کامرس بانك	جرمني
ډچ بانك	جرمني
المين اسلامك فاينتشل انډ انوسټمنټ کارپورشن،لميټيډ	هند
بانك موسكات انټرنشنل	هند
الفلاح انوسټمنټ لميټيډ	هند
البرکه اسلامك انوسټمنټ بانك	اندونيزيا
بانك معاملات اندونيشيا ،جکارتا	اندونيزيا
دل مال اسلامك ټرسټ	اندونيزيا
بانك کشاورزي ،تهران	ايران
بانك مسكن ايران،تهران	ايران
بانك ملت،تهران	ايران
بانك تجارت.	ايران
عراقي اسلامك بانك فار انوسټمنټ انډ ډولوپمنټ	عراق
بانك سيپا ،ايران	ايتاليا
جوردن اسلامك بانك	اردن
انټرنيشنل انوسټمنټ ګروپ	کويټ

البرکه بانك	لبنان
بانك اف بيروت	لبنان
فيصل فايننس	لکسامبورګ
فيصل هولډنګ لکزامبرګ	لکسامبورګ
تکافل	لکسامبورګ
عرب ماليزين مرچنټ بانك،برهډ ،کولالمپور	ماليزيا
بانك اسلام برهډ ، کلالمپور	ماليزيا
اسلامك بانکنګ انډ تکافل ډيپارټمنټ بانك	ماليزيا
فيصل فايننس، مراکو	مراکش
فيصل فايننس،(نيدرلنډ)	مراکش
حبيب نايجيرين بانك لميټيډ	نايجيريا
احمد زرکي انډ کو	نايجيريا
بانك مسقط انټرنيشنل	عمان
عمان عرب بانك	عمان
الفيصل انوسټمنټ بانك لميټيډ ،اسلام آباد	پاکستان
التوفيق انوسټمنټ بينك لميټيډ ، لاهور	پاکستان
فيصل بينك لميټيډ	پاکستان
عرب اسلامك بانك	فلسطين
عرب اسلامك انټرنيشنل بانك	فلسطين
دفلسطين انټرنيشنل بانك	فلسطين
قطر انټرنيشنل اسلامك بانك	قطر
قطر اسلامك بانك دوحه	قطر
بدر بانك	روس
اسلامك ډولوپمنټ بانك ،جده	سعودی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشنل کمرشل بانك لمتیډ ،جده	سعودی
سعودي امریکن بانك ، جده	سعودی
سعودي هالنډ بانك	سعودی
بانك الجزیره	سینیګال
بانك اسلامي سینیګال	جنوبي افریقا
البرکه بانك لمیټیډ ،ډوربن	سریلانکا
امنتا اسلامك بانك	سوډان
امنتا تکافل لمیټیډ	سوډان
سوډانیز اسلامك بانك	سوډان
کوپوله اسیټ منیجمنټ،جنیوا	سویس
دارالمال اسلمي ټرسټ، (اس .اي) ،جنیوا	سویس
فیصل فاینس (سویزرلنډ)اس.اي،جنیوا	سویس
یونایټیډ بانك اف سویزرلنډ	سویس
البرکه تورکش فاینس هوز،استنبول	ترکیه
فیصل فاینس انسټیټیوشن،استنبول	ترکیه
ابو دوبي اسلامك بانك	امارات
ګلپ انټرنیشنل بانك،ابو دوبي	امارات
نیشنل بانك اف دوبي	امارات
البرکه انټرنیشنل لمیټیډ ،لندن	انګلستان
البرکه انوسټمنټ کو.لمیټیډ ،لندن	انګلستان
الصفا انوسټمنټ فنډ	انګلستان
بانك سیفا ،ایران	انګلستان
تکافل (یو.کې)لمیټیډ ،لندن	انګلستان
المیزان کموډیټي فنډ في اي سي،ډربن	ایرلینډ

د اسلامك انوسټمنټ کمپني ،اس ټي.هیلیر	ایرلینډ
المنزل اسلامك فاینشل سرویس	امریکا
امریکن فاینشل هوز	امریکا
یونایټیډ مورګیج	امریکا
امین هوزنګ کواپریټو،سانفرانسیسکو	امریکا
صبا اسلامك بانك،صنعا	یمن
فیصل اسلامك بانك	یمن
یمن اسلامك بانك	یمن
یمن نیشنل انوسټمنټ کمپني،صنعا	یمن

اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي؟

اسلامي بانکونه د سود پرځای د اسلامي پانګونې (سرمایه اچونې)طریقې کاروي اوددې تر څنګ نور عادي بانکي خدمتونه هم وړاندې کوي

د پانګه اچونې اسلامي شکلونه په لاندې ډول دي :

- مشارکت
- مضاربت
- مرابحه
- بیع سلم
- بیع موجل
- اجاره
- استصناع

(c) ketabton.com: The Digital Library

- قرض حسنه

دغه ډول په پنځم فصل کې په تفصیل سره ذکر شویدي او دلته یې یوازې د نومونو یادول کفایت کوي.

بانکي خدمتونه:

د اسلامي بانك لخوا وړاندې کېدونکي خدمتونه په لاندې ډول سره دي.

1) جاري حساب (Current account): اسلامي بانکونه هم د نورو عادي بانکونو په شان دا خدمت سرته رسوي یوازیني توپیر یې دا دی چې له پیسې ایښودونکي نه ددې اجازه اخلي چې دغه پیسې په خپلو نورو بانکي فعالیتونو کې وکاروي .بانك په دې باندې کومه ګټه نه ورکوي او یوازې د ساتنې دنده لري او مالك یې هر وخت کولی شي له خپل بانکي حساب څخه پیسې وباسي، بانك ددغه بانکي حساب ضامن دی او د دوی لخوا تضمین کېږي.

2) د پس اندازحساب (Saving account): اسلامي بانک دغه خدمت د څه مصرف (لګښت) څخه پرته اجراکوي، هیڅ سود او یا ګټه نه ورکوي مګر د بیرته سپارلو په وخت کې شاید ځنې بانکونه پیسې اچونکي ته د تشویق پخاطر یو خاص امتیاز ورکړي. د بیلګې په توګه : د یوې وړې پروژې تمویلول او یا ځنې تحفې ورکول او دا هغو کسانو ته ورکول کېږي کوم چې زیاته سپما (saving) کوي او دا سود نه ګڼل کېږي ځکه له مخکې معین شوی ندی او د بانك په خوښه پورې اړه لري چې ورکوي یې او که نه او که ورکوي یې نو څومره ورکوي؟ ددې د جواز دلیل د نبي کریم صلی الله علیه وسلم (ص) یو حدیث دي چی فرمايي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِنٌّ مِنْ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا فَقَالَ أَعْطُوهُ فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللهُ بِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (**16**)

[16]- المصدر: صحیح بخاري، الکتاب: الوکاله، ،الباب: وکاله الشاهد والغائب جائزه ، رقم الحدیث: ۲۱۴۰

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی وايي: د یو سړي په نبي کریم صلی الله علیه وسلم اوښ پور ؤ، نو راغی د خپل پور غوښتنه یې کوله، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ورته ورېې کړئ، اصحابو رضي الله تعالی عنهم اوښ ولټاوه خو هغه ته برابر یې ونه موند ، بلکې له هغه نه یې ښه وموند ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ورته ورېې کړئ، هغه سړي وویل زما حق دې پوره راکړ، الله پاك دې ستا حق پوره درکړي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه ستاسې غوره ستاسې غوره راکړه ورکړه کوونکي دي.

ددغه پورته حدیث څخه څرګندېږي چې دا زیادت سود نه بلکه د احسان په معنی دی اواحسان ګڼل کېږي.

۳) د پانګونې حساب (**Investment deposit**): دغه ډول بانکي حساب د اسلامي بانکونو ځانګړی خدمت دی ، چې له "سپرده پس انداز و یا سپرده ثابت" سره څه اندازه ورته والی لري، خو تر مینځ یې ډېر توپیر هم شته.

د تیوری له مخې دا پیسې اچونه (deposit) نده بلکې بانك ته پیسې ورکول دي چې هغه یې د مضاربت په اساس دده له اړخه وکالتا وکاروي پدې صورت کې پیسې ایښودونکی رب المال یا د مال خاوند او بانك مینجر(مضارب) یا وکیل دی. پیسې پدې شرط بانك ته ورکول کېږي چې ګټه او تاوان پکې شریك وي خو دګټې حصه یا اندازه له وړاندې نه د بانک او پیسې ورکونکي له خوا ټاکل کېږي. یا په بل عبارت د دغو پیسو له کارونې نه چې کومه ګټه لاسته راځي هغه د دوه اړخیزې موافقې په اساس ویشل کېږي او بانک نشي کولی له مخکې نه دا ووايي چې پیسې اچونکي ته به څومره ګټه ورکوي مثلا لس زره، شل زره ....بلکې یوازې فیصدي یې ټاکل کېږي د مثال په توګه داسې موافقه کیږي چې د ګټې ۶۰% به د پیسې ورکونکي او پاتې ۴۰% به د بانك برخه وي.

د پیسو د لیږدونې خدمت:

اسلامي بانك د نورو بانکونو په شان له یوه ځای نه بل ته د پیسو په لیږدونه کې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوي او ددې خدمت په بدل کې کميشن (مزدوري) اخلي او همدارنګه د تجارت په کولوکې له تجار سره مرسته کوي او ددې په بدل کې هم يوه اندازه مزد يا اجوره اخلي چې دا شرعاً جواز لري.

د اسلامي بانکي سيستم غوره والی:

اسلامي بانك پر سودي بانکونو باندې په څلورو دلايلو سره غوره والی لري:

1) عدل
2) موثريت
3) ثبات
4) پرمختګ يا وده

دا په لاندې ډول سره په لنډه توګه شرحه کوو او ورسره به په دغو څلورو شيانو کې اسلامي بانك له نورو بانکونو سره پر تله کړو.

١) عدل: د اسلامي بانك بنسټ پر عدل ولاړ دی د پيسو ورکونکي (Depositor) او سرمايه کارونکي (Investor) تر منځ پوره انصاف کوي يعنې ګټه او تاوان يې سره شريك دی. په سودي سيستم کې ظلم دا دی چې پيسې ورکونکي ته ټاکلی سود ورکول کېږي او د اړونده پروژې په ګټه پورې څه تړاو نه لري هغه ګټه که زياته وي او که کمه د پيسو ورکو نکي لپاره سود ټاکل شويدی او په ځينو حالاتو کې د پيسو ورکونکي حقيقي ګټه د انفلاسيون له امله منفي هم شي ځکه پدې سره د پيسو د اخستنې قدرت کميږي يعنې پيسې بې قدره کېږي.

حقيقي سود=نامينل سود-انفلاسيون. په هره اندازه چې انفلاسيون زياتيږي په هغمه اندازه سره حقيقي سود کميږي .

همدارنګه سودي بانکونه له پيسو کارونکي (investor) څخه غواړي چې راس المال سره له سوده (په قرض اخستل شوې پيسې+سود) واپس کړي که هغه ګټه کړې وي او که

تاوان، يعنې هرومرو به پيسې سره له سوده بيرته ورکوي چې پدې سره ځنې وخت نومړې ديته اړ کېږي چې خپله کمپنۍ له اصلي قيمت څخه په کمه بيه خرڅه کړي تر څو په سود اخستل شوې پيسې واپس ور کړي چې په دې سره ډېر وګړي بيکاره کېږي. په اسلامي اقتصادي سيستم کې څرنګه چې سود ناروا دی نو بانکونه د ګټې او تاوان د شريکولو په بنياد پروژې تمويلوي او د پيسو ورکونکي ګټه د پروژې له ګټې سره تړلې ده.

٢) موثريت: په اسلامي بانکي سيستم کې تمويلول (Financing) د کار يا پروژې پر موثريت ولاړ دی او يوازې هغو پروژو ته پانګه ورکو ل کېږي کومې چې ډېره ګټه ولري ځکه چې بانك په خپله په ګټه او تاوان کې شريك دی اوکه په کوم کار کې ګټه ونه شي نو بانك هيڅ شي نه شي تر لاسه کولای. بالعکس په سودي بانکې سيستم کې بانك د کار و بار له بريالیتوب او ګټې سره څه خاصه علاقه نلري د دوی هدف يوازې د خپلو پيسو سره له سوده ترلاسه کول دي، ګټه که لږ وشي که ډېره ددوی سود ټاکلی دی او ددې لپاره چې ددوی پيسې سره له سوده واپس شي دوی زياته ګروي اخلي، او هغه چا ته پور ورکوي کوم چې شتمن وي که څه هم هغه کار يا پروژه د کومې لپاره چې د دغه سړی پور اخلي غير موثره يا بې فايدې وي، مطلب دا چې بانك يوازې د پور اخستونکي (Credit worthiness) د ضمانت ارزښت ته ګوري، د کار له موثريت سره يې علاقه نه وي.

٣) اقتصادي ثبات: څرنګه چې په اسلامي بانکي سيستم کې پيسې برابرونه (Deposit) او پيسې کارونه (Investment)د ګټې ا و تاوان د شريکولو پر بنسټ ولاړ دي، نو ځکه مسووليت(Liability) او شتمنی (Asset) دواړه بدلون منونکی دي، چې په دې وجه هميشه تعادل برقرار وي. ددې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي يو څه تشريح ته اړتيا لري ، مونږ ته دا معلومه ده چې په سودي سيستم کې سود له مخکې ټاکل کېږي او د پيسو کارونکي ته به هرومرو همغه اندازه ګټه ورکوي، نو په ځينوحالاتو کې چې د هغه شخص همغه کار و بار يا کمپنۍ دکومې لپاره يې چې پيسې اخستي دي ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکړی او د پیسو او ورسره د سود د ورکولو وخت راشي، بانک نوموړی شخص مجبوروي چې خپل کار و بار او یا کمپنۍ بنده کړي، سامان يې خرڅ کړي تر څو ددوی پیسې ورکړی شي چې په دې وجه په ټولنه کې بیکاري نوره هم زیاتیږي .

سربیره پر دې که چیرې مونږ سودي سیستم په نظر کې ونیسو نو سود په خپله د ناثباتۍ یو مهم عامل دی او هغه په دې ډول که چیرې په یوه هیواد کې سود لږ کم شي او یا په یوه بانك کې سود کم کړي شي، نو خلك خپلې پیسې له دې بانك څخه بل بانك او یا بل داسې هیواد ته نقلوي چې لوړ سود ورکوي او دغه د پیسو انتقال (capital flight) د داخلي اقتصادي سیستم دګډوډۍ او رکود باعث ګرځي. له نیکمرغه چې په اسلامي بانکي سیستم کې ګټه او تاوان سره شریك دي نو دګټې د نه کېدو په صورت کې بانك ته هیڅ هم نه ورکول کېږي او د هغه سړي کار و بار دوام مومي تر څو ګټه وکړي .

۴) اقتصادي پرمختګ (Growth): اقتصادي پر مختګ هغه وخت ممکن دی چې د نوي تکنالوژۍ، پرمختللې بشري قوې اویا دکومې بلې وجې په اثر د یوه مللك پیداوار زیات شي او په دې سره د خلکو د ژوند سطحه لوړه شي.

د نوې او پرمختللې تکنالوژۍ او د تولید د نویو لارو پیدا کول ډېرو تجربو او زیات لګښت ته اړتیا لري، ورسره د تاوان احتمال هم پکې زیات وي ځکه ځنې وخت نوي ایجاد شوي تکنالوژۍ او یا تجارتي توکي مارکېټ نلري او یا ښه کار نه کوي نو ددغه پورته ذکر شویو دلایلو په وجه صنعت کار دیته زړه نه ښه کوي چې په دې ډول پروژو باندې پانګه ولګوي ځکه که تاوان هم وشي دی به هرومرو سود او اصل پیسې بانك ته واپس ورکوي. خو څرنګه چې په اسلامي اقتصادي سیستم کې ګټه او تاوان شریك دي نو صنعت کار او یا کار و بار کونکی په ډاډه زړه په نویو پروژو باندې پانګه لګولی شي ځکه د بانک او صنعت کار تر منځ ګټه او تاوان دواړه شریك دي.

څلورم فصل

د تمویلولو اسلامي لارې

څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی نو مونږ بايد د تمويلولو(Finance) داسې لارې پیدا کړو چې له سود څخه پاکې وي، له نیکمرغه ډېرې داسې اسلامي لارې شته چې له سوده پاکې او د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړې دي لکه مضاربت، مشارکت، بیع سلم، بیع موجل، مزارعه، استصناع.

ربا یا سود یوازې په اسلام کې حرام نه دی، بلکې له اسلام څخه مخکې په یهودي او نصراني ادیانو کې هم الله (ج) سود حرام کړی و. د سود نظام اسلامي هیوادونو ته د ۱۹ - ۲۰ پیړیو په دوران کې د غربي سیکولر هیوادونو او د هغوی د بانکونو په وسیله رانقل شو، ځکه په دغه دوران کې ډېراسلامي هیوادونه دکفارومستعمرې وې.

مخکې له دې چې د تمویلولو پورته ذکر شوې اسلامي لارې و څېړو لازمه بولو د سود په اړوند څه معلومات وړاندې کړو:

سود یا ربا:

ربا په لفظي ډول زیاتوالي او اضافه والي ته وايي.الله (ج) فرمايي.

[وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم:**38**)

ترجمه: او هغه څه چې ورکوی یې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زیات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی یې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) د الله (ج) پس دغه هم دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي زياتونکي (دحسناتو خپلو)..

ابوبکر جصاص ربا داسې تعريفوي: (دا يو داسې قرض دی چې د يوې ټاکلې مودې لپاره پدې شرط ورکول کېږي چې قرض اخستونکې به د بيرته سپارلو په وخت له اصلي قرض سره سره ټاکلی زياتوالی هم ورکوي).

پورتنی تعريف لاندينی برخې يا اجزا لري:

- ربا زياتوالی دی په اصل مبلغ باندې
- دا پر اصلي مبلغ داسې يو تفاضل دی چې بيرته ورکول يې يوه معاهدوي يا پخپله خوښه منل شوې وجيبه ده .
- دا يو معين تفاضل دی چې د معين وروسته تاديه کولو يعنې ټاکلې مودې په مقابل کې اخستل کېږي.

ربا په قرآن او حديث کې:

د ربا په اړوند په قرآنکريم کې لاندې آيتونه نازل شوي دي.او زه يې دلته په د نزول د ترتيب په اساس ذکرکوم:

i. [وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم38)

ترجمه: او هغه څه چې ورکوی يې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زيات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی يې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) دالله (ج) پس دغه هم دوی دي زياتونکي (دحسناتو خپلو).

ii. [وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا] (النساء160)

ترجمه: او (په سبب) د اخستلو د سود حال دا چې په تحقيق منع کړي شوي وو دوی (په تورات کې) له غه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلکو په ناحقه سره، او

تيار کړی دی مونږ له پاره دکافرانو د دوی څخه عذاب دردناک.

iii. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (آل عمران129)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی يعنې اې مومنانو! مه خورئ سود! په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي)او له الله تعالی نه ووېرېږئ چې بری مو په برخه شي.

iv. [الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] (البقرة274)

ترجمه: هغه کسان چې خوري (يعنې اخلي) سود (له خلکو) نه پاڅيږي دوی (دقيامت په ورځ کې) مګر لکه چې پاڅيږي هغه څوك چې حواس يې خراب کړي وي شيطان (دعربو په ګمان) له (خپله) اثره. دا (حال د دوی) په سبب د دې دی چې دوی ويل بيشکه هم دا خبره ده چې تجارت خو هم داسې دی (په جواز کې) لکه سود حال داچې حلال کړی دی الله (ج) تجارت او حرام کړی يې دی سود....

v. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ] (البقرة277)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ووېرېږئ له الله (ج) نه او پرېږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که يئ تاسې مومنان.

د ربا په اړه يو شمير احاديث:

i. عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَشَاهِدَيْهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ (17)

ترجمه:له جابر (رض)څخه روايت دی وايي: چې رسول اکرم(ص) لعنت ويلی په سود خوړنکي، سود ورکونکي او سود ليکونکي او شاهدانو يې او ويې فرمايل چې دوی سره برابر دي په ګناه کې.

ii. ... أَبَا سَعِيد الْخُدْرِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَيْنَ هَذَا قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا لَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعْ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ (18)

iii. ترجمه:له ابوسعيد (رض)څخه روايت دی بلال (رض) نبي کريم (ص) ته برني خرما (يو ډول غوره خرما ده) راوړه، نو نبي کريم (ص) ورته وفرمايل، چې د ادې له کومه کړه؟ بلال(رض) وفرمايل: له مونږ سره بيکاره خرما وه، نو دوه پيمانې مې په يوه پيمانه خرڅې کړې ترڅو نبي کريم (ص) ته يې ورکړو چې ويې خوري، نو نبي کريم (ص) وفرمايل: وئ وئ، اصل سود اصل سود ، داسې مه کوه، اوکله دې چې غوښتل چې ښه خرما واخلې نو خپله بيکاره خرما خرڅه کړه او نوره ښه په بيله بيعه واخله.

iv. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِت قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ (19)

ترجمه: له عباده بن صامت (رض) څخه روايت دی چې نبي کريم (ص) وفرمايل: سره زر په

17- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب :لعن اكل الربا و موكله، رقم الحديث: ٢٩٩٥

18- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الوكاله ، الباب: اذا باع الوكيل شيئا فاسدا فبيعه مردود، رقم الحديث: ٢١٤٥

19- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب : الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا،رقم الحديث ٢٩٧٠

سرو زرو، سپين زر په سپين زرو، غنم په غنمو او وربشې په وربشو ،خرما په خرما، او مالګه په مالګه، يو رنګ او يو برابر، لاس په لاس، خو کله چې دا ډولونه سره مختلف وو بيا مو چې څرنګه خوښيږي هغسې يې خرڅ کړئ ، خو لاس په لاس.

v. عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ (20)

ترجمه:له عثمان بن عفان (رض) څخه روايت دی چې نبي کريم (ص) وفرمايل:يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمو مه خرڅوئ.

د ربا ډولونه:

ربا په دوه ډوله ده، ربا الفضل او ربا النسيئه:

١- ربا الفضل (سود په وسيله د زيادت):دا د دوه همجنسو توکيو يا شيانو غير مساويانه تبديلولو په صورت کې مينځ ته راځي.مثلا يو کيلو غنم په دوه کيلو غنمو باندې. ربا الفضل په همجنسو شيانو کې صورت نيسي، يعنې که يو سړی له بل سړي سره همجنس شي تبادله کوي نو بايد په مساوي اندازه باندې وي (وزن، شمير، پيمانه) او که يو اړخ زيات ورکړي دا بيا سود کيږي.

٢- ربا النسيئه (د وروسته والي سود):دا هغه ربا ده چې د همجنسو يا غير همجنسو شيانو د تبديل په صورت کې مينځ ته راځي په دې ډول چې زيادت د وخت په مقابل کې وي. مثلا که څوك يوه کس ته اوس درې کيلو غنم ورکړي په دې شرط چې يو کال وروسته به دی څلورکيلو غنم ورکوي دا ربا نسيئه شوله ځکه په دې کې دغه زيادت (يوه کيلو اضافه غنم) د وخت په مقابل کې ترې اخستل کيږي

20- المصدر:صحيح مسلم،الكتاب: : المساقاة، الباب:الربا، رقم الحديث: ٢٩٦٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود په اړوند خو شبهات او اعتراضات:

ځینو علماؤ د ربا او بانکي سود (Interest)تر مینځ د توپیر کولو کوښښ کړی:

- ځنې حضرات دا وایي چې د ربا حرمت یوازې تر ربا مضاعفه پورې محدود دی، ځکه چې په قرآنکریم کې راغلي دي:

[یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی یعنې اې مومنانو! مه خورئ سود !په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي).

او لدې آیت شریف څخه دا مطلب اخلي چې مرکب (Compound) سود حرام دی، مګر ساده سود نه دی حرام.

مګر دا خبره غلطه ده له قرآن او حدیث څخه دا څرګندیږي چې دواړه قسمه سود حرام دی. په قرآنکریم کې الله (ج) فرمایلي دي: [وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا] (الإسراء**30**)

ترجمه: مه وژنئ تاسې اولاد خپل د ویرې د فقره، ځکه چې هم دا مونږ روزي ورکوو دوی ته او تاسې ته هم ، بیشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لویه.

د پورتني آیت مطلب دا نه دی چې له بلې وجه یې ووژنئ.نو ددې څخه څرګندیږي چې هر ډول سود(ساده او مرکب) دواړه ناروا دی.

- دکور په کرایه باندې قیاس: ځنې کسان وایي څرنګه چې د کور د استعمال په بدل کې کرایه اخیستل جواز لري په همدې ډول د پیسو د استعمال په بدل کې د سود اخستل جایزدي. مګر کور او پیسې ډېر توپیر سره لري کور استهلاکي شي ندی او پیسې، مالګه، غنم او داسې نور استهلاکي شیان دي او دکور په استعمال سره کرایه دار له کور څخه منفعت اخلي او کور خرابیدی هم شي.
- صرفي او استهلاکي قرض : یوه عالم محمد دولي په کال ۱۹۵۰ کې داسې نظر ورکړ چې سود په استهلاکي (consumption goods) شیانو کې راځي.مګر هغه قرض چې

د پانګې اچونې او یا د تولید او کار و بار لپاره اخستل شوي وي په هغه ګټه ورکول (سود)جایزدی.مګر دغه ادعا او دلیل د سود جواز نشي کېدی ځکه له قرآنکریم او احادیثو نه دا څرګندیږي چې دواړه قسمه سود ناروا دی .

- ځینو اقتصادپوهانو کوښښ وکړ چې د انفلاسیون په وجه د سود جواز پیداکړي. دوی وایي چې څرنګه د پیسو ارزښت د وخت په تیریدوسره د انفلاسیون په وجه کمیږي نو د بانك سود یوازې د انفلاسیون په مقابل کې ورکول کېږي تر څو د پیسو اصلي ارزښت ثابت پاتې شي. خو حقیقت دا دی چې په دې وجه مونږ سود نشو حلالولی، ددې ترڅنګ که چیرې نرخونه کم(deflation) شي او یا ثابت پاتې شي بیا دا نظریه خپله دفاع نشي کولي.او ځوك به دیته حاضر نشي چې د خپلو پیسو څخه کمې له بانك څخه واخلي.د انفلاسیون د مضرو اثراتو د له مینځه وړلو په خاطر شاید منا سب انډیکسیشن (Indexation) د منلو وړ وي. او یا باید مونږ داسې پولي سیستم جوړ کړو تر څو د پیسو ارزښت ثابت پاتې شي.
- ضرورت: سنهوري یو بل عالم وایي چې نن سبا د قرض په وسیله د کار و بار او پروژو تمویلول ډېرعام شویدي، حتی دا د ضرورت مرحلې ته رسیدلي دي. مګر دا ضرورت له هغه ضرورت سره مشابه نه دی کوم چې دشرعي ضرورت مرحلې ته رسیږي په کومه مر حله کې چې حتی دخوګ د غوښې خوړلو جواز هم پیداکېږي.

اوس دغه کپیټالستي سیستم چې پر اسلامي هیوادونو د بهرلخوا تپل شوی او یا دوی پخپله غوره کړی، دا په سود باندې ولاړ دی او په اسلامي هیوادونو کې یې یو اضطراري حالت جوړکړی.نو دغه حالت په اسلامي هیوادونوکې د سود د منع کولو د قانون نرم والی غواړي پدې ډول هغه وایي چې د لنډ وخت لپاره تر څو چې ټول سیستم په مکمل ډول اسلامي کېږي ساده سود(Simple interest) ته جواز ورکړل شي او مرکب سود(Compound Interest) منع شي،مګر دغه نظریه د سودي سیستم د نورې تقویې سبب ګرځي نو ځکه د منلو نده.

تر اوسه دا ټول کوښښونه چې د سود د جواز (روا توب) لپاره شویدي ناکام شویدي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې نه دي توانيدلي چې ربښتينو مسلمانانو ته قناعت ورکړي ددې تر څنګ د مصر د الازهر د ريسرچ اکاډيمۍ، د پاکستان اسلامي نظرياتي انجمن، د اسلامي کانفرنس د فقهي اکاډيمۍ او نورو اسلامي هيوادونو د فقهي اکاډيميو ددې ډول نظرياتو له منلو څخه انکار کړی او ټول هغه کوښښونه او افکار يې ناکام کړي او مردود يې شميرلي چې د سود د جواز لپاره وړاندې شوي دي.

د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:

• د وسايلو توزيع: په سود باندې ولاړ اقتصادي سيستم، وسايل په موثر ډول پر توليدي عواملو(Factor of Production) نشي ويشلی يعنې وسايل د مختلفو کمپنيو او پروژو ترمنځ د توليدي موثريت په بنا نه ويشي. په سودي سيستم کې بانکونه کمپنيو او پروژو ته د هغوی د توليدي موثريت په بنا نه بلکې د هغوی د (Credit worthiness) (د ضمانت د ارزښت) په بنياد پيسې ورکوي هغوی ته مهم صرف دا دي چې د دوی پيسې سره له سوده بيرته تر لاسه شي. د هغه کار او کمپنۍ په ګټه کې د دوی څه فايده نشته د دوی برخه يوازې سود ده.

خو اسلامي اقتصادي سيستم کوم چې د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنسټ ولاړ دی د سودي اقتصادي سيستم يو ډيره غوره بديل راپه ګوته کوي . او دا سيستم د کمپنيو او پروژو تر مينځ د وسايلو ويش د موثريت او ګټورتيا په بنا کوي ځکه چې اسلامي بانک په خپله د کمپنۍ يا پروژې په ګټه او تاوان کې شريك دی نو ځکه د هغه پروژې يا کمپنۍ کاميابيدل او پيداواري صلاحيت (موثريتEfficiency) ورته مهم دی او دلته د هغه شخص يا کمپنۍ مالي ارزښت (Credit Worthiness) په نظر کې نه نيول کېږي.

سودي بانکونه وړې کمپنۍ له پامه غورځوي دا سره له دې چې د دوی هغه پروژې چې پيسي ورته اخلي يا دوی يې د تمويلولو غوښتنه کوي ډيره احتمالی فايده لري خو څرنګه چې دوی د غټو کمپنيو په مقابل کې په مالي ډول مستحکمې نه وي نو بانکونه ورته توجه نه کوي. خو په اسلامي بانکونو کې داسې نه کېږي ځکه بانك د پروژې له موثريت او ګټورتوب سره علاقه لري او يوازې د کمپنۍ مالي ځواك مستحکموالی (Credit worthiness) ورته د ارزښت وړ ندی ځکه بانك د پروژې په ګټه او تاوان کې شريك دی.

• **دعايد توزيع**: سودي سيستم يو داسې حالت مينځ ته راوړي چې په هغه کې عايد په غير عادلانه ډول توزيع کېږي يعنې بيله دې چې کوم اقتصادی منطق په نظر کی ونيول شي اميرانو او غټو کمپنيو ته ډيره او غريبانو او وړوکمپنيو ته لږ برخه ورکول کېږي، د بيلګې په توګه بانکونه غټو کمپنيو ته په کم سود پيسې برابروي ،مګر وړو کمپنيو ته خو اول ځوك قرض نه ورکوي او که بيا يې ورکړي هم په ډير لوړ سود باندې يې ورکوي او د هغوی څخه ډيره ګټه اخلي.

• سودي سيستم په معاشره کې يو غير مفيد عادت پياوړی کوي هغه دا چې عوام د خپل ځان سره پيسې ساتي او په کار يې نه اچوي يعنې په بانك کې يې اچوي او سود پرې اخلي چې دا د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور ندی.

د تمويلولو اسلامي طريقي (21):

1) مشارکت
2) مضاربت
3) اجاره
4) مرابحه
5) **بيع موجل**
6) **بيع سلم**

21- دتمويلولو دغه اسلامي لاري چه ښکته ذکرکيږي د نړيول اسلامي پوهنتون د (رئيس) دکتور محمود احمد غازي لخوا د ليکل شوي کتاب (اسلام مين ربا کي حرمت اور بلا سود سرمايه کاري) څخه سره له لنډيزه را ژباړل شوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

7) مزارعه

8) استصناع

9) بيع بالوفا

10) د حصصو (ونډو) پلورل يا عرضه کول (Issue of Securities)

اوس به په لنډ ډول پورته ذکر شوي لارې وڅيړو

(١) مشارکت:

مشارکت او مضاربت د سود له ختميدو وروسته د هغه اصلي او غوره بديل دی. دلته ځني هغه مختصر بنيادي اصول ذکر کوم چې له امله به يې دا په ډاګه شي چې د مشارکت د تصور په بنياد د بانکاری مقاصد څه ډول حاصليدی شي.

د مشارکت (شرکه) څخه مراد دا دی چې دوه يا زيات کسان په يوه کار کې د سرمايې په شريکولو سره شريك شي او د کار و بار ګټه او تاوان د دوی تر مينځ شريك وي.

- نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې په مشارکت کی ګټه په هر داسې يوه نسبت ويشل کيدی شي چې ټولو شريکانو له مخکې نه اتفاق ورباندې کړی وي. خو که تاوان وشي نو دا به هم د ټولو شريکانو د سرمايو په نسبت ويشل کيږي. يعنې که د چا سرمايه ١٠% وي نو لس فيصده تاوان به ګالي او که د چا ٩% سرمايه وي نو ٩% تاوان به ګالي.
- ټول شريکان تر مخکې شرايطو لاندې دا طې کولی شي چې کار و بار به څوك چلوي او پاتې شريکان به څه خدمت سرته رسوي. د ګټې ويش به هميشه د فيصدی په لحاظ کيږي او د هيچا لپاره به معين مبلغ نه ټاکل کيږي.
- کار و باري اداره يا کمپنۍ د شريکانو په اجازې سره قرضه او يا کوم بل مالي مسئوليت اخستی شي.
- يوه مشارکه کمپنۍ له نورو کمپنيو سره مشارکت يا مضاربت کولی شي په دې شرط چې د دواړو کمپنيو شريکانو دا اجازه ورکړې وي. د امام ابو حنيفه په نظر د

مضاربت لپاره له شرکاوو نه اجازه اخستل ضروري ندي.

- په کومو مشارکه کمپنيو کې چې د بانك لخوا سرمايه ولګول شي بايد دغه کمپنۍ په انتظام او اداره کې د بانك عمل داخل شي. د مثال په توګه بانك بايد د خپلې سرمايې په تناسب د کمپنۍ په چلونکې ډله (مديره هيئت يا بورډ اف ډايريکټر) او ځنې نورو چاورکې خپل ارکان يا نماينده ونوموي.
- بانك چې کله وغواړي د مشارکه کمپنۍ کاغذات، اسناد رسيدونه او داسې نورې کتنې د ځان د تسلې او د غبن د مخنيوي په خاطر کولی شي.

1) **مضاربت:** مال يا سرمايه د يوکس يا يو ګروپ له خوا او عمل د بل کس يا ګروپ لخوا او ګټه د مخکينۍ موافقې په اساس ويشل کيږي. که تاوان وشي هغه صرف د سرمايې د مالك وي او د کار و بارکونکی عمل ضايع کيږي مالي تاوان نه وي ورباندې.

د مضاربت مهم احکام په لاندې ډول دي:

- مضاربت د متعين او ټاکل شوي مبلغ پر بنا کيږي. په کوم غير معين مال او يا جايداد باندې نه کيږي. او په داسې قرض باندې هم نه کيږي چې هغه تر اوسه پورې (د مضاربې تر پيل پورې) نه وي وصول شوی.
- مضاربت عام او خاص کيدی شي، عام په دې معنې چې کمپنۍ په هر کار کې چې مناسب يې وګڼي سرمايه لګولی شي، مګر په خاص مضاربت کې کمپنۍ صرف په هغه کار و بارکې سرمايه لګولی شي چې سرمايه لګونکي يې ورته اجازه ورکړې وي. په خاص مضاربت کې د ځای، نوعيت او داسې نور شرطونه هم لګيدی شي.
- کوم مبلغ چې په طور د امانت له چاسره وي، د مالك په اجازې سره يې په مضاربت کې لګولی شي.
- سرمايه په عملي ډول کمپنۍ يا مضارب ته حواله کول اړين دي، که چيرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه له مالك سره پاتې شي مضاربت صحیح ندی.

- د ګټې نسبت باید له مخکې څخه وټاکل شي، یعنی دا څرګنده شي چې کمپنۍ او سرمایه ورکونکي ته به دګټې څومره حصه ورکول کېږي.
- هر هغه شرط منسوخ دی، چې د هغه پر بنا د تاوان ګالل په کمپنۍ (مضارب) پوري وتړل شي .
- که مضاربه کمپنۍ (مضارب) داسې کار و بار وکړي دکوم چې اجازت نه وي ورکړل شوی نو پدی صورت کې مسئولیت د مضاربه کمپنۍ په غاړه دی.
- مضاربه کمپنۍ خپل ضروري مصارف د مضاربت له عاید څخه اخستی شي ددغه ضروري مصارفو تعیین د بازار د رواج او د زمانې د عرف په بنا کېدی شي.

۳) اجاره (Leasing):

د سرمایه کارۍ دغه طریقه هم د شریعت له نظره جایزه او روا ده او په پرمخ تللو هیوادونو کې په پراخه کچې له دې څخه کار اخستل کېږي بالخصوص په بانکارۍ کې. په یاد ولرئ چې په بنیادي ډول اجاره د اسلامي فقهاوه ایجاد و او په لویدیځ کې هم دا تصور په نژدې ماضي کې مینځته راغلی دی.په انګلستان کې دا رواج د ۱۹۶۰ ع عشرې څخه شروع شو او ډېر زر یې په کار و باري کړیو کې مقبولیت تر لاسه کړ.ددې اندازه له دې څخه کېدی شي چې په ۱۹۷۹ع کال کې ټول دوه زره ملیونه پونډه اجاره شوي و کومه چې د ټولې سرمایه کارۍ لس فیصده و.

د اجارې نه مطلب داسې لین دین دی چې په هغه کې دیوه جایز شي ملکیت له ځان سره وساتل شي، مګر د هغې څخه دګټې اخستلو حق (حق الانتفاع) دیوې معینې مودې لپاره په بل چا خرڅ کړی شي.

د اجارې مهم احکام په لاندې ډول دي:

- د اجاره کړی شوي شي منفعت یا د کارونې حق معلوم وي.او له مخکې څخه طې شوی او ټاکل شوی وي او که د استعمال کوم حق غیر معین وي نو معاهده صحیح

نده. دا هم اړینه ده چې دا له مخکې نه تعیین او وټاکل شي په اجاره باندې اخستل شوي شي به چیرې، څرنګه او دکومو مقاصدو لپاره استعمالېږي ؟ البته د احنافو په نزد دکور او دکان په اجاره کې تعینول ضروري ندي ،چې په دې کې کرایه دار په خپله اوسیږي او که بل څوك او په دکان کی څه کار و بارکوي.ددغه شیانو داسې استعمال چې په هغه ځای کې معروف نه وي او کور ته په کې تاوان رسیږي د مالك د اجازې نه پرته جوازنلري.

- د اجارې مودت، تاریخ ، پیل او ختم باید له وړاندې نه معین وي
- د داسې عمل لپاره چې شرعاً او یا عادتاً صحیح نه وي اجاره ورکول ناجایز دي. د بیلګې په توګه د شرابو جوړولو لپاره ځای په کرایه ورکول اوداسې نور.
- په څرګنده توګه د کرایې اندازه ټاکل.

۴)مرابحه:

له بیع مرابحه نه مطلب دا دی چې یو شي د هغه په پخوانۍ بیه واخستل شي (وپیرودل شي) د اخستنې بیه طې او څرګنده شي او له ټاکلې ګټې (مفاد) اچولو نه وروسته بیا خرڅ کړی شي.

ددې د جواز لپاره لاندې قوانین ضروري دي:

- د پخواني قیمت معلومول او تعیین ضروري دی. یعنې لومړنی اخستونکې به واضح او په ډاګه وایې چې دا شي ما په دومره اخستي که یې نور مصارف پرې شوي وي د هغه ذکر کول هم ضروري دي او بیا ووایې چې زه دومره ګټه ورباندې اخلم او دا شي اوس په دومره خرڅوم.
- د ګټې د شرحې یا اندازې فارمول له مخکې نه ټاکل.
- دکوم سامان چې مجموعي قیمت معلوم نه وي د هغه د ممکنه قیمت د فیصدۍ له مخې د ګټې تعیینول جایز ندي. مثلا چې په دې دکا ن کې موجود ټول سامان په ۱۰% نفع واخله دا سودا صحیح نده_لومړی باید د سامان قیمت (نرخ) تعیین شي او بیا پر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵%یا ۱۰% گټه وویل شي. د طلا، سپینو زرو او یا د یو قسم پولي واحد مرابحه بیع جایزه نده ځکه دا سود گڼل کېږي . ددغې طريقې په کارولو سره لوی ماشین الاتو او نورو شیانو کې ښه کار اخستل کېدي شي.

۵) بیع مؤجل:

له دینه مطلب په قرِض باندې خرخول دي. یعنې پدې کې قیمت یو ځل او یا په قسطونو خو څه موده وروسته اداکېږي، خو قیمت له مخکې نه تعیین وي او د قیمت ورکولو تاریخ هم ټاکل شوي وي او دا هم ذکر وي چې یو ځلي او که په قسطونو به وي.

د بیع موجل احکام په لاندې ډول دي:

- پلورونکی د هغه شي مالك وي چې خرڅوي يې او هغه يې په تصرف (قبضه)کې وي.
- د قیمت د تر لاسه کولو لپاره له پلورونکي (بایع) سره دا اختیار شته که وغواړي چې د اخستونکي (مشتري) کوم شي دگروی په توگه وساتي.
- د خرڅ شوي شي قبضه فوراً باید اخستونکي ته ورکړل شي.
- په بیع سلم کې قیمت مخکې وصول کېږي یا اخیستل کیږي او مال وروسته ورکول کېږي، ددې بر عکس په بیع موجل کې مال مخکې ورکول کېږي اوقیمت وروسته تر لاسه کېږي، په دواړو صورتونو کې دا ضروري ده چې یو شي (مال یا قیمت) مخکې فوراً ادا کړی شي.

۶) بیع سلم:

دا هغه بیعه ده چې قیمت پکې نقد یا په لاس ادا کړی شي او شي وروسته ورکړی شي. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یو تقریري حدیث څخه ددې جواز څرگندیږي، اصحاب کرامو د بیع سلم کار و بار کولو نبي کریم صلی الله علیه وسلم لدې څخه دوی منع نه کړل خو یوڅه اصلاحات یې پکې وکړل.

د بیع سلم ضروري احکام په لاندې ډول دي:

- دکوم شي چې پیر و پلور کېږي هغه باید متعین او طې شوی وي.
- قیمت په فوري ډول ادا شي، که د قیمت سپارل قرض وي نو بیا دا بیع ناجایزه ده-البته امام مالك (رح) دومره رعایت ورکړی چې که د قیمت سپارل له معاهدې نه دوه درې ورځې وروسته وشي نو دا هم نقد سپارل گڼل کېږي.
- د کومو شیانو تبادله چې کېږي هغه باید له یو جنس څخه نه وي. د بیلگې په توگه غنم د غنمو په بدل کې یا سره زر د سرو زرو په مقابل کې نه وي.
- د سامان د تیارولو او سپارلو حتمي تاریخ او ځای له مخکې نه ټاکل کېږي ځکه له رسول الله (ص) څخه روایت دی چې فرمایي: که له تاسو نه کوم شخص بیع سلم وکړي نو هغه دې په معین مقدار، وزن، او مودې سره کوي ، تاریخ حتمي او ټاکلی وي . مثلا دا صحیح نده چې څوك ووایي کله چې فصل راغونډ کړی شي یا حاصلات واخستل شي بیا به یې سپارو، بلکې د میاشتې او نیټې تعینول ضروري دي.
- کله چې اخستونکی د شي قیمت اداکړي، شي یې ملکیت گرځي او د تصرف ټول حقوق ورته حاصلیږي.
- دکوم مال د تیارولو او سپارلو وعده چې شوې وي هغه باید په بازار کې وجود ولري او په مقرره وخت او ځای یې تیارول او سپارل هم امکان ولري. داسې شي دکوم چې تیارول ناشوني وي اویا د معاهدې کونکي په توان کې نه وي د دې بیع سلم سمه نده.

مثلا:فرض کړي چې یو سړي د بوټ جوړولو فابریکه لري او هغه د نویو ماشین الاتو د واردولو لپاره لس لکه پیسو ته اړتیا لري هغه بانك یا کوم پانگوال (سرمایه دار) سره بیع سلم کولي شي، یعنې د بیع سلم په ډول په هغه دکاندارباندې د لس لکو په ارزښت سامان (بوټ) خرڅوي د هغه څخه نقدې پیسې اخلي او په مقرره وخت کې بوټان ورته تیاروي .اوس بانك یا سرمایه دار کولی شي چې دغه بوټان په بازارکې وپلوري اصل مبلغ او ورسره گټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٧) عقد استصناع:

دا بیع سلم ته ورته عقد دی. د استصناع له عقد نه مراد کوم کارګر یا صنعت کار ته د څه شي د جوړولو په بدل کې پیشکي قیمت یا مخکې بیه ورکول دي

د استصناع د عقد مهم احکام:

- د احنافو له نظره ددې قیمت مخکې ، وروسته او پخپل وخت ورکول کېدی شي.
- د شي نوعیت، ډول، مقدار، قیمت او نور ضروري اوصاف ټاکل ضروري دي.
- د سامان د تیارولو لپاره د وخت حتمي تعیینول ضروري ندي البته که فریقین په خپله مدت تعیین کړي نو حتما به یې پابندي کوي.
- کله چې صنعتکارد مطلوبو شرایطو او اوصافو مطابق مال تیارکړي او نمونه یې وښیي نو امر ورکونکی یا مقابل لوری یې د قبلولو پابند دی .

٨) مزارعت:

مزارعت ته چې د کوم شرعي بنیاد په اسا س جواز ورکړل شویدی هغه نژدې نژدې همغه دی کوم چې د مضاربت د جواز سبب کېږي.که مزارعت په نوي انداز سره ترتیب شي نو د زراعتي پورونو(قرضونو) نظام د شریعت مطابق جوړیدی شي.

د مزارعت ضروري احکام:

- د مزارعت د معاهدې په نتیجه کې چې کوم پیداوار حاصلیږي باید د هغه

نوعیت معلو م او ټاکلی وي

- پیداوار د تعیین شوي تناسب په حساب د فریقینو تر مینځ وویشل شي .
- د ځمکې مکمل انتظام او بند و بست کارکونکي ته وسپارل شي
- د معاهدې موده ټاکل شوې وي
- د زراعتي امورو ټول لګښت د دواړو اړخونو (فریقینو) په ذمه دی او د طې شوې ګټې په تناسب سره به یې برداشت کوي، هر هغه شرط منسوخ دی چې د هغه په بنیاد لګښت (مصرف) د کارکونکي په ذمه شي
- په دې عمل باندې د مضاربت حکم جاري کېږي ، نو ځکه شریکان په ګټه او تاوان کې سره شریك دي او که دکوم آفت په وجه هیڅ پیداوار و نه شي نو یو لوری هم څه نشي ترلاسه کولی.

٩) بیع بالوفا:

دا هغه بیعه ده چې پدې شرط سره تر سره شوې وي که چیرې خرڅونکی پیسې واپس کړي نو اخستونکی به شي واپس کوي یعنې بیرته به یې سپاري. دا په یوه اعتبار د پیراو پلور (خریداو فروخت) او په بل اعتبار د دین (ګروی) معامله ده. اخستونکي ته ورنه د ګټې (انتفاع) ټول حقوق حاصلیږي لیکن نه یې خرڅولی شي او نه یې چا ته رهن ایښودی شي .

د بیع بالوفا ضروري احکام:

- په بیع بالوفا باندې د رهن د ډېرو احکامو اطلاق کېږي ځکه چې پیرودونکی (اخستونکی) د مال اصلي مالك نه وي نو ځکه پلورونکی چې کله وغواړي شي یا جایداد واپس اخستی شي.
- دا بیع نقد هم کېدي شي او موجل هم.
- فریقین کولی شي چې د عقد لپاره موده تعیین کړي چې له هغې څخه وروسته خرڅونکی نشي کولی د قیمت په واپس کولو سره خپل مال بیرته تر لاسه کړي بلکې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلي مودې له پوره کېدو وروسته اخستونکی اصلي مالك ګرځي.

- ضروري نه ده چې قبضه فورا مشتري ته ورکړي-که څه هم قیمت نقد وي خو قبضه وروسته هم ورکول کېدی شي.
- که چیرې دکوم پور په عوض کې جایداد د بیع بالوفا په ډول په قرض ورکونکي باندې خرڅ کړل شي، نو دغه به رهن وي ځکه د قرض په مقابل کې اضافي ګټه اخستل سود دی .
- بیع بالوفا د بانکونو په ډېرو معاملاتو کې کارول کېدی شي. د فقهاوو له نظره دا کوم معیاري او مثالي طریقه نده، بلکې په دې کې دکراهت ډېر اړخونه لیدل کېږي. د لومړني دور فقهاو دا نا جایزه ګڼلې ده ځکه چې پدې سره د ربا (سود) دروازې خلاصیدی شي- لیکن وروستنیو فقهاوو یې ترځینو شرایطو لاندې اجاز ورکړیده.

سکوک (اسلامي بانډ):

سکوک اسلامي بانډ ته ویل کېږي او سکوک د عرفي بانډ سر ه معادل فرض کولی شو، په استثنا ددې چې سکوک د شرعي احکامو په مراعات کولو سره جوړشویدي او کوم معین سود نه ورکوي ددې پر ځای سکوك لرونکي ته په معینه موده کې ګټه یا فایده (periodic Payment) ورکوي. سکوک دیوه اسیټ [22] نه تقسیمدونکې حصه ښیي کوم چې د ګټې د تولید په منظور په کار اچول شویده اوسکوك لرونکو ته د پانګونې دګټې څخه حصه ورکول کېږي .بانډ په عمومي ډول سره یو سودي قرض ګڼلی شو.څرنګه چې اسلام سود منع کړیدی نو ځکه په اسلامي هیوادونو کې په سود ولاړ قرضي مارکېټ یا سندونه (سرټیفکېټ) ښه مارکېټ نلري یا نشي چلیدلی، نو ځکه په دې هیوادونو کې د سکوك یا اسلامي بانډ ډېر طلب شته او ډېر لوی مارکېټ لري.

[22]- Asset هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،ماشین الات. موټر او داسې نور ، پیسې هم په اسیټ کې راځي مګر دا په مالي اسیټ کې شمیرل کېږي او په فزیکي اسیټ کې نه شمیرل کېږي.

ددې لپاره چې دا موضوع ښه واضح شي یو مثال ته اړتیالري فرض کوو چې یوه کمپنۍ ځمکې، یا ماشین الاتو ته اړتیالري ددې لپاره چې ددغه ځمکې، یا ماشین الاتو لګښت تمویل کړی شي د اجارې سکوک عرضه کولی شي او بیا دغه ځمکه، یا ماشین آلات په اجاره باندې هغه کمپنۍ اخلي او یا یې بل چاته په اجاره ورکوي او د اجارې څخه لاسته راغلې پیسې (کرایه) بیا دا جارې په سکوک لرونکو باندې په معینو وختونو کې ویشل کېږي. که چیرې مونږ فرض کړو چې د ځمکې اخستلو لپاره ۲۰۰۰۰ افغانۍ پکار دي کمپنۍ کولی شي چې د ۱۰۰روپیو ۲۰۰ د اجاره سکوک پاڼې یا اسناد په بازار کې عرضه کړي او په دې وسیله دځمکې لګښت تمویل کړي.

د سکوک ډولونه:

1. سکوك ډېر ډولونه لري چې دا کتاب یې د بشپړ بیان توان نلري، نو مونږ به په دې ځای کې په لنډ ډول سره لاندیني سکوك وپېژنو:
2. سکوك المشارکه (د مشارکت سکوك): دغه د مساوي ارزښت لرونکي اسناد دي چې د پروژو د تمویلولو په منظور بازار ته عرِضه کېږي او په دغه وسیله لاسته راغلو پیسو باندې به په یوه موجود کار و بار یا پروژه کې شراکت لاسته راوړل کېږي. سکوك لرونکي د هغه پروژې شریکان(**Co-owner**)ګرځي چیرې چې هغه پیسې کارول شویدي.څرنګه چې د ټولو سکوك لرونکو لپاره به دا شونی نه وي چې د شراکت کار و بار په اداره کولو او چلولو کې په مستقیم ډول سره برخه واخلي، نو دوی په مشترك ډول سره کولی شي چې یو وکیل یا نماینده وټاکي او هغه د دوی کار و بار په چلونه کې ونډه واخلي دغه سړی کېدی شي چې مسلکي سړی هم وي.
3. سکوك الاستصناع: داستصناع سرټیفکېټ د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي کوم چې پدې موخه صادرېږي چې د یوه معین شي د تولید لپاره سرمایه تر لاسه کړي، هغه شیان یا توکي چې داستصناع په بنسټ باندې تولیدېږي د استصناع سرټیفیکېټ لرونکي د هغه مالکان ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

4. سکوك المرابحه (مرابحه سرټیفیکېټ): مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مرابحه د توکېو د تمویلونې په خاطر صادر شوي وي او سند یا سرټیفیکېټ لرونکي د مرابحه د توکېو مالکان ګرځي.

۵- د مضاربت سکوك: دغه د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مضاربې د توکېو د تمویلونې لپاره صادرېږي او د دغه سند لرونکي د مضاربې د توکېو مالکان ګرځي. څرنګه چې د پانګونې سکوك تر اوسه په لومړنیو مراحلو کې دي نو ځکه تراوسه د مضاربت سکوك ندي صادرشوي امید دی چې په نژدې راتلونکې کې به صادر شي.

سره له دې چې ډېر لږ وخت کېږي چې سکوك شروع شویدي مګر بیا هم له اسلامي نړۍ نه سربیره په هر هغه ځای کې د سکوکو لویه غوښتنه او مارکېټ شته چیرته چې مسلمانان ژوند کوي . د لومړي ځل لپاره د بحرین هیواد سکوك صادر کړل او وروسته بیا له نورو اسلامي هیوادونو څخه علاوه په ځنې کفري هیوادونو کې هم سکوك صادر شول.دسکوکو اوسنی مارکېټ اټکل شوی چې د څلورو بلیونو څخه زیات دی اوددې وده د ٪۹۰ څخه زیاته اټکل شویده. دغه لاندېنی چارت (23) مونږ ته تر اوس مهاله په تاریخي ترتیب سره د سکوکو لست راښیي :

دصدور اندازه ملیون امریکایي ډالر	د صدور نیټه	صادرونکی	شمېره
$۵۰۰	اپریل ۲۰۰۵	اسلامي پرمختیایي بانك	۱

23- دغه چارټ یا د سکوکو لست د عسکري کمرشل بانك د معاون (وایس پریزیډنټ) لخوا د یوه لکچر په دوران کښ وړاندې شوېدی.

$۱۷۰	مارچ/اپریل ۲۰۰۵	بحرین فایننشل هاربور	۲
۱۱۹$	فیبروري ۲۰۰۵	دبحرین حکومت	۳
۶۰۰$	جنوري ۲۰۰۵	پاکستان انټر نیشنل سکوك کمپني لمیټېډ حکومت	۴
152.5	جنوري ۲۰۰۵	ضورت البحرین سکوك	۵
39.5	جنوري۲۰۰۵	امپل زون برهډ (مالیزیا)	۶
350	دسمبر ۲۰۰۴	سه روك کارپوریټ سکوك	۷

$۱۰۰۰	نومبر ۲۰۰۴	دوبي ګلوبل سکوك (حکومت)	۸
$۱۰۳	اوکتوبر۲۰۰۴	فرسټ اسلامیك انوستمنټ بانك	۹
$۶۵	جولاي ۲۰۰۴	ایمر (متحده عربي امارات)	۱۰
$42.1	جولاي ۲۰۰۴	انکریس سکوك برهډ (ملیشیا)	۱۱
$۱۰۶	جولاي ۲۰۰۴	د بحرین حکومت BMA	۱۲
$۲۵۰	جون ۲۰۰۴	د بحرین حکومت	۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

	BMA		
۱۴	Sacony Anhalt state properties (اوربا)	جون ۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۵	Caravan limited (بریتانیا)	مارچ ۲۰۰۴	$37.3
۱۶	تبرید (متحده عرب امارات)	جنوري۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۷	د بحرین حکومت BMA	ډسمبر ۲۰۰۴	$۵۰
۱۸	دقطر حکومت	سیتیمبر ۲۰۰۳	$۷۰۰
۱۹	اسلامي پرمختیایی بانك	جولاي ۲۰۰۳	$۴۰۰
۲۰	دبحرین حکومت BMA	مي ۲۰۰۳	$۲۵۰
21 9.	7. دبحرین حکومت 8. BMA	6. اپریل ۲۰۰۳	5. $۱۰۰
22	د بحرین حکومت BMA	فیبر وري ۲۰۰۳	$۸۰
23	د بحرین حکومت BMA	نومبر ۲۰۰۲	$۵۰
۲۴	د بحرین حکومت BMA	آکسټ ۲۰۰۲	$۸۰
۲۵	د مالیزیا حکومت	جون ۲۰۰۲	$۶۰۰
۲۶	د بحرین حکومت BMA	فبروري۲۰۰۲	$۷۰

۲۷	د بحرین حکومت BMA	سپتمبر ۲۰۰۱	$۱۰۰
			∑ ۶۲۰۴

پنځم فصل

اسلامي اقتصادي پرمختګ

مخکې له دې چې اقتصادي پرمختګ له اسلامي نظره تعریف کړو غواړم چې د اقتصادي پر مختګ په اړوند څو عمومي خبرې وکړم، په نړۍ کې یوازې اسلامي هیوادونه وروسته پاتې ندي بلکې ډېر غیر اسلامي هیوادونه هم وروسته پاتې دي، نو ویلی شو چې اقتصادي پر مختګ یوازې د اسلامي نړۍ مشکل نه دی.

په کال ۱۹۸۶ کې Raanaz weitz ویلي وو:،،په داسې حال کې چې بشریت په یوه سیاره (ځمکه)کې سره شریك دي خو بیا هم د ټولو نړۍ یوه نده دا یوه داسې سیاره ده چې په هغې کې دوه نړۍ دي یوه د بډایانو نړۍ او بله د غریبانو نړۍ ،،

د UNDP ۱۹۹۵م کال د انساني پر مختګ د رپوټ له مخې د نړۍ د نفوس له ۴۱۳ درې پر څلور برخې څخه زیات وګړي په غریبو هیوادونو کې ژوند کوي او له دوی سره د نړۍ د عاید یوازې ۱۶٪ وجودلري .په داسې حال کې چې د نړۍ ۸۵٪ عاید د د پاتې ۲۰٪ بډایو خلکو په لاس کې دی.

دغریبو هیوادونو ډلبندي:

- لږ عاید لرونکي هیوادونه
- لږ اوسط عاید لرونکي هیوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ➢ اوسط عاید لرونکي هیوادونه
- ➢ پورته_اوسط عاید لرونکي هیوادونه
- ➢ لوړعاید لرونکي هیوادونه

وړاندې له دې چې په اقتصادي پر مختګ باندې نورې خبرې وکړو لومړی لاژمه ګڼم چې د بیوزلۍ یا فقر په اړوند لنډ معلومات ستاسې خدمت ته وړاندې کړم:

غریبي(بیوزلي):

غریب هغه سړي ته ویل کېږي چې د خپلو لومړنیو اړتیاوو د پوره کولو توان ونه لري. او لومړنۍ اړتیاوې عبارت دي له کور، کالي، ډوډۍ، تعلیم او داسې نور.

غریبي ډیر اقسام لري چې لاندې به ورنه یادونه وشي.

د نني عصر زیاتره کړاونه د غریبۍ له وجې مینځ ته راځي او همدغه د عاید بې انصافه ویش دی چې په نړۍ کې یې اور بل کړیدی کله د تیلو په سر جګړه کېږي او کله د خپلو تجارتي مفاداتو د خوندي ساتلو په موخه غریب او بیوسه هیوادونه ټکول کېږي. که مونږ د ملګروملتونو جوړښت ته ځیر شو نو دا به را ته جوته شي چې د نړۍ د ټولو مسلمانانو سره هیڅ د حساب وړ قدرت نشته دوی یوازې د میلمه په شکل په نړیوالو مجالسو کې برخه اخلي او د اسلامي هیوادونو څخه یو هم د ویټو حق نه لري ، دا سره له دې چې اسلامي نړۍ ډیر زیات وګړي لري ، خو بالعکس کله هم چې د مسلمانانو په پلوی کوم بل منظور شي هغه د کفري هیوادونو له خوا ویټو کېږي چې ددې ښه بیلګه د امریکا له خوا د اسرائیلو ضد سندونو (بلونو) ویټو کول دي.

(لاندینی تصویر ښیي چې غیر عادلانه قوانینو او کړنلارو د ملګرو ملتونو اداره د ډوبیدو له ګواښ سره مخ کړیده):

همدا راز ویلی شو چې د عایداتو او وسایلو بې انصافه ویش ګرده نړۍ په ځانګړې توګه د عوامو او بې وسه خلکو د ډوبیدو باعث ګرځي .

اسلام هم د غریبۍ او بیوزلۍ خلاف دی او د همدې ټولنیز رنځ د له منځه وړلو پخاطر الله تعالی په هر بډایه مسلمان باندې زکات فرض کړیدی. رسول الله (ص) په یوه مبارك حدیث کې فرمایي: [كاد الفقر ان يكون كفرا] ترجمه: نژدې ده چې فقر په کفر بدل شي، د کفر سبب شي.

ددې حدیث مطلب دا دی چې ډیر ځله یو انسان د فقر او غریبۍ له کبله غیر اسلامي یا غیر شرعي کارونو ته لکه غلا او داسې نورو ته مخه کوي او په دې توګه نوموړی د کفر خواته میلان کوي. همدا رنګه حضرت علي (رض)فرمایلي دي : [لوكان الفقر رجلا لقتلته] یعنې که چیرې غریبۍ او فقر سړی وای، نو ما به وژلی و. له دې څخه څرګندیږي چې فقر یوه خطرناکه ستونزه ده او ددې د حل لپاره باید ګړندي، په وخت او لاژم اقدامات وشي .

د بیوزلۍ (غریبۍ) ډولونه:

په ظاهره خو بیوزلي دیته ویل کېږي چې یو سړی د خپلو لومړنیو اړتیاو(ډوډۍ، کور، درمل) د پوره کولو توان ونه لري مګر په اصل کې د بیوزلۍ یا غریبۍ ډیر ډولونه او عوامل دي چې په لاندې توګه اشاره ورته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

Error!

- د عايد(درآمد) کموالی
- له مادي وسايلو نه محروميت
- د مواقعو کمښت
- تجاوزات، اله ګوله
- بي وسي (اقتصادي،سياسي.....)
- ټولنيز ګوښيتوب(محروميت)

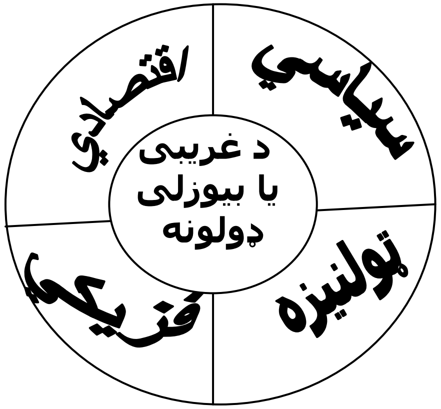

اوس که چيرې مونږ د غريبۍ دغه پورته عوامل او اقسام په نظر کې ونيسو نو دا به راته جوته شي چې ټول افغانان هرو مرو له يو ډول بيوزلۍ سره مخ دي [سياسي، اقتصادي، ټولنيزه، فزيکي] ځکه تر اوسه پورې زور واکي حا کمه ده، د هيواد چارې د نا اهلو په لاس کې دي او د هيواد په سياسي او نورو چارو کې د عوامو رول نشته، له نيکمرغه چې په دې وروستيو کې دا سلسله شروع شويده مګر تر اوسه دا يو سمبوليك او تش په نامه پروسه ده، له لوی خدای څخه ددې په اميد يو چې افغانان له دغو ټولو بدبختيو او بيوزليو څخه خلاص کړي.

د بيوزلۍ (غريبۍ) عوامل او د هغې د حل لارې چارې :

ارسطو ويلي دي چې" بيوزلي او غريبي د انقلابونو او جرايمو والدين دي " د نړۍ زياتره جګړې د بيوزلۍ او غريبۍ په وجه شويدي او ځينو هيوادونو ددې لپاره چې د نورو کمزورو هيوادونو پر وسايلو باندې قبضه وکړي پر هغوی يرغل کړيدی چې ښه مثال يې افغانستان او ځنې نور مظلوم اسلامي هيوادونه دي. د نړۍ زياتره جګړي اوس هم د عايد او وسايلو د غير عادلانه ويش له وجې کېږي. خلاصه دا چې د عايداتو او وسايلو غير عادلانه او نا انډول ويش انساني ټولنه نه يوازې له هوساينې محرومول، بلکه له ډول ډول ستونزو سره يې مخ کوي.

د غريبۍ او بيوزلۍ عوامل:

- د کپيټل (سرمايې ....) او تکنالوژۍ کمښت
- پر زراعتي سکتور اتکاء (د پرمختللي صنعتي سکتور نه موجوديت)
- د نفوس زياتوالی.
- په بهرنيو پورونو باندې تکيه کول او سودي قرض اخستنه.

په لاندې تصوير کې دغه موضوع ښه څرګنده شويده، کله چې کوم هيواد له بهرنيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو څخه سودي پور واخلي نو بیا مجبور دی چې د هغوی ځنې اوامر او شروط هم ومني او نشي کولی چې په خپلو اقتصادي او سیاسي پالیسیو کې پوره خپلواکي ولري .

غیر ثابتې پالیسی (اقتصادي ، سیاسي) یعنې د هر نوي حکومت د راتګ سره د نویو پلانونو عملي کول او پخواني پروګرامونه او پروژې په نیمه کې پریښودل او د سیاسي عواملو له امله ور ته توجه نه کول.

- د زراعتي او صنعتي سکتورونو تر مینځ د همغږۍ نه موجودیت.
- په سود ولاړ اقتصادي (مالي) سیستم (د سود په وجه امیر نور هم امیر کیږي او غریب لاپسې غریب کیږي)
- د پوهې او مهارتونو کموالی.

غریبي او بیوزلي په لاندې لارو سره له مینځه وړل کیدی شي :

- د پوهنې او تکنالوژۍ په پر مختګ سره

- د اسلامي تمویلولو (Financing) د وسایلوا و اسانتیاو په حمایه کولو، پیاوړي کولو او تشویقولو سره.
- د پرمختیایي پروژو په پلي کولو کې له کارګرو څخه زیاتې ګټې اخستنې سره.

د ځمکې قوانین او اصول (د ځمکې د ملکیت عظمي حد ټاکل او یا د بیکاره ځمکې په موثر ډول کارول او مستحقینو ته ورکول

د اقتصادي پرمختګ د کچې (اندازې) لارې:

د اقتصادي پرمختګ د کچې معلومول مختلفې لارې لري لکه: د داخلي نا خالص محصول (GDP) وده ، د خلکو د ژوند دسطحې ښه کېدل، د غریب او امیر تر مینځ د توپیر کموالی او د یوه کس عاید (Per capita Income) او د بشري پرمختګ تر ټولو جامع کچه کونکی د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس دی (Human development Index)، په دې وروستیو کې د بشري پرمختګ ارزښت ته په پام سره په افغانساتان کې د یوه کنفرانس په ترڅ کې چې د کابل په پوهنتون کې د افغانستان د څو وزیرانو ا و د UNDP د ځینو غړو په ګډون جوړشوی و ګډون کوونکي د بشري پرمختګ د اهمیت په اړه وګړیدل او په پای کې د نومبر میاشت د بشري پرمختګ د میاشتي په نامه ونومول شوه. څرنګه چې د پرمختګ دکچه کولو نورې طریقې اسانه او ساده دي ، تشریح ته اړتیا نه لري یوازې د بشري پر مختګ انډیکس یوڅه تشریح ته اړتیا لري او هغه په لاندې ډول سره څیړو:

د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس :

د اقتصادي پرمختګ دکچه کولو دغه واحد په کال ۱۹۹۰ کې د UNDP په وسیله معرفي شو او اوس په کلنیو راپوررونو کې د پرمختګ همدغه واحد چاپیږي. د پرمختګ دغه کچه کونکی له ټولو پورته ذکر شوو نورو طریقو څخه غوره دی ، ځکه په دې کې د داخلي ناخالص محصول((GDP)) یا دیوه هیواد د تولیداتو څخه علاوه نور تولنیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکتورونه هم په نظر کې نیول کېږي. د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس (Human development Index) ټول هیوادونه د صفر او یوه په منځ کې د یوه واحد په اساس راولي، د اقتصادي پرمختګ دغه ارزیابي د پرمختګ. په دریو ((نهایي محصولاتو)) ولاړه ده او هغه دری په لاندې ډول سره دي:

1) د صحي وضعیت یا د عمر داوږد والي کچه، د یوه هیواد دوګړو اوسط ژوند او دا د تولد نه پس د متوقع ژوند پوسیله اندازه کېږي.

تر ټولو کم اوسط عمر ۲۵ کاله فرض کېږي او تر ټولو زیات اوسط عمر ۸۵ کاله فرض کېږي او په لاندې ډول سره اندازه کېږي.

له تولد نه وروسته احتمالي ژوند = **اوسط متوقع ژوند- ۲۵** / **۸۵-۲۵**

اوسط احتمالي ژوند، د هغه هیواد د وګړو اوسط ژوند نیول کېږي. د افغانانو اوسط عمر 44,5دی خو]د بشري پرمختګ په نوي را پور کې چې په کال ۲۰۰۵ کې خپر شوي او سط عمرتقریب ۴۶[کاله اټکل شویدی . د ماشومانو د تولد په ترڅ کې د هر یو لکو میندو له جملې څخه ۱۶۰۰ میندې د صحي مراکزو د نه موجودیت له کبله له مینځه ځي او په هرو پنځو افغانانو کې یو د عصبي یا ذهني امراضو څخه کړیږي، او یوازې ۲۳٪ افغانان د صافو اوبو څخه برخمن دي (24). که مونږ دغه معلومات په نظر کې ونیسو نو له تولد نه پس د افغانانو احتمالي ژوند مساوي کېږي له 0.325سره]-44,5-25/85 25[

2) د پوهې (لیک لوست) کچه، دا د بالغو وګړو د لیک لوست او ښوونځي ته د تګ په اوسط کلونو سره اندازه کېږي او له همدې نه د سواد یا پوهې انډیکس په لاس راځي

24- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

ددغو پورته دوه انډیکسونو له جمع کولو څخه په دې ډول چې 2/3وزن بالغ وګړو سواد او 1/3وزن لومړني ابتدایي مکتب ویلو انډیکس ته ورکول کېږي ، د بالغ وګړو سواد ته څکه ډېر وزن ورکول کېږي چې په پالیسیو او عملي کارونو کې نسبت ماشومانو ته دوی ډېره ونډه لري نو څکه دوی په اقتصادي پرمختګ ډېره اغیزه لري.

د سواد اندیکس = باسواده بالغان / مجموعي بالغ نفوس + ۱۰۰

د تعلیم پیلونکی انډیکس = د هغو شاګردانو شمیر چې په یوه کال کې په ښوونځي کې شامل شوي دي / د ښوونځي د عمر شاګردانو مجموعي شمیر + ۱۰۰

- دپوهې شاخص (انډیکس)=2/3(د سواد انډیکس)+1/3(د مکتب شمول انډیکس)

په افغانستان کې مکتب ته د ماشومانو د شاملولو کچه ۶۷٪ته اوچته شویده، مګر د ښځینه ماشومانو د مکتب شمول کچه ۴۰٪ ده (25. نا ویلي دې پاتي نه شي چې دغه شمیرې د انتقالي حکومت د دوران دي او پخوانۍ شمیرې لدې څخه هم کښته دي .

۳) دژوند سطحه (سطح زندګي)کومه چې اندازه کېږي په في نفر عاید سره (عمومي عاید تقسیم د یوه هیواد د نفوس).

په کال (2004/05)۱۳۸۳ کې د افغا نستان ټول نا خالص تولید(GDP) 5,683 ملیونه امریکایي ډالره و او په همدې کال کې د افغانستان نفوس ۲۶ملیونه و نو په دې حساب سره د افغانستان د نفر د سر عاید(Per capita GDP) ۲۱۸ امریکایي ډالره راځي . په همدې ډول سره د کال (2005/06)1384 لپاره د افغانستان ناخالص تولید (GDP) 7,058 ملیونه امریکایي ډالره اټکل (تخمین) شویدی او په دې کال کې د افغانستان

25- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفوس ۲۸ مليونه اټکل شوی چې د نفر د سر عايد تقريبا ۲۵۲ امريکايي ډالره راځي (26)

.

د پورته دريو انډيکسونو له يو ځای کولو څخه په لاندی ډول سره د بشري پرمختګ انډيکس په لاس راځي:

د بشري پرمختګ انډيکس(**HDI**)=1/3(د عايد انډيکس) +1/3(احتمالي ژوند انډيکس) +1/3(دپوهې انډيکس)

ځنې وخت د بشري پرمختګ د انډيکس په حسابولو کې د ډيموکراسۍ انډيکس هم شامليږي، د بشري پرمختګ انډيکس هميشه د صفر او يوه په منځ کې راځي

دغه د بشري پرمختګ دکچه کولو واحد ټول هيوادونه په دريو برخو ويشي.

a) د ټيټ بشري پرمختګ انډيکس (0-0.4)

b) د اوسط بشري پرمختګ انډيکس(0.5-0.79)

c) د لوړ بشري پرمختګ انډيکس(0.8-1.0)

له بده مرغه چې د افغانستان په اړوند بشپړه ډيټا نه ده موجوده نو ځکه د افغانستان د بشري پرمختګ انډيکس د نړۍ په لست کې وجود نه لري کوم معلومات چې ما کولی شوی تر لاسه کړم هغه مې پورته ذکر کړيدي . د نورو اسلامي هيوادونو د بشري پرمختګ په بنا طبقه بندي په لاندې ډول ده: (27)

.دغه طبقه بندي د ۲۰۰۲ کال د ډيټا په بنا شويده، نا ويلي دې پاتې نه شي چې دغه شميره په نړيواله سطحه شويده او د بشري پرمختګ په بنا ديوه هيواد نمبر يا شميره ښيي. په دغه لاندې لست کې يوازې اسلامي هيوادونه شامل دي او دا لست له انټرنيټ څخه د undp د بشري پرمختګ له راپور څخه را اخستل شويدی. د ټولې نړۍ د

[26]-دغه معلومات د محترم ورو ضياالرحمن څخه تر لاسه شوي چې د ماليې په وزارت کې د مالياتو په برخه کې کار کوي. د افغانستان د مالي چارو په اړوند د نورو معلوماتو لپاره په دغه www.imf.org ويب پاڼه کي د افغا نستان برخه کتلي شی .

[27]- د انترنيټ لاندې پته د بشري پرمختګ د راپور لپاره کارولی شي:
http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf

هيوادونو راپور (اقتصادي پرمختګ لست) په لاندې پته په انټرنيټ کې کتلی شی.

شمیره	هیواد	له زیږون (تولد) نه وروسته احتمالي ژوند	د لویانو سواد کچه (%)	ناخالص تولید د نفر په سر	د احتمالي ژوند انډیکس	د پوهنې انډیکس	د ناخالص تولید انډیکس	د بشري پرمختګ انډیکس (HDI)
لوړ بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هيوادونه:								
٣٣	برونـــــای دارالسلام	76.2	93.9	19210	0.85	0.87	0.88	0.867
40	بحرين	73.9	88.5	17170	0.81	0.85	0.86	0.843
44	کويت	76.5	92.9	16240	0.86	0.81	0.85	0.838
47	قطر	72	84.2	19844	0.78	0.83	0.88	0.833
49	متحـده عربـي امارات	74.6	77.3	22420	0.83	0.74	0.90	0.824
د اوسط بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هيوادونه:								
58	ليبيا	72.6	81.7	7570	0.79	0.87	0.72	0.794

(c) ketabton.com: The Digital Library

59	مالیزیا	3V	88.7	9120	0.80	0.83	0.75	0.793
65	البانیا	73.6	98.7	4830	0.81	0.89	0.65	0.781
66	بوسنیا او هرزګوینا	74.0	94.6	5970	0.82	0.84	0.86	0.781
74	عمان	72.3	74.4	13340	0.79	0.71	0.82	0.770
7V	سعودي عربستان	72.1	77.9	12650	0.79	0.71	0.81	0.768
78	قزاقستان	66.2	99.4	5870	0.69	0.93	0.68	0.766
80	لبنان	73.5	86.5	4360	0.81	0.84	0.63	0.758
84	مالدیف	67.2	97.2	4798	0.70	0.91	0.65	0.752
۸۸	ترکیه	۷۰،٤	۸٦،٥	٦۳۹۰	۰،۷٦	۰،۸۰	۰،٦۹	۰،۷٥۱
86	ترکمنستان	66.9	98.8	4300	0.70	0.93	0.63	0.752
90	اردن	70.9	90.9	4220	0.76	0.86	0.62	0.750
91	آذربایجان	72.1	97.0	3210	0.78	0.88	0.58	0.764
۹۲	تونس	72.7	73.2	6760	0.79	0.74	0.70	0.745
101	ایران	70.1	77.1	6690	0.75	0.74	0.70	0.732
۱۰۲	فلسطین	72.3	90.2		0.79	0.86	0.52	0.726
106	سوریه	71.7	82.9	3620	0.78	0.75	0.60	0.710
107	ازبکستان	69.5	99.3	1670	0.74	0.91	0.47	0.709
108	الجزایر	59.5	68.9	5760	0.74	0.69	0.68	0.704
۱۱۰	قیرغیزستان	68.6	97.0	1620	0.72	0.92	0.46	0.701
111	اندونیزیا	66.6	87.9	3230	0.69	0.80	0.58	0.692
116	تاجکستان	68.6	99.5	980	0.73	0.90	0.38	0.671

۱۲۰	مصر	68.6	55.6	3810	0.73	0.62	0.61	0.653
۱۲۵	مراکش	68.5	50.7	3810	0.72	0.53	0.61	0.620
138	بنګلدیش	61.1	41.1	1700	0.60	0.45	0.47	0.509
139	سوډان	55.5	59.9	1820	0.51	0.52	0.48	0.505
د ټیټ یا لږ بشري پرمختګ لرونکي هیوادونه								
142	پاکستان	60.8	41.5	1940	0.60	0.40	0.49	0.497
149	یمن	59.8	49.0	870	0.58	0.50	0.36	0.482.
151	نایجیریا	51.6	66.8	860	0.44	0.59	0.36	0.466

د لږ بشري پرمختګ لرونکو اسلامي هیوادونو شمیره زیاته ده او زیاتره غریب افریقایي هیوادونه[سینګال، تانزانیا، ګمبیا، ګیني بیساو، ایتوپیا، سیرالیون]په کې شامل دي. لکه څرنګه مو چې مخکې یادونه وکړه د افغانستان په اړوند د اړتیا وړ دیټا نشته نو ځکه افغانستان په دغه لست کې ځای نه لري مګر بیا هم افغانستان د هغو هیوادونو په ډله کې راځي چې د لږ بشري پرمختګ انډیکس لرونکي دي (وروسته پاتي هیوادونه)، که چیرې مونږ د بشري پرمختګ د انډیکس په حساب د هیوادونو طبقه بندي د کال ۱۹۹۷او ۲۰۰۲ سره پر تله کړو دا به جوته شي چې زیاتره اسلامي هیوادونه په شا تللي [کویت د ۳۵ نمبر څخه ۴۴ ته تللی دی او پاکستان د ۱۳۸ نمبر څخه چې د اوسط بشري پرمختګ په ډله کې راځي ۱۴۲ نمبر ته په شا شوي چې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هیوادوکې وشمیرل شي] د اسلامي هیوادونو له جملې څخه یوا زې سوډان او بنګلدیش پر مختللي دي او د اوسط بشري پرمختګ د انډیکس لرونکو هیوادونو په ډله کې حساب شوي دي.[سوډان د ۱۴۲ نمبر څخه ۱۳۹ ته پورته شوی، بنګلدیش د ۱۵۰ نمبر څخه ۱۳۸ نمبر ته ختلی دی دغه دواړه هیوادونه وړاندې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هیوادونو کې شامل وو]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ د اسلام له نظره :

ډاکتر عبدالرحمان يسري په کال ۱۹۸۱ کې اقتصادي پر مختګ د قرآنکريم د ۲۹مې سپارې د سوره نوح د لاندنيو آيتونو په رڼا کې بيان او څرګند کړ ويې ويل:

په اقتصادي معامله کې ګناه مه کوئ يعنې ربا ، احتکار، غرر او داسې نور ناروا اعمال پرېږدئ او په دې اړوند د الله (ج) څخه معافي وغواړئ (توبه و باسئ) له ګناه څخه ليرې لاړشئ نو الله (ج) به دغه ټول کړاونه او ستونزې حل کړي او اقتصادي پر مختګ به مينځ ته راشي او امت به د پخوا ني اسلامي دوران غوندې اقتصادي پرمختګ وکړي.

نوموړي اقتصاد پوه دغه پورتنی مطلب له لاندې آيت شريف څخه اخستی دی:

[فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (نوح10) يُرْسِلْ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً (نوح11) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً]

ترجمه: نو ومې ويل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله بيشکه هغه (الله(ج)) دی ډېر ښښونکی، راوبه ليږي باران پر تاسې باندې ډېر اوريدونکی (باران) او در ډېروي کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او زامنو سره او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او و به ګرځوي تا سوته ويالې .

نوموړي اقتصاد پوه په کال ۱۹۹۱ کې د اقتصادي پر مختګ بل تعريف په دې ډول وکړ:

پرمختګ په ټولنيزاو اقتصادي چاپيريال کې يو ساختماني بدلون دی چې د اسلامي قوانينو(شريعت)او اخلاقي ارزښتونو(عقيدې) په نظرکې نيولو سره صورت نيسي او ورسره په يو وخت کې د مادي او معنوي اهدافو تر منځ د لازمې موازنې په پام کې نيولو سره د عظمي او ممکن غوره توليد او وسايلو د په ځای استعمال پخاطر له بشري توليدي قوې او موجودو وسايلو څخه اعظمي کاراخستنه او استعمال يې.

اسلام مونږ ته حکم کوي چې ټول وسايل په موثر ډول په کار واچوو، خو له بده مرغه چې په اوسني حالت کې اسلامي هيوادونه داکار نه کوي، بلکه نور رنځونه لکه رشوت اخستنه او اداري فساد په کې زيات دي. په يوه حديث کې راځي

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ فَقَالَ لَكَ

فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ قَالَ بَلَى حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ وَقَدَحٌ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ قَالَ ائْتِنِي بِهِمَا قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ قَالَ مَنْ يَزِيدُ عَلَى دِرْهَمٍ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَانْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأْتِنِي بِهِ فَفَعَلَ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَجَعَلَ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَقَالَ اشْتَرِ بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَبِبَعْضِهَا ثَوْبًا ثُمَّ قَالَ هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةٌ فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ (28)

ترجمه له انس بن مالك رضي الله عنه څخه روايت دی چې له انصارو نه يو سړی نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغی سوال يې ترينه کولو، نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل: په کور کې دې څه شته؟ هغه وويل هو يو لمڅی دی په يوه برخه يې ځان پټوو، او يوه برخه يې په ځمکه غوړوو، او يو جام دی په هغه اوبه کې څښو، ويې فرمايل هغه دواړه ما ته راوړه، انس رضي الله تعالی عنه وايي نو دواړه يې ورته راوړل، نبي عليه السلام په خپل مبارك لاس کې واخيستل، بيا يې وفرمايل: څوك دا دواړه اخلي، يوه سړي وويل زه يې په يو درهم اخلم، بيا يې دوه که درې ځلې وفرمايل: څوك يې له دې نه په زيات قيمت اخلي؟ يوه سړي وويل زه يې په دوه درهمه اخلم، نو هغه ته يې ورکړل او دوه درهمه يې واخيستل او هغه انصاري ته يې ورکړل او ورته ويې ويل: په يوه خپل کور ته خواړه واخله او په بل يو تبر واخله او ما ته يې راوړه، هغه همداسې وکړل، نبي کريم صلی الله عليه وسلم په تبر کې په خپل مبارك لاس لاستی واچولو او ورته ويې ويل ځه د لرګو کار کوه او پنځه لس ورځې دې ونه ګورم، هغه سړي د لرګو کار پيل کړ او خرڅول به يې، کله چې راغی لس درهمه يې ګټلي وو، نو نبي عليه السلام ورته وفرمايل: په يو څه يې خواړه او په يو څه يې جامې واخله، بيا يې وفرمايل: دا تاته له هغه نه ښه دی چې په

[28]- المصدر: سنن ابن ماجه، الكتاب:التجارات ، الباب: بيع المزايده ، رقم الحديث: ۲۱۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ دقيامت راشي او سوال دې په مخ کې داغ وي ، سوال کول د سختې خوارۍ، درونند پور او دردونکې وينې (ديت) له ځبنتن نه پرته د بل چا لپاره روا نه دی.

په يوه بل حديث شريف کې راځي:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا فَإِنْ لَمْ يَزْرَعْهَا فَلْيُزْرِعْهَا أَخَاهُ (29)

ترحمه: له جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دی وايي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چې ځمکه ولري ويې دې کري، که يې نه کري، نو خپل مسلمان ورور ته يې دې ورکړي چې ويې کري.

له پورتنيو احاديثو څخه دکار کولو، حلال رزق ګټلو او د وسايلو د موثر استعمال اهميت څرګنديږي او اقتصادي پرمختګ هم په کار او د وسايلو په موثر استعمال پورې تړاو لري.داسلام له نظره اقتصادي پر مختګ بايد داسې وشي چې د مادي او روحي اړتياوو تر مينځ تعادل برقرار وي ځکه چې د سالم او کامياب ژوند لپاره دا دواړه ضروري دي ځنې خلك په دې نظر دي چې مسلمانان بايد آخرت ته ډير پام وکړي او په دنياوي کارونو ډير وخت ونه لګوي ، زه دا منم چې د مسلمانانو اصلي هدف آخر ت دی مګر د آخرت تر لاسه کول هم زمونږ ددنيا په ژوند پورې تړلی دی لکه امام غزالي(رح)چې وايي: ،،خراب الدنيا خراب الدين لان الدنيا مزرعة الاخرة ،، ژباړه : ددنيا خرابي د دين خرابي ده ځکه دنيا د آخرت توښه ده.

او که مونږ په دنيا کې ښه ژوند ولرو نود آخرت د ښه کېدلو مواقع مو زياتې دي دا په هغه صورت کې چی که چيرې د الله په لاره کې خپلې پيسې ولګوو . د اسلام له نظره د يو شخص لګښت يا مصارف د لاندې ګراف په مرسته ښود ل کېدی شي.په دغه شکل کې:

[29]- المصدر: صحيح مسلم، الكتاب: البيوع، الباب: كراء الارض، رقم الحديث: ٢٨٦٢

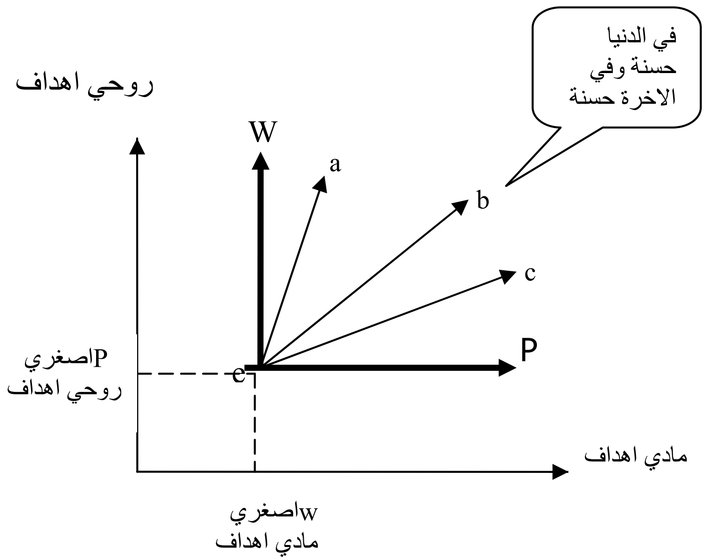

مونږ ګورو چې نوموړی شخص بايد د دنيوي او اخروي لګښتونو په مينځ کې انتخاب وکړي که مونږ فرض کړو (30) د هغه صغری دنيوي اړتياوې(W), اوصغری اخروي اړتياوې (P) وي نو د هغه شخص د مصارفو د پيل نقطه (e) راځي . اوس د نوموړي شخص لپاره دوه لارې شته يوه دا چې د عايد له زياتيدو سره خپل لګښت په مادي اړتياوو زيات کړي يعنې د(e) له ټکي څخه پورته په افقي ډول سره د (P) په لور حرکت وکړي او روحي اهداف(د الله په لاره کې مصارف) په پخوانۍ صغری نقطه کې پريږدي دوهم دا چې دومره دنيوي لګښت وکړي چې دده د ژوند بقا ورباندې وشي او نور وخت او پيسې د الله په لاره کې ولګوي يعنې د (e) له ټکي څخه پورته د (W) په لور عمودي ډول حرکت وکړي .مونږ بايد دا په پام کې ولرو چې د الله په لاره کې لګښت د مادي اړتياوو د ترلاسه کولو له لګښت څخه ډير ارزښت (ثواب) لري مګر لکه څرنګه مو چې وړاندې عرض وکړ د دنيوي ژوند لپاره هم مصارفو ته اړتيا شته او بهتره لاره د روحي او مادي اهدافو په منځ کی

[30]- د روحي او مادي اهدافو ټاکنه هر شخص په خپله ښه کولی شي او د هر شخص لپاره مختلفه پايله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسط لګښت دی یعنې په پورته ګراف کې eb وکتور په لاره باندې تلل غوره دي، چې د دنيا او آخرت دواړو برياليتوبونه ترلاسه شي (في الدنيا حسنة وفي الاخرة حسنة)

څرنګه پرمختګ؟

په غربي او نورو غير اسلامي هيوادونو کې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ خلکو خپله عقيده اعمال اوکلتور هم بدل کړ او خپل کلتور يي له پامه وغورځولو لاديني يي قبول کړ، دغه شان پرمختګ مسلمانانو ته دقبول وړندي.

د پرمختګ په اړوند لاندي دري نظريې وجودلري:

1. خپل ځان د غربيانو په شان تبديل کړی يعنې څه چې هغوی کوي هغه تاسو هم وکړئ کومې اقتصادي تيورۍ چې هغوی په کار اچوي تاسو هم همغه وکاروئ .مګر مونږ په دې پوهيږو چې د طبيعي او اجتماعي علومو تر مينځ ډېر توپير وجود لري طبيعي فارمولې په ټوله نړۍ کې يو شان دي مثلا: هايدروجن او آکسيجن چې سره يو ځاى شي اوبه جوړيږي دا په امريکا او افغانستان کې يو شان نتيجه ورکوي مګر اجتماعي علوم چې اقتصاد هم له هغې جملې څخه دی يوه تيوري شايد په يوه ځاى ((غرب)) کې ښه نتيجه ورکړي مګر په بل ځاى کې ((اسلامي هيوادونو او نورو وروسته پاتي هيوادو کې)) شايد موثره او مفيده واقع نه شي.ځکه چې د غربي هيوادونو شرايط او زمونږ د هيوادونو وضعيت او حالات يو برابر ندي او زمونږ د وګړو عادات، عقيده او کلتور د هغوی له وګړو سره زيات توپير لري. بله اهمه خبره دا ده چې د مسلمانانو عقيده ثابته ده او په عقيده کې بدلون نه راځي نو ځکه مونږ د هغوی دټولو اعمالو پيښې نه شو کولی.

2. دوه ګوني توب يا دوه مخي(Dualism): دا نظريه داسې وايي چې د خپلې ګټې لپاره په غربي اخلاقي اصولو ولاړې غربي تيورۍ د يوې مودې لپاره استعمالولی شو، خو دا د اوږد مهال لپاره ګټور او ممکن کار نه دی. ددې نظريې مطلب دا دی چې د اسلامي او غربي اخلاقو او عاداتو تر مينځ توازن وساتل شي، يو څه غربي اصول او څنې خپل اصول په کار واچوو خو ددې بده اغيزه دا ده چې اخلاق او کلتور سره ګډوډوي او د

اسلامي ټولنې د ناراحتۍ لامل ګرځي.

3. د شريعت مطابق پرمختګ دا داوږد مهال حل دی يعنې مونږ بايد خپلې نظريې او تيورۍ ايجاد او تقويه کړو اوپه اسلامي اصولو ولاړې داسې تيورۍ او قوانين جوړ کړو چې زمونږ د هيوادونو دغه اوسنۍ بدبختي اووروسته پاتې والی له مينځه يوسي او له هغو غربي اصولو او قوانينو څخه کار وا نه خلو کوم چې زمونږ له دين سره په ټکر کې دي.

ځنې غربي اقتصادي تيوريو ته کتنه

د اقتصادي پرمختګ په اړوند ډېرې تيورۍ اونظريې ورکړل شويدي مونږ په دې ځاى کې يوازې درې تر څيړنې لاندې نيسو (31)::

د سوسياليستی اقتصاد پوهانو نظريه:

1. سوسياليست اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې د وروسته پاتې نړۍ د وروسته پاتي کېدو اصلي عوامل پرمختللي او ښکېلاکګر هيوادونه دي چې د خپل تسلط په دوران کې يې ددغو هيوادونو پر شتمنيو باندې قبضه کړې وه او دوی يې اقتصادي پرمختګ ته نه دي پريښودي، دوی عقيده لري چې وروسته پاتې هيوادونه په اقتصادي ډګر کې په کپيټالستي هيوادونو پوري تړلي دي.

---

[31] د اقتصادي پرمختګ دتيوريو په اړوند د زياتو معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره د Economic development کتاب څلورم فصل چې Michael P.Todaro. ليکلی دی کتلی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

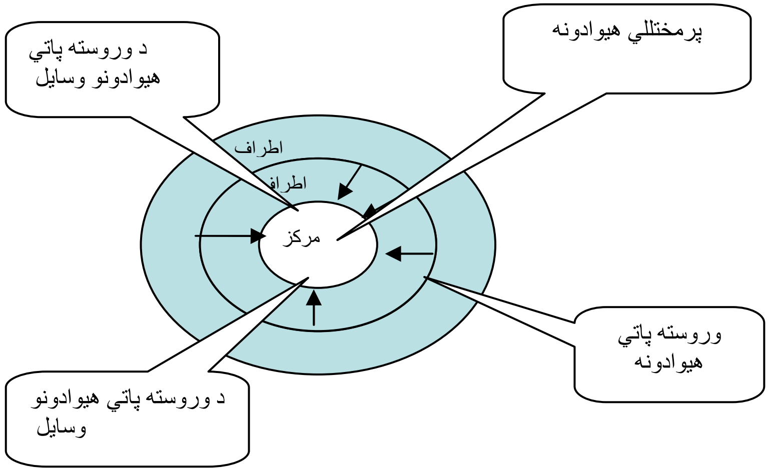

کپیټالستي هیوادونه د نړۍ اقتصادي او مالي مرکز او غریب هیوادونه یې اطراف جوړوي، د غریبو هیوادونو وسایل مرکز ته راوړل کېږي او د هغوی د اقتصادي پرمختګ لپاره استعمالېږي او امیر هیوادونه غریب هیوادونه په اقتصادي توګه سره تر خپل کنټرول لاندې ساتي. دوی دا هم وایي چې استعماري هیوادونه اوس هم د وروسته پاتې هیوادونو له وسایلو څخه کار اخلي او پدې اساس ښکېلاك دوام لري ، خو دغه استعمار په پوځي توګه د وروسته پاتې هیوادونو په نیولو سره نه بلکې د نړیوالو کمپنیو (مولتي نیشنل کمپنیز) د مستقیمې او یا غیر مستقیمې پانګونې په وسیله تر سره کېږي.

سوسیالیست اقتصاد پوهان د وروسته پاتې هیوادونو د پر مختګ په خاطر لاندیني دوه وړاندیزونه لري:

الف: په ځان متکي اقتصادي پالیسي پداسې ډول سره چې د هیواد د پرمختګ لپاره په خپلو کورنیو وسایلو ډېره تکیه وشي اوپه بهرنیو وارداتو لوړه مالیه ولګېږي تر څو کورنۍ صنعت او فابریکې په پښو ودرېږي او وده وکړي.

پر خپلو وسایلو د تکیه کولو اقتصادي پالیسي ښه ده خو په هغه صورت کې چې د هغې

په وسیله یو هیواد وکولی شي د ملك داخلي وسایل په ښه او موثره توګه وکاروي او په دې وسیله وکولی شي چې خپلې فابریکې په پښو ودروي مګر ددې مقصد لپاره په وارداتو لوړ ټکس لګول یوازې په هغه صورت کې په ځای اقدام دی چې د لنډې مودې لپاره وي خو د اوږدې مودی لپاره داخلي فابریکې باید دیته وهڅول شي چې له بهرنیو تجارتي کمپنیو یا تجارتي توکیو سره آزاد رقابت وکړي او خپل معیار ښه کړي.

ب: په حکومتي سکتور باندې تکیه کول او د خصوصي سکتور او آزاد مارکېټ د مکانیزم په ځای مرکزي پلان جوړونه، خو په یاد باید ولرو چې په هر څه حکومتي کنټرول مناسب نه دی د اسلام له نظره د خلکو شخصي آزادي سلبول جواز نلري، د حکومت له خوا د غیر مفیدو اقتصادي فعالیتونو کنترول او مخنیوی ګټور تمامیږي لکه د انحصار (مناپولي) او داسې نورو له مینځه وړل او مخنیوی.

دغه تیوري سره له دې چې یو شمیر ښه او ګټور اړخونه لري خو په ځینو هیوادونو کې د سیاسي حربې په توګه وکارول شوې نو ښه نتیجه یې ورنکړه او هغه هیوادونه بیا د آزاد مارکېټ د میکانیزم لوري ته لاړل. بلکه دا چې زیاتره غریب هیوادونه ددې توان نه لري چې په موثر ډول سره خپل وسایل وکاروي او خپلو هیوادوالو ته دکار شرایط برابر کړي نو ځکه دوی مجبور دي چې بهرنۍ پانګونې ((نړیوالې کمپنۍ)) ته په خلاص زړه ځای ورکړي سره له دې چې هغوی زیاتره په لومړنیو توکیو کې پانګه اچوي کوم توکي چې د دوی دکمپنیو د چلښت لپاره پکار وي او وروسته پاتې هیوادونو ته پر مختللې ټکنالوژي چې د اقتصادي پرمختګ لپاره اړینه ده په ډېره کمه اندازه نقلوي.

نیمګړې نمونه (The False-Paradigm Model)

دا د پرمختګ د نړیوال تکېه توب د تیورۍ دوهم شکل دی دغه نظریه ډېره انقلابي نه ده لکه څومره چې لومړنۍ ماډل و. ددغې ماډل له مخې د غریبو هیوادونو د وروسته والي اصلي لامل د پرمختللو هیوادونو له خوا د غلطو او غیر مناسبو مشورو ورکول دي، بلکه دا چې د وروسته پاتې هیوادونو د حکومتونو زیاتره لوړ پوړي چارواکي او اقتصاد پوهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غربي هيوادونو کې روزل شوي او لوړ تحصيلات يې په هغو هيوادونو کې کړيدي چې له غربيو هيوادونو سره د ځمکې او اسمان توپير لري، نو ځکه دوی د خپلو هيوادونو په مشکلاتو او اقتصادي اړتياوو سم نه پوهيږي او دا ډله کوشش کوي چې همغه اقتصادي نظريې او قوانين دلته هم پلي کړي په داسې حال کې چې په دې هيوادونو کې د پرمختللو نظرياتو د پلي کولو لپاره شرايط برابر نه وي او د هغو مغلقو او پيچلو ماډلونو او نظريو په پلي کولو سره د توقع وړ نتايج لاسته نه راځي . ځکه د غربيو هيوادونو جوړښت او ټولنه د پرمختللو هيوادونو سره توپير لري. دغه نظريه حقيقت ته ډېره نژدې ده د بيلګې په توګه زمونږ په هيواد افغانستان کې مونږ نشو کولی چې په پوره ډول سره هم هغه نظريه عملي کړو کومه چې په غربي هيوادونو کې پلې شويده،شايد چې دغه تيوري او ماډلونه به د هغو لپاره صحيح وي خو مونږ نشو کولی چې ټوله نظريه بې له قيده اوشرطه دلته پلې کړو ځکه زمونږ ټولنه يوه اسلامي ټولنه ده او ځان ته اصول او قواعد لري او که هغه په پام کې ونه نيول شي نو بد عواقب به ولري لکه د مرحوم امان الله خان پاچا د چټک اقتصادي پرمختګ د پاليسيو په مقابل کې چې افغانانو عکس العمل وښود په همدغه شکل که غربي اقتصادي نظريه زمونږ په حکومت باندې په لنډ وخت کې وتپل شي ښه عواقب به ونه لري. متاسفانه زمونږ په هيواد کې چون قدرت د مرکزي حکومت په لاس کې نه دی هره غير دولتي موسسه او بهرني حکومتونه د ښځو د مساوي حقوقو او آزادۍ ډنډورې غږوي او هر اړخ د خپلې خوښې او اهدافو مطابق د ښځو له آزادۍ او حقوقو نه ځانګړې تعبير لری بيله دې چې اسلامي اصول او زمونږ کلتور او دود په نظر کې ونيسي. افغانان اوس په ډېرو بدو شرايطو کې ژوند کوي او په لومړي قدم کې بايد نور اړين مشکلات حل کړی شي او وروسته دې خواته لاړم او مناسب پام وکړي او که اوس دې خبرو ته ډېره توجه وشي دا به د هغه متل سره برابره خبره وي چې وايي: "يو د لوږې څخه مري او بل يې په سر پورې پراټې ګوري".

۲) د متوازنې ودې تيوري

دغه تيوري د ښاغلي ر. نورکسه او ر.روډن (R.Rodan, او R.Nurkse) له خوا وړاندې شويده، دوی وايي چې د غربيو هيوادونو د نه پرمختګ علت د يوه معاصر صنعتي سکتور نه موجوديت دی. اوس سوال دا دی چې يو وروسته پاتې هيواد څرنګه کولی شي پرمختګ وکړي؟ دا په تدريجي ډول سره هم شونې ده ځکه چې ځنې اقتصاد پوهان فکر کوي چې په ټولو سکټرونو کې د متوازنې ودې له ستراتيژۍ پرته د يوه هيواد صنعتي کېدل ناشوني دي پدې معنی چې په يوه وخت کې مختلفې فابريکې جوړې شي ترڅو د يوې او بلې د اړتيا وړ شيان توليد شي ځکه د يوې فابريکې توليدي توکي ځنې وخت د بلې فابريکې خام مواد تشکېلوي، نو دغه د متوازن رشد ، انکشاف يا پرمختګ تيوري يو ه" لويه ټيله" (Big Push) ښيي يعنې په يوه وخت کې ډېرې فابريکې جوړول او په لويه پيمانه پانګونه اچول دغه کار به دغريبو هيوادونو وروسته پاتې والی له مينځه يوسي.د ۱۹۶۰ کلونو په دوران کې د پرمختګ دغې تيورۍ د ډېرواقتصاد پوهانو او پاليسۍ جوړونکو نظر ځانته راجلب کړ او غريبو هيوادونو هيله کوله چې په دې وسيلې سره به دوی له وروسته پاتې والي څخه نجات پيداکړي. خو په عمل کې ددې تيورۍ پلې کول ډېرګران وو ځکه ددې تيورۍ مطابق بايد په لويه پيمانه پانګونه وشي او دا ډېرو پيسو ته اړتيا لري څرنګه چې په غريبو هيوادونو کې د بسپنې کچه ډېره کمه ده نو ځکه دوی د اړتيا وړ پيسې نه لري. ځينو اقتصاد پوهانو ددې حل دا وګڼلو چې له نورو هيوادونو څخه پور واخلي، دغه پور اخستنې دتوقع وړ نتايج تر لاسه نه شوای کړی او غريب هيوادونه نور هم دسودي پور تر بوج لاندې راغلل او دغه عمل (سودي پور)ددې هيوادونو اقتصادي پرمختګ نور هم ګران کړ.ځکه په ډېرو هيوادونو کې هغه پيسې چې د پور په ډول له بهرنيو هيوادونو څخه تر لاسه شوې وې په سم ډول سره ونه کارول شوې او په ځينو هيوادونو کې چارواکو په خپلو جيبونو کې واچولې.له بله پلوه وروسته پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه په اقتصادي توګه دیته نه دي تیار چې په یو ځل ډېرې زیاتې پیسې په سمه توګه وکارولی شي، ځکه دوی روزل شوی بشري ځواك نـلري او کـه پـر مختللې ټکنالوژي او فابریکې تر

لاسه هم کړي د هغې د چلونې لپاره بشري قـوا نـه لـري، د وروسـته پـاتې هیوادونـو مثـال د یوه وړوکي ماشوم دی څرنګه چې ماشوم هم په یو ځل زیات خواړه نشي هضمولی همدغه شان وروسته پاتې هیوادونه هم په یو ځل پرمختګ «یو دم ډیرې پیسې او ډیره پانګونه په موثر ډول نشي استعمالولی» نشي کولی بلکې په تدریجي ډول سره دا کار شونی دی.

د اقتصادي پرمختګ د غربي تیوریو په اړه څو وروستۍ خبرې:

هیڅوک لـه دې څخـه سـترګې نـه شي پټـولی چې غربیـانو پـه ټـولـو علمـي برخـوکې ډېـر پرمختګ کړیدی او مونږ هم د دوی له علومو څخه د قدر وړ استفاده کولی شو خو مونږ باید په دې پوه شو چې اقتصادي علوم او تیوري د فزیکې علومو پـه شـان نـه دي چې یـوه فارموله او ماډل په هر ځای کې یوه نتیجه ورکړي, هغه که امریکا وي او که افغانستان د مثال په توګه د هایدروجن او آکیسجن دیوځاي کولو څخه اوبه مینځ تـه راځي، خو پـه اجتماعي علومو کې خبره داسې نه ده ځکه چې د مختلفو هیوادونو د وګړو دود او کلتور سره مختلف دی او همدارنګه اقتصادي حالات هم ډېر توپیر سره لري نو ځکه ډیر داسې پیښیږي چې یوه اقتصادي تیوري په یوه ځای کې ډېره ګټوره وي مګر پـه بـل هیـواد کې هغه رنګه نتیجه نه ورکوي. دغه مطلب په لاند ټکو کې خلاصه کولی شو:

- کومې اقتصادي تیورۍ چې غربیانو جوړې کړیدي هغـه د هغـوی د هیـوادونـو د حالاتو او د عوامو د ارزښتونو اوکلچر په بنسټ جوړې شویدي او هغـه تیـورۍ پـه بشپړه توګه په اسلامي هیوادونو کې د پلي کولو وړنه دي او که پلي هم شي بیا د توقع وړ نتیجه

نه ورکوي.

- د اسلامي هیوادونو ډېر اقتصاد پوهان او پالیسي جوړونکي چې پـه حکـومتي چاروکې فعال رول لوبوي څرنګه چې دوی په غربي او پـر مختللو هیوادونو کـې زده کـړې کړې او هملته روزل شویدي، نو دوی په دې هڅه کې وي چې همغه غربي تیـوري پـه خپلـو هیوادونو کې پلې کړي او بله دا چې دوی ددې هیواد د ټولنیزو او دیني مسائلو پـه اړه ښـه معلومات نه لري نو ځکه دې اړخ ته د اړتیا وړ توجه نه کوي چې په دې وجه د دوی هلې ځلې موثرې او ګټورې نه تمامیږي.

- د غربي هیوادونو د متخصیصنو لخوا د وړاندې شوو هغـو پالیسـیو او مشـورو پلي کول چې زمونږ له کلتور او دیني اصولو سره په ټکر کې دي د اقتصادي پر مختګ پر ځای د کورنۍ اړې دوړې د رامینځ ته کېدو سبب ګرځي.

- د اسـلامي هیوادونـو د وروسـته پـاتې کېـدو اصـلي عامـل دا دی چې دوی خپـل وسایل پـه مـوثر ډول سره نـه کـاروي او ددې تـر څنـګ دوی مـوثره او تریننـګ «روزل» شـوي بشري قوه نه لري نو دوی باید د بشري قوی یا ځواك خوا تـه ډیـره پاملرنـه وکـړي.ځکـه کـه مونږ پرمختللې ټکنالوژي پیدا هم کړو د هغې دکـارولو او چلولـو لپـاره بـه بیـا هـم د نـورو هیوادونو متخصصینو ته اړ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

د اسلامي هيوادونو ترمينځ اقتصادي همکاري (ائتلاف) (32)

د يو ګروپ هيوادونو تر مينځ اقتصادي همکاري يا ګډه مرسته د پوره اقتصادي اتحاد معنی ورکوي . اقتصادي اتحاد په دوه ډوله دی، بشپړ اقتصادي ائتلاف او جزوي يا غير کامل اقتصادي اتحاد. په بشپړ اقتصادي ائتلاف کې ګډ مارکېټ، آزاده سوداګري، ګډه اقتصادي مرسته او داسې نور ټول شامل دي او په انفرادي ډول سره دا په غير مکمل اقتصادي اتحاد يا په تدريجي اقتصادي اتحاد کې شامليږي.

د اسلام له نظره هر هغه کوښښ د منلو او ستايلو وړدی چې په هغې سره د اسلامي هيوادونو تر مينځ اړيکې ښې کيږي او د مسلمانانو تر مينځ د يووالي سبب شي. الله تعالی په قرا ن کريم کې فرمايي:

[وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ] (المائدة **1**)

ترجمه: .....او مرسته کوئ تاسې يو تر بله په نيك کار او تقوی کې او مه کوئ تاسې مرسته (مدد) يو تر بله په ګناه او په عدوان(ظلم تجاوز).

په دغه مبارك آيت کې الله تعالی مسلمانانو ته امر کړی چې يو له بل سره د خير په کارکې مرسته وکړي او په بد عمل کې له مرستې څخه منع کړی شويدي.

په بل آيت شريف کې فرمايي :

[إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي] (الأنبياء91)

---

[32]-دغه ټول فصل د ښاغلي دکتور عبدالرحمان يسري د کتاب(Studies in the Science of Islamic Economics) د دولسم فصل څخه را اخستل شوی ،او ددغه موضوع عنوان دی Forward Positive Economic Integration Among Islamic Countries

په دغه آيت کې ويل شوي چې بې شکه ستاسې امت يو واحد امت دی، يعنې ټول مسلمانان بايد سره يو وي او په خپلو مينځونو کې سره اتفاق او يووالی ولري .يووالی له اقتصادي همکارۍ نه غوره دی ځکه په يووالي کې اقتصادي همکاري هرومرو شامله ده مګر په اقتصادي همکارۍ کې د يووالي شامليدل حتمي نه دي.

د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي يووالي((ائتلاف او همکارۍ)) لپاره بايد دا په پام کې ونيول شی چې هيڅ هيواد دا حق نه لري چې د غير اسلامي هيوادونو په شان داسې اقتصادي اصول او طريقې وکاروي چې خپل ګاونډي اسلامي هيواد ته زيان ورسوي، بلکې بايد داسې لارې چارې ولټول شي چې دواړو هيوادونو ته په کې ګټه وي او که چيرې بياهم داسې يو هيواد پيدا شي چې د بل مسلمان هيواد په زيان اقتصادي پاليسي وکاروي هغه بايد له اقتصادي اتحاد څخه ليرې کړی شي.ددې تر څنګ بايد يوه مناسبه لار (ستراتيژي) تياره شي او په لويه پيمانه په ټولو هغو هيوادونو کې پلی کړی شي چې په دغه اقتصادي اتحاديه کی غړيتوب لري. ددې تر څنګ تجارتي، مالي او پولي پاليسی بايد د اسلامي قوانينو او احکامو په رڼا کې جوړې شي او په پټو سترګو بايد د غربي تيوريو په پلي کولو پسې منډې ونه وهل شي، کومې چې يوازې د دوه اړخيزې ګټې په خاطر پلي کېږي او روا او ناروا ته پکې پام نه کېږي.

په اقتصادي برخه کی پر نورو تکيه کول او پايلې يې:

د اوسنۍ اسلامي نړۍ زياته برخه په نړيواله کچه د غريبو او وروسته پاتې هيوادونو له ډلې څخه شميرل کېږي او له ټولو هغو مشکلاتو سره لاس او ګريوان دي چې نور غير اسلامي غريب هيوادونه ورسره مخ دي. د بيلګې په توګه صادرات يې زياتره خام مواد دي او په لومړنيو تجارتي توکيو باندې تکيه لري او واردات يې خوراکي مواد ، اړين شيان او نور استهلاکي توکي دي او په کمه اندازه تکنالوژي او ماشين آلات تشکيلوي. له دغه تجارتي ښې څخه دا څرګنديږي چې اسلامي هيوادونه په غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکې دي.او دغه اقتصادي تکيه د تاريخي شاليد په وسيله نوره هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګند یدای شي. په تاریخي ډول سره دا ښکاره خبره ده چې استعماري هیوادونو په اسلامي هیوادونو کې د استعمار په دوران کې او له هغه څخه وروسته د مستقیمې پانګونې او یا مرستې په وسیله سره د هغو خامو او لومړنیو تجارتي توکیو تولید تقویه کړیدی د کومو لپاره چې د دوی فابریکو او خلکو اړتیا لرله.

اسلامي هیوادونه باید په پرمختللو هیوادونو باندې خپله اقتصادي تکیه کمه کړي او په خپل مینځ کې یو له بل سره همکاري وکړي اود خپلو صادراتي توکیو ترکیب باید پراخ کړي. او تر څو پورې چې د اسلامي هیوادونو اقتصاد په غیر اسلامي هیوادونو پورې تړلی وي، تر هغې پورې د اسلامي هیوادونو تر مینځ پیاوړې اړیکې مینځ ته نشي راتلی او اقتصادي یووالی یې مشکل دی.

اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه:

په ډېرو اسلامي هیوادونو کې د تیرو دریو لسیزو حالات او داخلي بدلونونه د عوامو له اړخه د اسلامي شرعي اصولو د پلي کولو او د اسلامي امت د یووالي لیوالتیا په ګوته کوی ددې تر څنګ د ځینو اسلامي هیوادونو حکومتونو هم هڅه کړې چې په نړیواله کچه یو اسلامي ځواک جوړ کړي. په ډیرو هیوادونو کې نړیوال اسلامي کنفرانسونه جوړشول او یو شمیر نوې اسلامي ادارې او ټولنې جوړې شوې. دغه ټولې هڅې ددې ښکاره ثبوت دی چې د اسلامي هیوادونو وګړي او حکومتونه هڅه کوي اسلامي شریعت پلی کړي او خپل پخوانی یووالی او برم بیا تر لاسه کړي .

مګر ددې تر څنګ د اسلامي هیوادونو تر مینځ ډېر سیاسي اختلافات او توپیرونه هم شته چې د ددوی د یووالي او اقتصادي همکارۍ په مخ کې خنډ ګرځي چې ددې ښه بیلګه د عراق ایران جنګ، د افغانستان او پاکستان تر مینځ په سرحدي سیمه لانجه او داسې نور مشکلات دي. زیاتره دا ډول لانجې اسلامي هیوادونو په خپله نه دي جوړې کړې بلکې د استعماري قوتونو او هیوادونو له اړخه ورته جوړ شویدي تر څو خپلو شومو مقاصدو ته پرې ورسیږي، خو مونږ دا ویلی شو کله چې اسلامي نړۍ خپلو اسلامي

اصولو او ارزښتونو ته غاړه کېږدي دغه مشکلات به ورو په ورو کم او حل شي. په هر ډول سره اوس په لنډ وخت کې د اسلامي نړۍ تر مینځ بشپړ اقتصادي اتحاد ناشونی بریښي خو جزوي اقتصادي همکاري او یووالی ممکن دی، د بشپړ یووالي لپاره یو څه وخت ته اړتیا شته. په دې اړوند ځنې غټې پروژې هم په کار اچول شویدي لکه د عربو مشترک مارکیټ او داسې نور مګر ډېرې بریالۍ نه بریښي.

داقتصادي ائتلاف په مخ کې ولاړ خنډونه:

د اقتصادي ائتلاف په لار کې پراته خنډونه په لاندې ډول دي:

1. په اسلامي هیوادونو کې غیر اسلامي قوانین او ارزښتونه کوم چې په طبیعي ډول سره غیر اسلامي ادارې او پالیسۍ پیاوړې او حمایه کوي.
2. په اسلامي نړۍ کې پیاوړی او فعال غیر اسلامي بانکي سیستم کوم چې تر ډیره د غربي نړۍ له بانکي سیستم سره تړلی دی.
3. د اسلامي نړۍ د تجارت اوسنی جوړښت (ترکیب) ، دکوم په بنا چې اسلامي هیوادونه په اقتصادي توګه په غربي هیوادونو تکیه لري.
4. د اسلامي هیوادونو هغه رسمي قوانین کوم چې د کارګرانو آزاده راشه درشه منع کوي او د مسلمانو کارګرو لپاره پکې هیڅ استثنا نشته. مسلمانو کارګرو ته اجازه نشته چې په آزاده توګه له یوه اسلامي هیواد څخه بل اسلامي هیواد ته لاړشي، دا د اقتصادي یووالي او ائتلاف په وړاندې تر ټولو لوی خنډ دی .
5. په اسلامي هیوادونو کې د مسلمانو کار و بار کوونکو یا سوداګرو لپاره د ترجیحي چلند نه موجودیت.

د اقتصادي ائتلاف (یووالي) لارې:

له پورتني بحث څخه دا نتیجه اخلو چې په اسلامي نړۍ کې یو دم د اقتصادي ائتلاف یا یووالي مینځ ته راتګ ناشونی دی، ځکه د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې ډېرې دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ يې له پامه نشو غورځولی.نو کوم اسلامي هيوادونه چې غواړي اقتصادي ائتلاف وکړي بايد لاندیني ټکي په پام کې ونيسي:

لومړی لار: دوی (اسلامي هيوادونه) يو اوږد مهاله مرحله وار پروګرام پيل کولی شي لکه څرنګه چې اورپايي اتحاديې همداسې کړي وو. تر څو په پای کې پوره اقتصادي ائتلاف ته لاره هواره شي. په دې ډول په لومړي پړاو کې آزاده اسلامي تجارتي ساحه جوړيدی شي او بيا په دوهم پړاو کې اسلامي ګمرکي اتحاديه جوړيدی شي اوداسې نور.

دوهمه لار : دا ده چې اسلامي هيوادونه په لومړي قدم کې او مخکې لدينه چې بل څه وکړي د يوې اسلامي استراتيژۍ په وسيلې سره مخالف ځواکونه او د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې او فعال ځواکونه له مينځه يوسي. په دوهم قدم کې زه دا وړانديز کوم چې اسلامي هيوادونه هغه ټول بنديزونه له مينځه يوسي کوم چې د اسلامي هيوادونو تر مينځ د کارګرو او کپيټل (سرمايې،ماشين آلاتو) د آزاد تګ راتګ مخه نيسي

د اسلامي بشپړ ائتلاف يا يووالي د لاسته راوړلو دريم قدم يا دريمه مرحله (پړاو) د تجارتي ، پولي او مالي پاليسيو د يو کولو پړاو يا مرحله ده او ددې هدف د حاصلولو لپاره پدې کې د پرتو ټولو خنډونو او مشکلاتو له مينځه وړل ضروري دي تر څو د اسلامي هيوادونو پرمختګ او هوساينه ترلاسه شي.د پورته دريو وړاندې شوو وړانديزونو(مراحلو) تشريح په لاندې ډول ده.

1. لومړی مرحله :د اقتصادي ائتلاف د اهمو مخالفو قواوو له مينځه وړل:

د اقتصادي ائتلاف ضد اهمې قواوې په حقيقت کې له هغو غير اسلامي قوانينو، ارزښتونو او ادارو څخه سرچينه او مرسته اخلي کوم چې په اسلامي هيوادونو کې اوس شتون لري .ددې په خاطر بايدګړندي قدمونه اوچت شي چې په اسلامي هيوادونو کې اسلامي قوانين او ارزښتونه بيا را ژوندي کړی شي. دا به بابيزه وي چې مونږ د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي ائتلاف هيله وکړو خو د اسلامي شريعت په عملي کولو

کې وفادار او رښتيني ونه اوسو.خو دا بايد ووايو چې په پوره ډول سره د شريعت پلي کول يو څه وخت ته اړتيا لري او دا به په تدريجي ډول سره صورت نيسي ، ځکه د مهال اسلامي هيوادونه له شريعت څخه ليرې پاتې دي او په ټولو اقتصادي چارو کې شرعي احکام پلي کول حتما يو څه وخت ته اړ تيالري. تر اسلامي شريعت لاندې به شخصي شتمني په امن وي، انحصار (مناپولي) ،احتکار او داسې نور اعمال به په ټولنه کې ځای ونه لري، زکات به په موثر ډول سره ټوليږي او مصرفيږي. په اسلامي نړۍ کې به ټولې غير اسلامي اداري او پاليسۍ د ښنو ټينګولو ځای له لاسه ورکړي او د هغې بدیلې اسلامي اداري به يې ځای ونيسي. يوه ډيره خطرناکه پديده چې اوس اسلامي هيوادونه ورسره لاس اوګريوان دي د ټولنيز دوه ګوني توب يا دوه مخۍ (Sociological Dualism) پديده ده او هغه په دې ډول سره چې ځنې خلك د اسلام د مبين دين اصول او قوانين له غربي تهذيب، ارزښتونو او اصولو سره ګډوي او له دواړو څخه هر هغه څه چې د دوی خوښ وي اخلي او پلي کوي يې، چې ددغه ډول اعمالو ښه بيلګه زمونږ د هيواد په پلازمينه (کابل) کې د خلکو په لباس او اعمالو کې ښه ليدل کېږي. د اسلامي او افغاني اصولو او ارزښتونو او کلتور پلي کول ددې له پاره اړين دي چې مونږ په دې وتوانيږو چې په خپله پاليسۍ جوړونه کې خپلواکه و اوسو او د غربي کلتور او ارزښتونو تر اغيزې لاندې نه وو تر څو داسې پاليسۍ جوړې شي چې اسلامي هيوادونه يو له بل ته سره نژدې کړي.

دوهمه مهمه مسئله چې بايد په لومړۍ مرحله کې حل شي هغه په غير اسلامی هيوادونو باندې د اسلامي هيوادونو اقتصادي تکيه ده، مونږ (اسلامي هيوادونه) بايد زيار وباسو تر څو پر غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکي پاتي نشو خصوصاً په اقتصادي ډګر کې بلکې دوی بايد د وارداتو په عوض فابريکې (Import Substitution Indusrtries)جوړې کړي .په دې معنی کوم تجارتي توکي چې دوی يې واردوي د هغې د توليد لپاره اسلامي هيوادونه بايد دتوليد فابريکې جوړې کړي . داسلامي قوانينو پلي کول به د سودي بانکونو ټغر هم ورټول کړي،کوم چې د اسلامي اقتصاد د پلي کولو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي ائتلاف ضد لوی خنډ دی.

2. دوهمه مرحله: د بشري فکتور آزادي او موبلایزیشن

له بشري فکتور څخه زمونږ هدف انسان دی، په بشري ځواك یا فکتور کې کارګر، تخنیك لرونکي(تکنیشن)، مینجران اداره کوونکي، ساینس دانان او صنعت کاران ټول شامل دي. د مثبت اسلامي اقتصادي ائتلاف (یووالي) لپاره د بشري فکتور آزادي یو اړین شرط دی. داسې که چیرې په اسلامي نړۍ کې د یوه هیواد کارګر وغواړي چې په بل اسلامي هیواد کې کار وکړي نو هغه ته باید هملته د کار کولو اجازه ورکړل شي او په دې سره به دواړه هیوادونه (له کومه چې کارګر ځي او چیرته چې کارکوي) ګټه وکړي ځکه کوم هیواد ته چې کارګر ځي ددې معنی ورکوي چې هلته کارګران کم دي نو د هغوی د فابریکو د چلونې لپاره بهرنیو کارګرو ته اړتیا لیدل کېږي او دغه کارګر به بیا په خپلو هیوادونو کې خپلې کورنۍ په مالي توګه حمایه کوي.متاسفانه چې په اوس وخت کې اسلامي هیوادونه اجازه نه ورکوي کارګران په ازاده توګه له یوه نه بل هیواد ته لاړ شي او په دې وجې سره ډېر تکړه اسلامي علماء، ساینس پوهان، اقتصاد پوهان او نور په لویدیځو هیوادونو کې د کار کولو هڅه کوي او هغوی هم ورته په خپلو هیوادونو کې د اوسیدو شرایط برابروي . ددې پرځای چې نوموړي د اسلامي هیوادونو په پرمختګ کې برخه واخلي د غربي هیوادونو په اقتصادي پر مختګ کې ونډه اخلي، دغه مشکل ته په اقتصادي ژبه د پوهې د خاوندانو هجرت (Brain Drain) وایي چې معنی یې دا ده له هیواده تکړه بشري قوه وځي او بیکاره هغه چې په څه نه پوهیږي د هیواد د ننه پاتې کېږي. له نیکمرغه چې دوه دری کاله وړاندې د سعودي عربستان حکومت یوه نوې پالیسي جوړه کړه چې د هغې په ترڅ کې یې د لوړو زده کړو لرونکو کارګرو ته چې فعلاً په سعودي کې کار کوي د تابعیت ورکولو اجازه ورکړه . مونږ له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی چې که بشري فکتور آزاد کړی شي ځنې هیوادونه لکه عربي نړۍ به له یو څه مشکلاتو سره مخ شي ځکه د غریبو اسلامي هیوادونو کارګر لکه د بنګلدیش،

افغانستان ، پاکستان او داسې نور به ډېر زیات هغو هیوادونو ته مخه کړي. مګر ددې مشکل د حل لپاره اسلامي هیوادونه کولی شي چې مرحله واره پالیسي جوړه کړي په داسې شکل چې په لومړۍ مرحله کې یوازې د لوړو زده کړو درلودونکي لدې آزادۍ نه برخمن شي او ورپسې د ټیټو زده کړو لرونکي او یا په پیل کې د څو ورته شرائطو لرونکو اسلامي هیوادونو ترمینځ بشري قوه آزاده کړی شي او ورپسې وروسته ټوله اسلامي نړۍ په کې ورګډه شي.

3. دریمه مرحله: داسلامي ګمرکي او اقتصادي پالیسیو یووالی

په دغه مرحله کې اسلامي هیوادونه په مستقیم ډول سره د اقتصادي ائتلاف د ترلاسه کولو لپاره دری لارې یا وسیلې په کار اچولی شي.

لومړی د اسلامي اصولو په عملي کولو سره دګمرکي پالیسیو یووالی او د اسلامي ګمرکي اتحادیې جوړونه.

دوهم د اسلامي هیوادونو د تولیدي توکیو هماهنګي (همغږي) (د نسبي غوره والي په اساس Comperative advantage). د نسبي برترۍ طریقه دیته وایي کوم هیواد چې یو شی د بل هیواد په پرتله په کم قیمت او ښه جنسیت تولید کولی شي هغه باید د هم هغه تجارتي توکیو په تولید کې تخصص وکړي او یا بالعکس بل هیواد باید د هغو شیانو په تولید کې تخصص وکړي چې په پرتلیزه توګه د هغې د ښه تولید توان لري او بیا دوی کولی شي چې د آزاد تجارت په وسیله خپلې اړتیاوې رفع کړي .

دریم په دې موخه د اقتصادي پالیسیو یووالی او هماهنګي چې د اقتصادي ائتلاف یا یووالي هدف پوره کړی شي. ددې تر څنګ دا هم باید ومنو چې په اسلامي هیوادونو کې د شریعت په پلي کولو سره به له مارکېټ نه انحصار داري (مناپولي) ورکه شي او په مارکېټ کې د شرعي احکامو د پلي کولو په منظور به اسلامي هیوادونه دیته اړ وي چې د اقتصادي پالیسیو د انسجام ګډه اداره جوړه کړي. نوموړې اداره به په اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو کې د نرخونو د ځېرنو، په مارکېټ کې د احتکار، انحصار داری او داسې نورو غیر شرعي معاملاتو دمخنیوي دنده په غاړه لري.

4. د مالي او پولي پالیسیو یووالی (کوارډنشن) او دګډ پلان اړتیا:

د اسلامي هیوادونو تر منځ د مالي او پولي پالیسیو انسجام او یووالي ته ډېره اړتیا لیدل کېږي ځکه اسلامي اقتصاد یو بې سوده (Interest) اقتصادي سیستم دی نو ددې لپاره د پیسو ارزښت ثابت ساتل ډېر اړین دي. د پیسو د ارزښت په ثابت ساتلو سره به په اسلامي هیوادونو کې د پانګونې لپاره ښه شرایط برابر شي او ددې تر څنګ به د افلاسیون مخه نیول شوې وي چې پر اقتصاد د هغې ناوړه عواقب او مضر اثرات مخکې ذکر شویدي. حکومتونه باید په بانکي سیستم باندې خپل کنټرول وساتي تر څو د پیسو ارزښت کنټرول او ښه اداره کړی شي.

او س راځو مالي پالیسۍ ته معلومه دې وي چې ټکس او د حکومت لګښت تر مالي پالیسۍ لاندې راځي، په اسلامي مالي پالیسۍ کې زکات ډېر اهم رول لري حکومت باید زکات راټول کړي او په مستحقینو باندې یې وویشي په دې لړ کې اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره هڅې وکړي تر څو د زکات د ښې ادارې لپاره موثر ګامونه اوچت شي او زکات د غریبۍ او بیوزلۍ د له منځه وړلو لپاره وکارول شي.د اسلامي هیوادونو په منځ کې د مالي او پولي پالیسیو انسجام به د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ لپاره ګټور تمام شي مګر مهمه خبره دا ده چې اسلامي هیوادونه کومې لارې چارې وکاروي چې په یوه وخت کې په ټوله اسلامي نړۍ کې یو ډول اقتصادي (مالي ،پولي او...) پالیسي عملي شي؟ او په دې سره وکولی شو په ټوله اسلامي نړۍ کې د مشخصو اهدافو د لاسته راوړلو په منظور بانکونه اونورې مالي ادارې د یوه مشخص او معین لوري او هدف په خوا برابرې او په مخ بوځو.

دا باید ذکر کړو چې د اسلامي هیوادونو لپاره لارښود اقتصادي پلان (Instructional or Inductive) غوره دی او هغه په دې ډول سره چې باید داسې اقتصادي پالیسي او پلان جوړ شي چې هغه سکتور ته چې د توجه وړ او یا اړین دی ښه وده ورکړي او د صنعت

کارو لپاره زړه راښکونکي شرایط برابر کړي چې په دغو پروژو کې پانګه واچوي مثلا هغوی ته په ټکس کې مراعا ت ورکړل شي او یا داسې نور .د اقتصادي ائتلاف لپاره ډېرو ځېړونو او پلانونو ته اړتیا لیدل کېږي تر څو د ټولو هیوادونو وسایل په موثر ډول سره وکارول شي او د اتحادیې ټول غړي هیوادونه په اقتصادي ډګر کې پرمختګ او وده وکړي.

اسلامي ګمرکي اتحادیه:

د اسلامي ګمرکي اتحادیې د جوړولو په خاطر، زما وړاندیز دا دی چې ددې هڅو په لړ کې دې له هغه ګمرکي سیستم (العشور) څخه چې د حضرت عمربن الخطاب (رض) په وخت کې پلی شوی و کار واخستل شي،او دغه سیستم (العشور) په اسلامي نړۍ کې پرته له کوم بدلون څخه تر ډېره وخته کارول شوی هم دی . دغه سیستم دوه برخې لري، یوه برخه یې له مسلمانو سوداګرو سره او بله بر خه یې له غیر مسلم سوداګرو سره تړاو لري . د غیر مسلم سوداګرو تر مینځ هم تو پیر شته، د سوله غوښتونکي غیر مسلم هیواد سره د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت چې له اسلامي امت سره د جنګ په حالت کې وي یو څه نرمي کېږي . په مسلمانو سوداګرو 2.5% ټکس لګیږي او کله چې دغه تجارتي توکي اسلامي هیواد ته داخلیږي، په غیر مسلم باندې دغه ټکس دوه چنده کېږي یعنی ۵% ټکس ورڅخه اخستل کېږي او په ځینو حالاتو کې ځلور چنده یعنې ۱۰% ټکس هم ورنه اخستل کېږي او دا په هغه صورت کی چی دغه تجارتي مال له داسې غیر مسلم هیواد څخه راوړل شي چې له مسلمانانو سره د جګړې په حال کې وي. د العشور سیستم دا هم تائیدوي چې هر څومره ټکس کفار پر مسلمانانو لګوي، مسلمانان هم باید پر دوی هغومره اندازه ټکس ولګوي.

زما د وړاندیز معنی دا نه ده چې په اوس وخت کې دې د العشور ظاهري معنی او مفهوم پلی شي، بلکې مهم شي دا دی چې د العشور سیستم له حکمت څخه ګټه اوچته شي، ځکه دغه سیستم د قران او احادیثو په رڼا کې جوړ شوی او ددغه سیستم حکمت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ باید اسلامي هیوادونه په کار واچوي . ددې معنی دا ده چې مسلمانو سوداګرو ته باید په ترجیحي بنیاد د ټکس په سیستم کې یو څه مراعات ورکړل شي .له بله اړخه هغو غیر مسلم هیوادونو ته چې په سوله ایز ډول سره اوسیږي، د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت زیات مراعات ورکول کېږي کوم چې له مسلمانانو سره د جنګ په حالت کې وي.

کله چې د اسلامي هیوادونو تر مینځ ګمرکي اتحاد جوړیږي نو خپل مینځي ټکسونه (مالیه) به کموي او پر هغو هیوادونو به په نسبي توګه زیات ټکس لګوي کوم چې پدې اتحاد کې غړیتوب نلري. په دې سره به د اسلامي هیوادونو صنعت وده پیداکړي او د اسلامي کمپنیو لپاره به غټ مارکېټ پیداشي، ځکه چې دوی به په ټولو اسلامي هیوادونو کې په آزاده توګه خپل تولید یا تجارتي توکي پلورلی شي او په بهرنیو کمپنیو به لوړ ټکس لګیدلی وي . ددې تر څنګ اسلامي هیوادونه باید هڅه وکړي چې پر غرب او نورو غیر اسلامي هیوادونو خپله اقتصادي اتکا له مینځه یوسي، په دې لړ کې به دوی هغه واردات چې له کفري هیوادونو څخه یې کوي د اسلامي هیوادونو په وسیله عوض کړي. اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره ددې کوښښ وکړي چې په خپلو هیوادونو کې نوې او پر مختللې فابریکې جوړې کړي تر څو د اسلامي امت اړتیاوې پخپله په اسلامي هیوادونو کې د ننه پوره شي.

اووم فصل

انفلاسیون (Inflation)

انفلاسیون د پیسو د ارزښت کموالي او په مسلسل ډول د نرخونو جګوالي ته وایي.دا یوه داسې مهمه مسئله ده چې له ډېرې مودې راهیسې خلك ورسره لاس او ګریوان دي د انفلاسیون په وجه ډېر عام وګړي ځپل کېږي، ځکه پدې سره دوی د اجناسو د اخستنې قدرت او توان له لاسه ورکوي، په خاص ډول په قرض ورکونکو باندې بده اغیزه کوي ځکه کله چې دوی د خپل قرض پیسې بیرته ترلاسه کوي نو په هغو سره د خپل لومړني ارزښت په اندازه د اخستنې قدرت نلري.

د لوړانفلاسیون مخنیوی یو اړین کار دی که مخنیوی یې ونشي نو د یو هیواد د اقتصادي سیستم دګډوډۍ باعث ګرځي چې ددې څرګند مثال، د لوړ انفلاسیون په وجه له لومړي نړیوال جنګ څخه وروسته د جرمني او هنګري د اقتصاد بد حالت دی دوی پدې وجه ډېر کړاونه و لیدل. انفلاسیون د اقتصاد پوهانو لخواپه مختلفو تعریفونو تعریف شویدی:

المقریزي د ابن خلدون شاګرد د انفلاسیون په اړوند یوکتاب لیکلی چې د (اغاثة الامة بکشف الغمة) په نوم یادیږي ، المقریزي د انفلاسیون سببونه دا لاندې ښودلي دي:

۱-د عرضه کموالی

۲- خیانت او رشوت:

د بیلګې په توګه، یو شخص د یو منصب او رتبې د تر لاسه کولو لپاره رشوت ورکوي او بیا د خپلې دغې رتبې څخه غلطه او نا مشروع ګټه اخلي له سوداګرانو څخه رشوت اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بالاخره دغه بوج د لوړو نرخونو په شکل پر عوامو پریوزي.

۳- مناپولي،احتکار

۴- د روپیو یعنې د پیسو زیات چاپول

المقریزي د پیسو په باره کې ډېر څه لیکلي او دده د نظریاتو څخه ملټن فریډمن ډېر متاثره شوی او داسې اوریدل شوي چې هغه ویلي اصلي مونټرست مقریزي دی، زه نه یم.

ځنې اقتصاد پوهانو انفلاسیون په لاندې ډول سره تعریف کړیدی:

د سیلورمن (Silverman) لخوا پدې ډول تعریف شوی: د بیع بقاله لپاره د اړتیا له اندازې نه د زیاتې اندازې پیسو عرضه چې دا د نرخونو د لوړوالي سبب کېږي.

کرودر(Crowther) انفلاسیون داسې تعریفوي: انفلاسیون هغه حالت ښیي چې د پیسې ارزښت پکې کم شي او یا په بل عبارت د اجناسو قیمت چې اوچت شي.

او ښاغلی کولبورن (Coulborn) انفلاسیون په لاندې ډول تعریفوي:

انفلاسیون هغه حالت ته وایي چې په ډېرو زیاتو پیسو ډېر لږ اجناس را نیول کېدای شي.

د انفلا سیون ډولونه:

د انفلاسیون په اړوند دوې نظریې شته:

لومړی: مونټرسټ نظریه: د مونټرست نظریه د ملټن فریډمن لخوا په لاندې ډول ورکړل شویده:

انفلاسیون هر ځای او هر وخت یوه مونیټري پدیده ده او کله چې نرخونه یو ځل اوچت شي دا سلسله بیا د پیسو له زیاتوالي پرته دوام نشي پیداکولی، یعنې حتما به د پیسو د چاپ اندازه زیاتیږي.

ددې نظریې په اساس د انفلاسیون د مینځته را تګ یوا زینۍ وجه د پیسو بې اندوله چاپول دي.

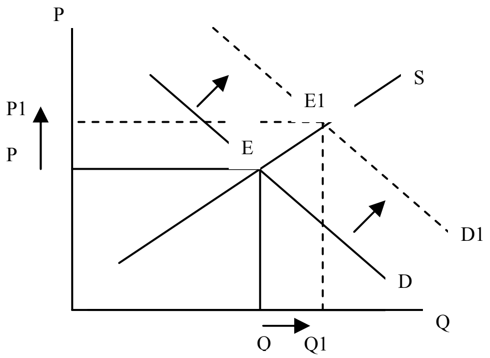

په پورتني ګراف کې دا ښودل شویده، لومړی په اقتصاد کې تعادل د E په نقطه کې دی، په کوم ځای کې چې تقاضا او عرضه یو له بل سره تقاطع کوي، په دغه حا لت کې د p په نرخ باندې دD په مقدار اجناس خر څیږي، کله چې د پیسو عرضه زیاته شي، تقاضا ورسره زیاتیږي، ددې په وجه د تقاضا خط پورتهD1 ته نقل کېږي، څرنګه چې عرضه په خپل پخواني حالت ثابته پاتې ده نو پدې حالت کې تقاضا له عرضې څخه زیاته ده چې دا د نرخ د جګوالي باعث ګرځي او نرخ له P څخهP1 ته لوړیږي او نوي تعادل د E1 په نقطه کې مینځ ته راځي نو له دې څخه دا څرګندیږي چې د پیسو زیاتوالی د انفلاسیون د رامینځ ته کېدو با عث ګرځي.

دوهم: ساختماني نظریه (Structualist approach): ددې نظریې په اساس انفلاسیون په دوه ډوله دی، انفلاسیون د تقاضا د فشار په وجه demand pull (inflation)او انفلاسیون د مصارفو د فشار په وجه (Cost Push Inflation)

1. انفلاسیو ن د تقاضا د فشار له امله:

دغه انفلاسیون هغه وخت مینځ ته راځي کله چې تقاضا له عرضې څخه زیاته شي، تقاضا په مختلفو وجوهاتو زیاتیدلای شي مثلا: د نفوس زیاتوالی، د حکومت په مصارفو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتوالی او داسې نور، په لاندې ګراف کې دغه ډول انفلاسیون ښودل شویدی:

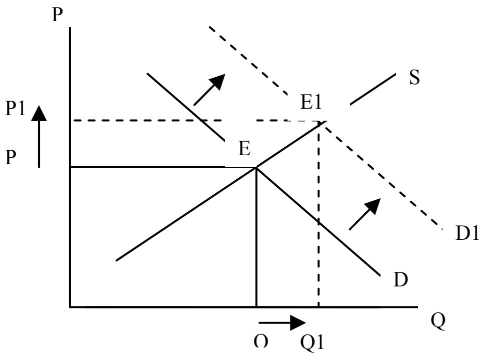

دغه ګراف له پورتني ګراف سره پوره ورته والی لري، توپیر یې یوازې دا دی چې پدې ځای کې تقاضا د پیسو د زیاتې چاپونې په وجه نده زیاته شوې، بلکې د نفوس د زیاتوالي، د حکومت د مصارفو د زیاتوالي او یا د بل لامل له امله تقاضا زیاته شویده.

انفلاسیون د مصارفو د فشار له امله:

دا ډول انفلاسیون د تولید د لګښت د زیاتوالي له امله مینځ ته راځي. د بیلګې په توګه کله چې د تیلو بیه اوچته شي، د ټولو هغو صنعتي فابریکو چې د تیلو له انرژۍ څخه کار اخلي د تولید لګښت زیاتیږي او دوی مجبوریږي چې تولید کم او د خپلو تولیداتو بیه زیاته کړي او پدې ډول سره انفلاسیون مینځ ته راوړي.
ددې ډول انفلاسیون مهم عوامل دادي: د تنخواګانو لوړیدل، د خامو موادو بیه زیاتیدل، د انرژۍ بیه لوړیدل اوداسې نور.

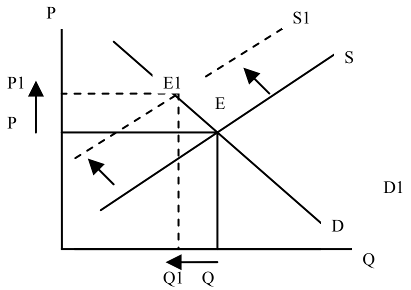

په پورته شکل کې وینو کله چې د تولید لګښت زیات شي، د عرضې خط پورته ځي او عرضه له Q څخه Q1 ته راکمیږي او څرنګه چې په اوسنۍ بیه کې عرضه له تقاضا څخه کمه ده نو په نرخ باندې لوړ فشار دی او پدې وجه نرخونه له P څخه P1 ته اوچتیږي او نوی تعادل د E1 په نقطه کې مینځ ته را ځي.

د انفلاسیون اغیزې:

انفلاسیون د منفي اثراتو تر څنګ څه مثبت اثرات هم لري او هغه په دې ډول کله چې انفلاسیون زیات شي نو د ټولو شیانو نرخونه ورسره اوچتیږي او تولیدونکي ددې لپاره چې ډیره ګټه تر لاسه کړي د توکو تولید زیاتوي، ځکه پدې سره د دوی ګټه زیاتیږي او ددې لپاره چې تولیدات زیات کړي، نویو کارګرانو ته اړتیا پیدا کوي، نو ډېر نوي کارګر په کار اچوي او پدې سره بیکاري تر یوه حده کمیږي، ددې جزوي ګټې تر څنګ انفلاسیون ډېر مضر اثرات هم لري، خصوصا د هغه ګروپ کسانو لپاره چې معین عاید لري ځکه ددوی د اخستنې قدرت (purchasing power) کمیږي، ددې په وجه د اجناسو د اخستنې تقاضا کمیږي او پدې ډول سره تولیدونکي مایوسه کېږي ځکه تولیدات یې د نرخونو د جګوالي په وجه نه پلورل کېږي، نو مجبوریږي چې تولیدات کم کړي او ډېر کارګر له کاره ګوښه کړي چې پدې سره د بیکارۍ کچه زیا تیږي، انفلاسیون په عمومي ډول بسپنه کموي او هم د انفلاسیون په وجه صادرات کمیږي او دا د BOP د خسارې باعث ګرځي کوم چې په اقتصاد بد اغیز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي اقتصاد او انفلاسیون:

انفلاسیون د غیر منظمو چلندونو او د اقتصادي فکتورونو له نا انډولۍ څخه مینځته راځي. اوسني کپیټالیستي سیستم ته آزاد اقتصاد یا د ازاد مارکېټ سیستم ویل کېږي، په کوم کې چې ځنې عملونه (تقاضا او عرضه) چې هدف یې د شخصي ګټې او فایدې ګټل دي، اقتصادي وسایل توزیع او تنظیموي .د دوی ټولو هدف زیاته ګټه، په لوړ نرخ باندې شیان پلورل، لوړه تنخوا تر لاسه کول دي، دغه حالت په اقتصادي سیستم کې بې تعادلي مینځته راوړي.

کله تقاضا ، کله عرضه زیاته وي او کله خو د پیسو عرضه بې له کومې اړتیا زیاته شي،په همدې ډول اجاره دار (منافلستې) په مصنوعي ډول د اجناسو نرخونه اوچتوي تر څو ډېره ګټه وکړي.

انفلاسیون نرخونه اوچتوي او صنعتکار د اجناسو تولید زیاتوي دغه ټول عوامل د اقتصادي بې تعادلۍ یا نا انډولۍ باعث ګرځي.

اسلامي اقتصاد هم یو آزاد سیستم دی مګر دغه آزادي د شریعت د اصولو په چوکاټ کې د ننه ده او د شریعت اوامر تر ډېره حده اقتصادي بې تعادلي او ناانډولي کموي. په اسلام کې تولیدونکي، مصرفونکي او د تولید نور عوامل په خپلو اقتصادي تصامیمو او عملونو کې آزاد دي خو دوی باید خپل فعالیت د شریعت په حدودوکې د ننه وساتي او فعالیت یې هسې د حکومت تر مستقیم کنټرول لاندې نه دی لکه څرنګه چې په کمونیستي سیستم کې دی. اسلامي اقتصادي سیستم د اسلام د ژوند د تګلارې یوه برخه ده نو ځکه هر سړی چې په انفرادي ډول کوم اقتصادي کارکوي هغه د اسلام د اصولو او اخلاقو لکه شرم یا حیا ، عدل، ترحم، اخلاص او قربانۍ پابند وي او پدې عقیده لري چې د هر عمل محاسبه په آخرت کې کېږي، پدې وجې سره مسلمان پدې هڅه کې نه وي چې یوه او بل ته دوکه ورکړي او ورڅخه زیاته ګټه وکړي په یوه حدیث کې راځي:

((عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ

لِنَفْسِهِ)) (33)

ترجمه: له تاسو نه د هیچا ایمان تر هغې بشپړ نه دی تر څو چې د خپل ورور لپاره هغه څه خوښ نکړي کوم چې د خپل ځان لپاره یې خوښوي. یعنی کامل مومن هغه دی چې څه ځان ته خوښوي هغه بل مسلمان ته هم خوښ کړي.

نو ځکه د مسلمانو (تولیدونکو،اخستونکو او کارګرو) اصلي هدف دا نه وي چې په ناروا توګه ډېره ګټه تر لاسه کړي بلکې ددوی اصلي هدف د خدای د رضا حاصلول وي نو ددغه هدف د تر لاسه کولو لپاره دوی د دنیوي او اخروي ګټې او یا د شخصي او ټولنیزې ګټې تر مینځ منځنۍ یا اوسطه لاره ټاکي.

ددې تر څنګ په یوه اسلامي هیواد کې ټول مسلمانان دا عقیده لري چې د حکومت د اوامرو اطاعت ددوی دیني فریضه ده، لکه چې الله (جل جلاله) فرمایي : ، ،اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولي الامر منکم، ،

نو ځکه عوام د حکومت د اوامرو ښه اطاعت کوي او دوی دا خپله دیني وظیفه ګڼي او حکومت اقتصادي پالیسي په ښه او موثر ډول عملي کولی شي.

د انفلاسیون دکنټرول ځانګړې لارې:

له پورته ذکر شوو دوو فکتورونو څخه علاوه، اسلامي اقتصادي سیستم داسې جوړ شویدی چې د انفلاسیون د راپورته کېدو چانس ډېر کموي، پدې اقتصادي سیستم کې د تعادل خودکاره حفظ کونکي یا اتوماتیک ساتونکي(Built-in Stabilizer) فکتورونه شته، کوم چې په ټولنه کې د انفلاسیون د رامینځته کېدو او یا د هغو د عواملو مخنیوی کوي.

د تعادل خودکاره ساتونکي:

33- المصدر: سنن الترمذي، الکتاب: صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله(ص)، الباب: منه، رقم الحديث ٢۴٣٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-د سود او احتکار (34) **منع کول**: په اوسني اقتصادي سيستم کې سود د انفلاسيون يوه اهمه وجه ده، کله چې صنعتکار په لوړ سود باندې قرض واخلي ددې قرض سره له سوده د واپس کولو په منظور د خپلو توليداتو نرخ اوچتوي څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی او بې سوده اسلامي بانکونه شته چې توليدونکي ته د مضاربت او مشارکت په بنياد پانګه ورکړي ، نو ځکه د انفلاسيون د دغه عامل مخنيوی کېږي.

۲-د تحسيني اجناسو د زياتې پيرودنې منع کول:

کله چې د شيانو عرضه له تقاضا څخه زياته شي انفلاسيون مينځته راځي ، اسلام وسط دين دی او بې فايدې مصارف (اسراف) په کې منع دی.

۳-د احتکار او انحصار له مينځه وړل:

احتکار يا د صنعتکارا و يا د توليدونکو لخوا د بيې د اوچتولو په خاطر د ضروري شيانو پټول ترڅو همدا اجناس په لوړ نرخ خرڅ کړي، دا د اسلام له نظره جواز نلري، همدا راز اسلام دا هم منع کوي چې توليدونکي د نرخ لوړولو لپاره(Cartel) اتفاق يا اتحاد وکړي چې ټول به په يوه معين لوړ قيمت شيان پلوري، حکومت ددې مخنيوی کولی شي.

د انفلاسيون د کنټرولولو نورې لارې:

لومړی: پولي يا مونټري لار: په دې طريقه کې انفلاسيون د پيسو د عرضې په کمونې سره کنټروليږي. او دا په يو د لاندې شکلونو سره کېدې شي.

۱-د قرض حسنه د نسبت کمول:

34- د خلکو د اړتيا په وخت کې د يو شي نه خرڅول او ساتل يې ددې لپاره چې قيمته شي او بيا يې په لوړه بيه خرڅ کړي

په اسلامي اقتصادي سيستم کې بانک بې سوده دی او بانک د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنياد ولاړ دی او له خلکو څخه پيسې د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنا اخلي او نورو مراجعينو ته يې هم په همدغه بنياد د مشارکت، مضاربت .. . په ډول ورکوي . ددې تر څنګ بانک د خپلې بوديجې يوه برخه د قرض حسنه په ډول مراجعينو ته ورکوي يعنې بې له سوده قرض، د انفلاسيون په وخت کې شايد د صنعتکارو لخوا د قرض حسنه غوښتنه زياته شي ځکه دوی غواړي ډېره پانګه واچوي او شي په لوړه بيه خرڅ کړي، پدې وخت کې مرکزي بانک کولی شي نورو بانکونو ته ووايي چې د قرض حسنه نسبت کم کړي او پدې سره په معاشره کې د پيسو د عرضې اندازه کميدی شي او د انفلاسيون د زياتيدو مخنيوی کېږي.

۲-دګټې د اندازې (حد) بدلون: د ګټې د اندازې حد بدلول هغه ګټې ته وايي چې د بانک او د بانک د مشتري ترمينځ ويشل کېږي ددغه ګټې د نسبت بدلون هم د پيسو په عرضه او تقاضا باندې اثر کوي يعنې کله چې په ګټه کې د بانک برخه کمه وي خلک په بانک کې ډيرې پيسې اچوي او بانک د صنعت کارو لپاره ډيره پانګه برابرولی شي او که چيرې په ګټه کې د بانک برخه د پيسې ورکونکي د برخې په نسبت زياته وي نو بيا ددې خلاف عمل کېږي.

۳-د ذخيرې نسبت، د پشتوانې نسبت (Reserve Ratio):

دا په اسلامي بانک کې د نورو بانکونو په شان کېږي يعنې هر بانک قانونا بايد د خپلو ټولو پيسو څخه يوه معينه فيصدي مرکزي بانک ته د امانت په ډول وسپاري، مرکزي بانک د انفلاسيون په وخت کې دغه د پشتوانې نسبت زياتولي شي چې په دې سره د بانکونو سره کمې پيسې پاتې کېږي او ډېرې پيسې نشي عرضه کولی او پدې سره انفلاسيون کميدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-د آزاد مارکېټ عمليه:

په معاصر بانکي سيستم کې مرکزي بانك (په آزاد مارکېټ کې د دولتي اسنادو د پلورلو او اخيستلو په وسيله عرضه کنټرولوی شی Government Securities) مطلب دا چې حکومت خلکو ته د يو ټاکلي وخت لپاره اسناد ورکوي او په بدل کې پيسې ترې راټولوي او کله چې وخت پوره شي بيا خلك دغه اسناد بيرته حکومت ته ورکوي او حکومت ددوی پيسې سره له ګټې سره بيرته دوی ته سپاري، اسلامي مرکزي بانك هم دغه شان دولتي اسناد (Government Securities) او سکوك (اسلامي بانډ) ... مارکېټ ته ايستلای شي خو دغه ټول به له سود څخه پاك وي په دې ډول هم انفلاسيون کنټرولېدی شي.

۵- د نقدو پيسو د ذخيرې د نسبت زياتونه

په اسلامي بانکونو کې هم د نورو بانکونو په شان هر بانك مکلف دی چې د ورسپارل شويو پيسو يو نسبت په نقده توګه له ځان سره وساتي تر څو د مراجعينو ورځنۍ تقاضا پوره کړی شي، بعضې وخت بانکونه له ځان سره کمې نقدې پيسې ساتي او کله داسې هم پيښيږي چې بانك ټولې پيسې په کار اچولې وي او د مراجعينو کوم چې له بانك څخه خپلې پيسې وباسي لپاره د بانك سره هيڅ روپۍ نه وي نو بانك په خپله ددې لپاره قرض اخلي، د انفلاسيون په وخت کې مرکزي بانك د نقدو پيسو د ذخيري نسبت زياتولای شي او په دې سره د پيسو عرضه کميږي ځکه بانکونه مجبوريږي چې ډېرې پيسې له ځانه سره وساتي او ډېره قرضه نشي ورکولای..... او دا د انفلاسيون په کموالي کې مرسته کوي

نوټ: له پورته ذکر شويو طريقو څخه په هره يوه چې د پيسو عرضه کمه شي، تقاضا ورسره کميږي او د تقاضا خط ښکته ته نقل کيږي او نرخونه رالويږي يعنې انفلاسيون کميږي.او ددې علت دا دی چې د خلکو سره پيسې کميږي او يا د پانګه اچونې لپاره کمې پيسې پاتې کيږي

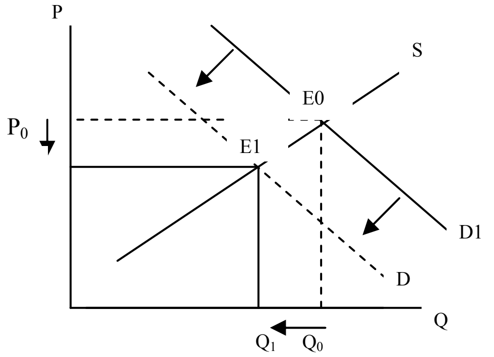

دوهم، مالي لار(**Fiscal Measures**):

مالي پاليسي يا مالي سياست هم د انفلاسيون دکنټرولولو يوه مهمه وسيله ده، د انفلاسيون په وخت کې حکومت کولی شي خپل مصارف کم کړي يعنې خپله ټوله بوديجه مصرف نکړي (Surplus budget) په دغه حالت کی به دحکومت عايد د هغه له مصارفو څخه کم وي او دا دانفلاسيون د لاړياتيدو مخنيوی کوي.

څرنګه چې، $AD=C+I+G+NX$ د حکومت د مصارفو (G) په کميدو سره عمومي تقاضا کميږي او د تقاضا خط ښکته نقل کيږي او پدې ډول انفلاسيون کميږي.

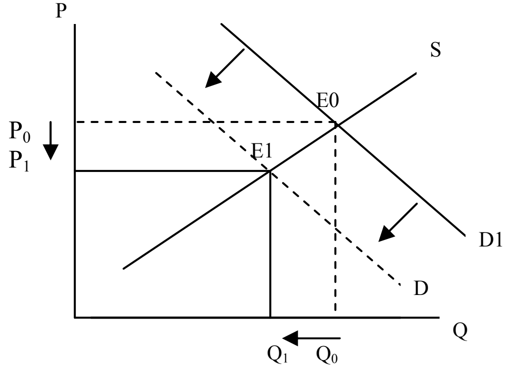

د انفلاسيون دکنټرولولو نورې لارې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ټاکل(Price Controle): د شریعت له نظره په عـادي حالاتو کې حکومت په نرخ ټـاکلوکې د مـداخلې یـا لاسوهنې حق نلري، خـو پـه هغـه وخت کې چې صنعتکار او یـا سوداګر په مصنوعي ډول سره په احتکار او یا بلې ناروا لارې سره نرخونـه اوچتوي پدغـه حالت کې حکومت کولی شي د ځینو اړینو شیانو لپاره مناسبه بیه وټاکي.

د لومړنیو موادو ذخایر(Buffer Stocks):

ددې لپاره چې د نرخونو د زیاتوالي مخه ونیول شي حکومت بایـد د خلکو د اړتیـا وړ شیان لکه خوراکي توکي او داسې نور ذخیره کړي او کله چې نرخونه زیات شي نو دغـه شیان په ارزانه بیه مارکېټ ته وړاندې کړي او د نرخونو د جګوالي مخه ونیسي.

د احتکار شوو موادو مصادره یا په زور اخستنه:

حکومت کولی شي چې هغه کسان په زور مجبورکړي چې خپل ذخیـره او احتکار شـوي مواد بازار ته وباسي همدا راز حکومت د دوی دا ډول ما لونه ضبطولی او مصادره کولی هم شي تر څو نرخونو د نا مشروع جګوالي مخه ونیول شي.

اتم فصل

د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې

د نرخونو کنټرول یا ټاکل:

د نرخونو ټا کل دیته وایي چې حکومت پخپله په مارکېټ کې مداخله وکړي او د هغو شیانو نرخ وټاکي په کومو کې چې د ټولنې ګټه وي. نرخ ټاکنه په دوه ډوله ده:

1) د قیمتونو تثبیت (**Price ceiling**): او دا دیته وایي چې کله نرخونه په غیر عادلانه ډول ډېر اوچت شي یا اوچت کړی شي، حکومت یو ټاکلی قیمت ټاکي او له هغې حد نه د لوړوالي اجازه نه ورکوي. مثلا:که د اوړو نرخ د ځینو مفاد پرسته سوداګرو په وسیله په بې انصافه ډول لوړکړی شي، نو ددې لپاره چې حکومت د عوامو له حقوقو څخه دفاع کړې وي د اوړو لپاره یو ټاکلی نرخ ټاکي چې سوداګر بیا له هغه حد نه پورته اوړه نشي خرڅولی.

2) تر ټوله کمه بیه یا حد اقل قیمت (Price Flour): د نرخ کښتنی حد یا حد اقل قیمت دیته وایي چې له هغه نه په ټیټه د ټاکلي څیز د خرڅ اجازه نه وي او دا زیاتره په زراعتي پیداوارو کې ټا کل کېږي او هدف یې دا وي چې بزګران تاواني نه شي او په راتلونکی کې هم همدغه زراعتي توکي وکري.
مثلا:که چیرې په کوم آباد کال کې ډېر غنم وشي نو د غنمو نرخ په مارکېټ کې رالویږي او بزګرانو ته ګټه نه پاتې کېږي او په راتلونکې کې نه غواړي چې بیا غنم وکري، نو ددې لپاره چې دوی د غنمو له کرلو څخه ډه ډه ونکړي، حکومت د غنمو لپاره یو حد اقل نرخ ټاکي او له بزګرانو څخه یې په همغه نرخ اخلي او په نورو مارکېټونو کې هم همغه نرخ وي، له هغه نه د کموالي مخنیوی کېږي او پدې سره بزګران دیته نه اړ کېږي چې په ټیټه بیه خپل پیداوار خرڅ کړي. په لاندې شکل کې د قیمتونو پورتنی او کښتنی حد ټاکل ښودل شویدی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

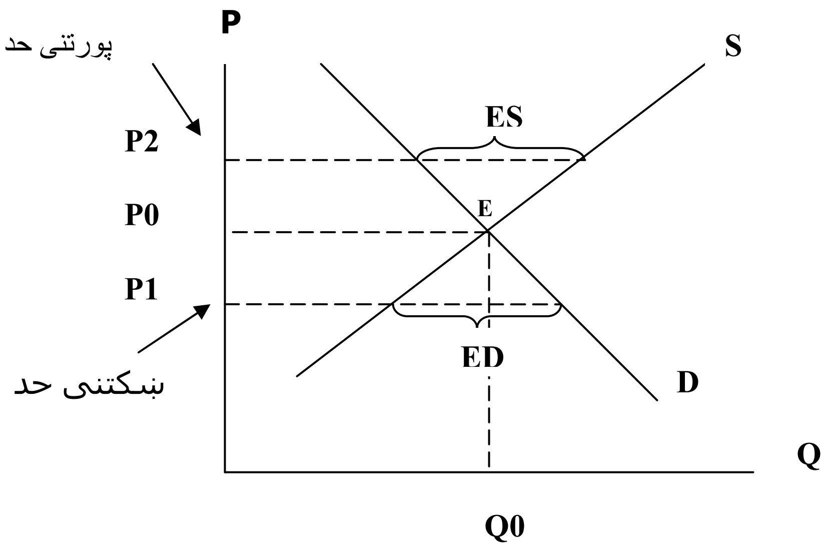

د ګراف تشریح: د نرخ ټاکل د حکومت په وسیله په ځنې حالاتو کې زیانمن تمامیږي نو حکومت باید له اړتیا پرته قیمت تعیین نکړي، خو په ځنې حالاتو کې د مصلحت غوښتنه دا وي چې حکومت باید نرخ وټاکي.

د بیلګې په توګه یو وخت د مصر حکومت، دکورونو کرایه معینه کړې وه، تر څو عوام له کړاوونو سره مخامخ نه شي او دکرایې د لوړیدو مخه ونیول شي. خو د کرایې د جګوالي اصلي وجه د تقاضا زیاتوالی و او دغه پالیسۍ په کور جوړونکو باندې بد اثر وکړ او هغوی د نویو کورونو له جوړولو څخه ډه ډه وکړه، نو له همدې کبله په راتلونکو کلونو کې د مصر عوام دکورونو له کمبود سره مخ شول او حکومت مجبور شو چې دغه پالیسي ختمه کړي او دکرایې ټاکل د مارکېټ د قواوو (تقاضااو عرضه) ته پرېږدي.

غلط او بې مورده نرخ ټاکل د وسایلو د ناموثر ویش سبب ګرځي یعنې ددې پر ځاي چې په هغو کارونو او شیانو کې ډېر وسا یل په کار واچول شي چې ټولنه ورته ډېره اړتیا لري، د قیمتونو د غلط تعیین په وجه عوام هغه توکي نه تولیدوي بلکې هغه شیان تولیدوي چې نرخ یې د حکومت له لوري نه وي ټاکل شوی او دوی ته په کې ډېره ګټه پاتې کېږي .

نرخ ټاکل داسلام له نظره:

نبي کریم صلی الله علیه وسلم به په خپله مارکېټ ته تشریف وړلو او د مارکېټ نظارت به یې کولو، تر څو خلك غیر شرعي کارونه ونکړي او په اخستنه او خرڅلاوکې له چا سره زیاتی ونشي. یو وخت د هغه مبارك په دوران کې نرخونه ډېر اوچت شول او خلك (اصحاب) پیغمبر (ص) ته راغلل او ورته یې وویل چې مونږ ته نرخ وټاکه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم له نرخ ټاکلو څخه انکار وکړ. ددې حدیث عربي متن په لاندې ډول دی:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ سَعِّرْ لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ (35)

ترجمه: له انس رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په وخت کې نرخ لوړ شو، اصحابو وویل: اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم مونږ ته نرخ وټاکه، ویې فرمایل: بیشکه تنګونکی او پراخونکی او د روزۍ ورکونکی الله (ج) دی او همدی نرخ ټاکونکی دی، هیله لرم چې له خپل پالونکي سره په داسې حال کې مخامخ شم چې له تاسو نه یو هم له مانه د ځاني او مالي تېري د بدلې غوښتونکی نه وي.

دا ویل چې الله (ج) نرخ جوړونکی او ټاکونکی دی دا معنی لري چې نرخ د طبیعي قدرت پوسیله ټاکل کېږي،د هر چا له قدرت څخه بهر دی او دا ځکه چې پیغمبر (ص) په دې باندې ډاډمن و چې هیڅ څوك په غلط ډول په تقاضا او عرضه باندې اثر نه پرېباسي ځکه چې اسلام احتکار ((انحصار)) او نورې غیر شرعي لارې چې په مصنوعي ډول نرخ اوچتوي سختې منع کړېدي او دا د حکومت وظیفه ده چې ددې مخنیوی وکړي. او که چیرې داسې نرخ وټاکل شي چې پلورونکي ته په کې ګټه پاتې نشي نو دا له هغه سره ظلم دی.

[35]- المصدر:سنن الترمذي، الكتاب: البيوع عن الرسول (ص) الباب، ما جاء في التسعير، رقم الحديث: ١٢٣٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نبي کریم(صلی الله علیه وسلم) څخه وروسته:

- په یاد ولرئ چې د پیرودونکي (اخستونکي) سره شاید د تجارتي توکېو په راکړه ورکړه کې ظلم وشي.
- حضرت عمر(رض) به پخپله د مارکېټ نرخونه څارل حتی په کلیو او بانډو کې به یې هم له نرخ څخه ځان خبرولو.
- حضرت عثمان (رض) به د جمعې په خطبه کې د نرخونو د حا لت څخه بحث کولو.
- داسې ویل شوي چې د امویانو د دوران په پیل کې د عراق حاکم هغو کسانو ته جزا ورکړې وه چې نرخونه به یې په بې انصافه ډول لوړ کړي وو.

ابن تیمیه:

ابن تیمیه د اسلام د غټو علماؤ له جملې څخه دی او د اقتصاد په برخه کې دده له نظریاتو څخه یوه مهمه نظریه د ثمن المثل نظریه ده.

د ابن تیمیه د ثمن المثل (مساوي قیمت) له نظریې څخه مطلب دا دی چې مساوي یا همجنس توکي (شیان) باید په مارکېټ کې یو قیمت ولري. په معاصر اقتصادکې دیته مشابه (Homogenous) توکي وایي او د دوی نرخ باید په مارکېټ کې یو شان وي. مونږ باید په یاد ولرو چې غیر همجنس شیان تردې قانون لاندې نه راځي، نو مونږ کولی شو چې بازاري یا تجارتي توکي په دوو برخو وویشو:

1) همجنس شیان (Homogenous goods) :

2) غیر همجنس شیان (Non homogenous goods)

ابن تیمیه د انحصار (مناپولی) غندنه کوله، کومه چې د نرخونو د زیاتوالي اهمه وجه ده او له حاکم څخه یې هیله کوله چې په مارکېټ کې په غیر مشروع ډول د نرخونو د زیات جګوالي مخنیوي وکړي او یو حد ورته وټاکي چې له هغه نرخونه اوچت نکړی شي. ځکه چې په داسې نا مشروع ډول د نرخونو زیاتوالی د یوه غریب سړي په ژوند باندې بد اثر

کوي او باید د هغه له حق څخه دفاع وشي.

ابن قیم الجوزي:

ابن قیم الجوزي د ابن تیمیه یو تکړه شاګرد او ملګری و، هغه د خپل استاذ (ابن تیمیه) د ثمن المثل د نظریې ملاتړ او تائید وکړ او ویې ویل چې غذایي توکي د یوه جنسیت لرونکي دي او انحصارګر باید مجبور کړی شي چې په یوه نرخ (د ورته یا مشابه شیانو په نرخ) سره یې خرڅ کړي او حکومت باید د نرخ د بې ځایه لوړوالي مخنیوی وکړي. وروسته بیا ابن قیم د (قیمت ټاکلو) نظریې ته وسعت ورکړ او د غذایي موادو تر څنګ یې وسلې (کله چې وسله مشابه وي لکه یو شان غشي او توري) هم په کې شاملې کړې، او ویې ویل کله چې خلك وسلو ته اشد ضرورت ولري نو وسله پلورونکي باید مجبورکړی شي په یوه قیمت (مناسب) یې خرڅې کړي.

ابن قیم الجوزي وویل چې نرخ ټاکل شاید په مکمل ډول ښه او ګټور نه وي، خو کله چې کوم عرضه کونکی سوداګر په قصدي ډول بازار ته د شیانو عرضه کول بند کړي په دې وخت کې د حاکم لخوا نرخ ټاکل په مکمل ډول ښه دي، اما کله چې تاجر په مشروع ډول سره تجارت کوي او په کومه بله وجه لکه د نفوس د زیاتوالي یا د عرضې د کموالي او یا بل کوم سبب له امله نرخونه اوچت شي، پداسې حالت کې باید په بازار کې مداخلت ونه شي او پدې صورت کې قیمت ټاکل غیر مناسب دي. هغه دا رایه هم وړاندې کړه چې حاکم باید داسې پالیسي جوړه کړي چې د هغو عواملو په کلکه مخنیوي وکړي کوم چې د انحصار د مینځ ته راوړنې لامل ګرځي.

خلاصه:

د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له پورتني حدیث څخه دا څرګندیږي چې نرخ باید ونه ټاکل شي او د نرخ ټا کل باید د مارکېټ قواوو (عرضه او تقاضا) ته پرېښودل شي، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې تر څنګ د هغو عواملو مخه باید ونیول شي چې د انحصار د مینځ ته راوړنې سبب ګرځي، لکه احتکار او داسې نور. څرنګه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مارکېټ کې ددغه ډول غیر شرعي کارونو مخنیوی کړی و، نو څکه یې نرخ نه ټاکه. د اسلام له نظره مونږ باید په مارکېټ کې د هغو عواملو مخه ونیسو کوم چې په بازار کې په قصدي او بې انصافه ډول سره قیمتونه جګوي، مګر که چیرې د دغو عواملو مخنیوی ممکن نه وي نو د لنډ مهال لپاره د نرخونو ټاکل روا دي مګر د اوږد مهال لپاره باید په مارکېټ کې د هغو غیر عادلانه او غیر شرعي لارو او عواملو مخنیوی وشي تر څو فعال مارکېټ قایم پاتې شي او په عادلانه ډول سره پیر و پلور صورت ومومي، د نرخ ټاکلو په صورت کې باید کوښښ وشي چې د تعادل نرخ ته نژدې نرخ وټاکل شي.

۲) بیمه (انشورینس):

د انسانانو ټول فعالیتونه له کړاوونو او ربړو سره تړلي دي نو ددې لپاره چې د کوم یوه خطر مخنیوی وشي خلك بیمه کاروي یا په بل عبارت بیمه داسې یوه طریقه ده چې په هغې سره بیمه کړل شوی شخص یا کمپنۍ ته د یوې حادثې د تاوان معاوضه یا بدله ورکول کیږي.

بیمه دوه بنسټیز خواص لري:

1. له یوه شخص څخه بل سړي یا بل ګروپ ته د زیان یا تاوان (Risk) نقلول.
2. په مساویانه توګه دګروپ د ټولو غړو ترمینځ د تاوان شریکول.

بیمه ډېر پخوانی تاریخ لري داسې ثبوت شته چې (B.C ۳۰۰۰) قبل المسیح کلونو کې چینایي تجارانو د خطر (رسك) د شریکولو تخنیك کارولو[36].
له اسلام څخه وړاندې په عربو کې بیمې ته ورته کارونو رواج درلودچې له هغې جملې څخه ځینو د اسلام له راتګ څخه وروسته هم جواز وموند. معاصره بیمه په اورپا کې له صنعتي انقلاب څخه وروسته مینځته راغله. د اور بیمه د لومړي ځل لپاره په کال ۱۵۹۱

[36] Frank H.Knight ,"Risk ,Uncertainty ,and Profit" Houghton Mifflin, Boston-,A21

کې د اور د ټولنې چې د (Feuer Casses) په نوم یادیده جوړه شوه. د ژوندون د بیمې لومړۍ پالیسي په کال ۱۵۳۶ کې د جون په ۱۸ نیټه د لندن د بیمه ګرو (Underwriters) د یوه ګروپ لخوا جاري شوه.

د بیمه طبقه بندي د لاندې چارټ په وسیله ښودلای شو:

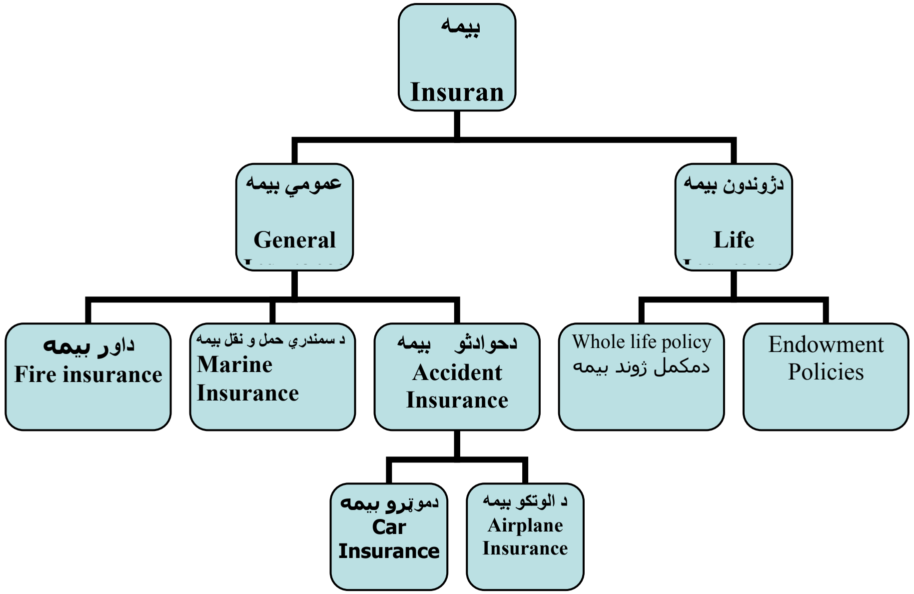

د بیمې دکار و بار مهمې موخې (اهداف) په لاندې ډول دي:

- دکور د مشر د ناڅاپي مړینې په صورت کې د وارثینو لپاره د ژوند د اړتیاوو برابرول.
- د کومې حادثې په صورت کې له اقتصادي تاوان څخه ځان ژغورنه.
- له دندې نه د تقاعد په صورت کې داړینو شیانو تهیه کول، د ماشومانو د زده کړې او واده لپاره د لګښت برابرول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• له مخکې نه د راتلونکي ناڅاپي مالي تاوان تدارك يا بند وبست.

بيمه داسلام له نظره:

د بيمې په اړه د اسلامي علماؤ له بحثونو او کنفرانسونو څخه دا جوتيږي چې د دوی په مينځ کې يو توافق شته او هغه دا چې د بيمې مفکوره (کانسفټ) او اهداف له اسلام سره تضاد نلري، ځکه چې دا په ټولنه کې يو له بل سره مرسته او همکاري تقويه کوي. د نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د هغه د اصحابو کرامو له عملي ژوند څخه دا ثابتيدی شي چې شريعت د بيمې مخکې ذکر شوي اهداف منلي دي.

يوازينی اختلاف چې اسلامي علماء يې له اوسنۍ مروجې بيمې سره لري هغه دا دی چې په بيمه کې سود، غرر[غرر هغه وخت مينځته راځي کله چې عواقب يا انجام ديوه قرار داد يا سودا مبهم پاتي شي.] قيمار، جهالت او داسې نور عناصر وجود لري او دغه شيان د اسلام د اصولو خلاف دي او ضروري ده چې د بيمې له کار و بار څخه دغه غير شرعي عناصر لرې کړی شي، زيات شمير اسلامي علماء همدغه پورته نظر لري چې مشهور يې دا دي: مفتي محمد شفيع، مولانا مودودي، شيخ احمد ابراهيم، ډاکتر مصلح الدين او داسې نور.

د بيمی دکار و بار د ښه چلښت لپاره، اسلامي علماء وايي چې دا بايد د دوه اړخيزې همکارۍ (ضمانت) او دوه اړخيز مسئوليت په بنا تر سره شي، د بيمې لپاره لاسته راغلې پيسې بايد په داسې لارو چارو وګمارل شي چې شرعا جواز ولري لکه (مشارکت، مضاربت ....) تر څو د سود مخنيوی وشي. مخکې له دې څخه چې د بيمې په اړوند نور بحث وکړو لازمه ده چې لومړی د قرارداد اسلامي اصول وڅيړو، ځکه بيمه هم يو ډول قرارداد دی.

د قرارداد اسلامي اصول:

١- د څه په اړه چې قرار داد کيږي هغه بايد له اسلامي اصولو سره تضاد ونه لري: تر موضوع لاندې ماده يا خدمت بايد له اسلامي لارښوونو سره په تضاد کې نه وي او هر هغه شي چې داسلام له نظره ناروا دی د هغه پير و پلور او يا په هغه باندې قرار داد کول روا نه دي، لکه د شرابو، د خوګ د غوښې، فاحشې او داسې نورو پير و پلور چې دا ټول ناروادی، نو که څوك له چا سره په دې قرار داد وکړي چې هغه به ورته شراب راوړي يا جوړوي دا ناروا عمل دی.

1. په قرار داد پورې د تړلې مادې موجوديت:

تر موضوع لاندې ماده بايد په فزيکي شکل وجود ولري او يا بايد خرڅونکی په دې قادر وي چې هغه خرڅ شوی توکی اخستونکي ته وسپاري. کومې معاملې چې په بې باورۍ مشتملې وي، د موجوديت په اړه يې د ناپيژندنې (جهل) او يا بل خطر موجود وي د اسلام له نظره دا ډول معامله منع ده. د دغسې معاملې بيلګې په لاندې ډول سره دي:

• ميوې د فصل په پيل او په ونه کې خرڅول پداسې حال کې چې کيفيت او جنسيت به يې وروسته څرګنديږي.
• د هغو ماهيانو خرڅول چې تراوسه په جاري اوبو کې دي.

په عمومي ډول زياتره اسلامي علماء په دې نظر دي چې د هر هغه شي خرڅول ناروا دي کوم چې وجود ونلري او دوی په لاندې حديث شريف باندې استدلال کوي:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ بَيْعٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ (37)

ترجمه: عمرو بن شعيب له خپل پلار له خپل نيکه څخه وايي: رسول الله(صلی الله عليه وسلم وفرمايل: نشته په سړي د هغه څه خرڅول چې نه يې لري.

له دغه قانون څخه يوازينۍ استثناء بيع سلم (دسلم خرڅلاو) دی په کوم کې چې اخستونکی پيسې له وړاندې نه په داسې حال کې ورکوي چې د هغه شي تسليمول به په

37- المصدر:النسائي، الكتاب: البيوع، الباب: ماليس عند البايع ، رقم الحديث: ۴۵۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ټاکل شوې نیټه کې وروسته کېږي. علماء بیع سلم تر هغو توکېو پورې محدودوي کوم چې معین یا ټاکل کېدی شي په شکل، جنسیت او مقدار سره، لکه قلم چې په بازار کې په هغه شان نور قلمونه هم وجود لري او یا موټر. او کوم شي چې خرڅول یې ناروا دي هغه څه دي چې وجود ونه لري لکه آس ټول اسونه مختلف دي او په جنسیت کې سره تو پیر لري.

ددغه حدیث په اړوند چې پورته ذکر شو(مه خرڅوئ هغه شي چې تاسې یې نه لرئ) علماؤ مختلف تعبیرونه وړاندې کړیدي چې لاندې ذکر کېږي: (38)

i. ، ،مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ، ، دا معنی ورکوي چې کوم شي چې له تاسو سره د خرڅلاو په وخت کې وجود ونلري یا ستاسو په ملکېت کې نه وي هغه شي مه خرڅوئ، یوازینۍ استثناء بیع سلم ده چې مخکې ذکر شوه.

ii. د حدیثو علماء په عمومي ډول سره بیا په دې نظر دي چې دغه حدیث (مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ) په یو خاص قسم شیانو (غیر مثلي شیانو) پورې اړه لري او هغه شیان یا تجارتي توکي چې مثلي دي او په مارکېټ کې پیداکېږي د هغې خرڅول جایز دي و لو که د خرڅلاو په وخت کې له پلورونکي سره نه وي ځکه دغه شیان په آسانۍ سره عوض کېدی شي او په مارکېټ کې وجود لري. امامي شافعي هم داسې ویل چې یو څوك کولی شي چې داسی یو شي خرڅ کړي چې ورسره موجود نه وي په دې شرط چې معین (ټاکلی)څیز نه وي ځکه د ټاکلیو شیانو برابرول نه شي یقیني کېدلی .

iii. ځینو نورو علماؤ بیا ددې حدیث تعبیر داسې کړی چې د هغه شي خرڅول منع دي کوم چې له پلورونکي سره وجود ونلري او پلرونکی په دې قادر نه وي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم (برابر) کړي .دغه نظریه د مالکي فقهاوو او ابن تیمیه ده، دوی وایي چې د حدیث شریف هدف یوازې د شي ملکېت ندی بلکې مراد یې په دې باندې د پلورونکي قدرت او توان دی چې نوموړی شي اخستونکي ته برابر او تسلیم کړي دوی

38- Islmic law of cotract and business taransaction د ډاکټر محمد طاهر منصور لیکلې کتاب ، پاڼه ۴۱-۴۰

وایي که د دغه حدیث هدف د خرڅلاو په وخت کې د شي ملکېت وای نو بیا بیع سلم او داسې ډېرې نورې معاملې تر دې حدیث لاندې راځی. او دا هم وایي چې ځنې وخت یو څوك د یوه شي مالك وي مگر په دې نه توانیږي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم کړي چې په دې صورت کې هم معامله یا سودا ونه شوه .

خلاصه:

۱- له پورته بحث څخه دا څرگندیږي چې له دغه حدیث شریف څخه اصلي هدف د پلورونکي قدرت دی چې هغه شي چې خرڅوي یې اخستونکي ته مهیاکولی او تسلیم کولی شي او که نه، نو که چیرې څوك ددې قدرت ولري چې یو شي چې فعلا ورسره وجود ونه لري اخستونکي ته مهیا کړي هغه کولی شي چې هغه شي وپلوري سره له دې چې د خرڅلاو په وخت کې ورسره موجود نه وي، د بېلگې په توگه دکور جوړونې کمپنۍ کولی شي مخکې له دې څخه چې کورونه جوړ شي کورونه وپلوري ځکه هغه کمپنۍ ددې توان لري چې کورونه جوړکړي.

2. له قرار داد څخه مطلوب اهداف باید د اسلامي اصولو یا د الله (ج) دحکم خلاف نه وي. د هغه هدف لپاره چې یوه معامله یا قراداد کېږي هغه اهداف باید له اسلامي شریعت سره په تضادکې نه وي د بېلگې په توگه که چاته دا معلومه وي چې یو سړی د یوه بل شخص د وژلو لپاره وسله اخلي په هغه سړي باندې وسله (ټوپك) خرڅول ناروا دي.

3. قرار داد باید د لاندنیو عناصرو څخه پاک وي:

* قمار
* غرر
* غبن فاحش: غبن فاحش د ډېر زیات تاوان معنی ورکوي چې د دوکې او یا غلطې ښودنې په وجه د قرار داد یا سودا یوه اړخ یا شخص او پارټۍ ته رسیږي. که چیرې د هغه شي قیمت چې پرې خرڅ شویدی او د مارکېټ د اصلي قیمت تر مینځ لږ توپیر وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیته غبن یسیر(لږ غبن) وایي او په عمومي ډول سره تجار په دې پسې نه ګرځي او ډېر د تشویش وړ نه دی په غبن یسیر سره قرار داد یا سودا نه فسخه کېږي.

- اکراه: اکراه دیته وایي چې په زور او جبر سره څوك مجبور کړی شي چې یوه معامله [خرڅلاو، او داسې نور تر سره کړي] دغه ډول معامله د اسلام له نظره ناروا ده.

د مروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل:

مروجه بیمه دغه لاندې غیر شرعي عناصر لري :

1. د غرر عنصر: د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د ډېرو احادیثو په رڼا کې هر هغه خرڅلاو چې غرر په کې شامل وي منع کړی شویدی. په بیمه کې د لوړې درجې غرر وجودلري. د غرر صفت په بیمه کې په څلور ډوله لیدل کېږي:

a. په موجودیت کې: غرر د جبران (معاوضې)د مبلغ موجودیت غیر یقیني (غیر معین)دی ځکه چې یوازې د حادثې د پیښېدو په صورت کې ورکول کېږي او هغه په خپله غیر معینه ده.

b. د مقدار غرر: دغه بیمه کړی شوی د قرار داد په وخت کې په دې نه دی خبر(نه پوهېږي) چې د حادثې د پیښېدوپه صورت کې یا د هغه د مال او ملکېت د خرابیدو په صورت کې به نوموړی څومره جبران تر لاسه کوي.

c. د جبران د ورکولو (تادیې) په اړوند غرر: په بیمه کې د جبران د ورکولو وخت نا معین او نا ټاکلی دی.

۲. د قمار عنصر: د بیمې په قرار داد کې بیمه کونکی هغه پیسې له لاسه ورکوي چې پدې مورد یې هغه د بیمې کمپنۍ ته ورکوي او په بل صورت کې یعنې که حادثه پیښه شي کمپنۍ ده ته د هغه مبلغ څو چنده ورکوي کوم چې ده کمپنۍ ته ورکړی دي. او دغه شیان بیمه قمار ته نژدې کوي .

۳. د سود عنصر: د بیمې د مخالفینو بل دلیل دا دی چې په بیمه کې په دوه ډوله سود شته دی: لومړی دا چې د بیمې کمپنۍ د بیمې په نامه اخستل شوې پیسې په حکومتي اسنادوکې چې سود ورکوي په کار اچوي . دوهم دا چی هغه مبلغ چې بیمه کونکی یې کمپنۍ ته ورکوي له هغه سره توپیر لری کوم چې نوموړی به یې د جبران په شکل تر لاسه کوي او د همدې توپیر له امله دا د سود تر عنوان لاندې راځي.

د بیمې دکار و بار دکنټرول اسلامي اصول:

1. (بیمه) باید په دوه اړخیزه ضمانت او همکارۍ بدله شي دکومو اهدافو لپاره چې بیمه په لومړیو وختونو کې جوړه شوه ډېر سپېڅلي وو او هغه دا چې که یوه غمیزه واقع شي د هغه تاوان یا ضرر به په مشترك ډول سره ګالل کېږي او یو کس به د هغه بوج ته یوازې نه پاتې کېږي، مګر د اوسنۍ بیمې سیستم داسې جوړشوی چې په هغه کې د بډایانو یو وړوکی ګروپ غواړي چې په دې نامه د ټولنې پیسې راجمع کړي او بیا دغه پیسې د خپلې شخصي ګټې په منظور وکاروي او خپل کار و بار ورباندې کوي. اسلامي بیمه باید یو له بل سره د مرستې په جذبه او یو له بل سره د دوه اړخیزې همکارۍ او ضمانت په بنا جوړه شي، که له چاسره مرسته کېږي هغه باید له هغه ګډ مالي حساب څخه وشي کوم چې په دې منظور جوړشویدی او هدف یې دګټې ګټل نه دي. د بیمې کمپنۍ دګټې په منظور د هغه مالي حساب پیسې په کار اچولی شي چې د پانګونې (Investment)په خاطر جوړ دی.

2. د پانګونې اسلامي طریقه باید وکارول شي: اسلامي بیمه کمپنۍ باید په هغو لارو کې پیسې وکاروي چې شریعت یې جواز ورکوي، له سود او غرر څخه پاکې وي، لکه مشارکت، مضاربت او داسې نور. معلومه ده چې اوسنۍ بیمه خپلې پیسې په سودي کار و بار کې کاروي او هم په کې د غرر او قمار عناصر لیدل کېږي چې دا شرعا ناروا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکافل یا اسلامي بیمه:

اسلامي فقهاوو ددې لپاره چې د بیمې اسلامي عوض یا بدیل یې وړاندې کړی وي ډېر کار کړی او په دې اړوند له ډېرو کنفرانسونو او بحثونو وروسته دې نتیجې ته رسیدلي چې تعاوني شرکت د اوسنۍ غیر اسلامي بیمې ښه بدیل کېدلی شي.ځکه په دې سیستم کې ګټه په خپله د بیمې د پالیسۍ لرونکو تر مینځ شریکه وي، خو دغه وړاندیز په بیمه کې د شخصي سکتور رول محدودوي یا په بل عبارت شخصي سکتور ته پکې څه رول نه ورکول کېږي .

ځینو علماؤ ددغه مشکل د له مینځه وړلو په منظور د اسلامي بیمې د یو بل شکل وړاندیز وکړ چې هغه ته د تکافل سیستم (سکیم) وایي کوم چې د تبرع او مضاربت په عناصرو ولاړ دی. "تکافل" د مشترك ضمانت معنی ورکوی. د تکافل هدف د یو ګروپ یا یوې ډلې د غړو تر مینځ دوه اړخیزه(mutual) مرسته ده.یا په بل عبارت تکافل د ملکیت یا مال د زیانمن کېدو په صورت کې د یوه ګروپ د غړو تر مینځ د مشترك ضمانت یوه طریقه ده، دګروپ غړي په دې توافق کوي که چیرې یو د دوی څخه د څه ناورین یا حادثې ښکارکیږي، نو هغه ته به یو معین مقدار پیسې ورکول کېږي، ټول غړي د تکافل هڅه کوي چې له ضرورت مند سره مرسته وکړي. د تکافل غړي په کلني ډول سره یو معین مقدار پیسې کمپنۍ ته ورکوي دغه سهم (پیسې) بیا په دوو برخو ویشل کېږي، یو لوی مقدار ددغه پیسو د پانګونې حساب ته ځي او د اعانه ورکونکي یا د پیسو د مالك ملکیت پاتې کېږي. هغه بله برخه چې نژدې ۲-۵% پورې اعانه تشکېلوي د وقف حساب ته ځي او تبرع تصور کېږي.

د تکافل کمپنۍ دغه مجموعي پیسې د مضاربې په کار و بار اچوي او یا په بل داسې کار و بار چې شرعا جواز ولري لکه مشارکت او داسې نور او که څه ګټه وشي هغه د مخکني نسبت په حساب د پانګونې او د وقف له حساب سره یو ځای کیږي یعنې دګټې د۲څخه تر ۵% پورې د وقف حساب ته ځي او پاتې نورې د پانګونې حساب (سرمایه) ته.

د تکافل هدف شاید د ژوندون بیمه وي او یا د خطر په مقابل کې د ملکیت او مال بیمه کول (Risk insurance of property)، که چیرې مخکې له دې څخه چې د بیمې مودت ختم شي بیمه کړل شوی شخص مړشي د ژوندون د بیمې په صورت کې او یا د چا په ملکیت باندې کوم خطر(تاوان) راشي کوم چې بیمه کړی شویدی، نو په دې صورت کې به کمپنۍ نوموړي شخص ته هغه پیسې بیرته سپاري کومې چې هغه د پانګونې په حساب کې اچولې دي، سره له هغه ګټې چې په دغو پیسو شویده. او بل عنصر د وقف له حساب څخه به جبران کېږي تر څو اړتیا یې رفع شي او یا تر یوه معین حده د تاوان جبران وشي. څرنګه چې دغه کمپنۍ د پانګونې اسلامي طریقه کاروي نو دا د سود څخه پاکه بیمه ده، قیمار او غرر نشته پکې او که چیرې لږ شان ته غرر په کې وي هم هغه دومره حد ته نه رسیږي چې د تکافل د تحریم سبب شي .

د تکافل یا اسلامي بیمه (کمپنیو) [39]لست:

عربي هیوادونه:

نوټ:د لاندنیو کمپنیو له جملې څخه ځنې سره له دې چې پوره د تکافل کمپنۍ نه دي مګر بیا هم د تکافل له کار و بارسر ه تړاو لري، نو ځکه په دې لست کې شامل کړی شویدي .

هیوادونه Country(s)	کلونه Year(s)	کمپنۍ Company(s)
بحرین	*1992*	السلام اسلامك تکافل کو Al-Salam Islamic Takaful Co.

[39]- د تکافل دغه لست له لاندینۍ ویب پاڼې نه تر لاسه شوی:
http://islamic-finance.net/islamic-insurance/takaful-co..html

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحرين	*1992*	بحرين اسلامك انشورنس كو. Bahrain Islamic insurance co.
بحرين	*1985*	اسلامك انشورنس اينڈ ري انشورنس كو. Islamic insurance and Re-insurance Co.
بحرين	*1983*	شركة التكافل الاسلاميه Sharikat Takaful al-Islamiyah
بحرين	*1989*	تكافل انٹرنشنل Takaful international
اردن Jordan	*n.d*	اسلامك انشورنس كو. پي ايل سي. Islamic insurance Co. Plc.
كويت Kuwait	*n.d*	انٹرنشنل كمپنی فار كواپريٹو انشورنس International company for cooperative insurance
قطر Qatar	*1994*	قطر اسلامك انشورنس كو. Qatar Islamic insurance Co.
سعودي عربستان	*1985*	الامانه كواپريٹو انشورنس (الراجحي)

S.Arabia		Al-Aman cooperative insurance (al-Rajihi)
S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان، بحرين	*n.d*	گلوبل اسلامك انشورنس كو. Global Islamic Insurance Co.
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	*n.d*	انٹرنشنل اسلامك انشورنس كو. International Islamic insurance co.
S.Arabia سعودي عرب	1979	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (Dallah al-Baraka group)
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	n.d	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (IAIC)
S.Arabia سعودي عربستان	1995	اسلامك كواپريٹو فار انشورنس اف انوسٹمنٹ اينڈ ايكسپورٹ كريڈيٹ Islamic corporation for insurance of investment and export credit
S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي	1985	اسلامك انشورنس اينڈ كو Islamic insurance and reinsurance Co.(IIRCO)

(c) ketabton.com: The Digital Library

		عربستان
اسلامك انټرنيشنل انشورنس كو. (سلمت) Islamic international insurance Co. (salamat)	1985	S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي عربستان
اسلامك تكافل انډ ريتكافل كو. Islamic Takaful and Re-Takaful Co.	1986	S.Arabia/Bahamas بحاماس، سعودي عرب
اسلامك تكافل ايند ريتكافل كو. (بحاماس) Islamic Takaful and Re-Takaful Co. (Bahamas)	1983	Bahamas بحاماس
اسلامك يونيورسل انشورنس Islamic universal insurance	n.d	S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي عربستان
نشنل كوآپريټو انس كو. National cooperative Ins Co. (NCCI)	1986	سعودي عربستان

تكافل اسلامك انشورنس كو. بحرين Takaful Islamic insurance Co.Bahrain	n.d	S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان. بحرين
البركه انشورنس كو. Al Baraka insurance Co.	1984	سوډان
اسلامك انشورنس كو. Islamic insurance Co.	1979	سوډان
شيكن انشورنس كو. Sheikan insurance Co.	n.d	سوډان
دي نشنل ري انشورنس كمپني (سوډان) The national Re-insurance company (Sudan) Ltd.	n.d	سوډان
دي يونايټيډ انشورنس كمپني (سوډان) The united insurance company (Sudan) Ltd.	1968	سوډان
وطني كوآپريټو انشورنس كو.	1989	سوډان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Watania co-operative insurance Co.		
بيسټ لدت ايتهمين تونيس سعودي BEIT ladat Ettamine Tounsi Saudi (Best Re)	1985	Tunisia تونس
الينس انشورنس Alliance insurance	1985	متحده عربي امارات
Oman insurance Co. عمان انشورنس کو.	1985	متحده عربي امارات
دي اسلامك عرب انشورنس کو. The Islamic Arab insurance Co.	1980	متحده عربي امارات

غير عرب اسلامي هيوادونه

انشورنس اسلام تيب سينډي برهډ Insurance Islam TAIB sendirian Berhad (IITSB)	*1993*	Brunei بروناي
تبونګ امانه اسلام Tabung Amanah Islam	*1993*	Brunei بروناي

تکافل انډ ريتکافل کو Takaful and Re-Takaful Co.	*1993*	Brunei بروناي
تکافل اب برهډ Takaful Ab birhad	*1993*	Brunei بروناي
لايف تکافل Life Takaful (pte)	*1999*	بنګلديش
جنرل تکافل General Takaful (pte)	*1999*	بنګلديش
سيريکاټ تکافل اندونيشيا Syarikat Takaful Indonesia	*1999*	اندونيزيا
پي ټي اسورنسي تکافل کېلورګه PT Asuransi Takaful keluarga	*1994*	Indonesia اندونيزيا
پي ټي انسورنسي تکافل اموم PT asuransi Takaful Umum	*1994*	Indonesia اندونيزيا
پي ټي سريکاټ تکافل Pt Syarikat Takaful	*1994*	Indonesia اندونيزيا
تکافل انشورنس	*1994*	Indonesia

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندونیزیا		Takaful asuransi
Malaysia مالیزیا	1997	اسین ریتکافل انټرنیشنل Asian Re-Takaful international (L) Ltd. (ARýIL)
Malaysia مالیزیا	1996	اسین تکافل ګروف Asean Takaful group (ATG)
Malaysia مالیزیا	1984	سیریکټ تکافل مالیزیا بهډ Syarikat Takaful Malaysia Bhd.
Malaysia متلیزیا	1993	تکافل نیشنل بهډ Takaful national Bhd
Turkey ترکیه	1993	احلاس سیګورته Ihlas sigorta As

نهم فصل

په اقتصاد کې د حکومت رول

• حکومت او د حکومت دندې:

اسلامي حکومت: هغه حکومت ته ویل کیږي چې قدرت او سلطه پکې د الله (جل جلاله) وي، یعنې د الله تعالی دین پکې حاکم وي. په دغه حکو مت کې د الله (جل جلاله) رضا تر ټولو لوړ هدف، اسلامي شریعت اساسي قانون، ولس مشر د الله (جل جلاله) خلیفه دی او وظیفه یې د الله (جل جلاله) د اوامرو پلي کول دي، ټول قوانین باید د قرآن او احادیثو په رڼا کې جوړ شي.

اسلامي اقتصادي سیستم دکمونستي اقتصادي سیستم برخلاف یو آزاد سیستم دی خو دغه آزادي بې پولې نه ده بلکه د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، نوځکه پدې سیستم کې د حکومت رول لږ خو مهم دی، حکومت د اقتصادي بې عدالتۍ د له منځه وړلو او اقتصادي ثبات راوستلو په شان مهمې دندې په غاړه لري، د مثال په توګه حکومت وظیفه لري د انحصار (مناپولۍ) مخنیوی وکړي او داسې نور.

همدارنګه د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول هم د حکومت کاردی، په ځانګړې توګه هغه دکومو لپاره چې شخصي سکتور زړه نه ښه کوي او یا ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیا لري لکه د امنیت ساتنه، ښوونه او روزنه، ساینس او تکنالوژي، بریښنا ....

له نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه روایت دی!

حَدَّثَنَا أَبُو خِدَاشٍ وَهَذَا لَفْظُ عَلِيٍّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثًا أَسْمَعُهُ يَقُولُ الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلَإِ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ (40)

[40]- المصدر: سنن ابي داود، الكتاب: البيوع، الباب: في منع الماء ، رقم الحديث: ٣٠١٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: ابو خداش (رضي الله عنه) روايت کړی او دا لفظ د علي دی چې د نبي کريم (عليه السلام) له مهاجرو ملګرو څخه له يوه مهاجر نه يې روايت کړی وايي: له نبي کريم (ص) سره مې درې ځله په غزا ګډون کړی،اوريدل به مې چې فرمايل يې: مسلمانان په دريو شيانو: ورشو، اوبو او اورکې سره شريك دي.

له اور څخه موښ د انرژۍ مفهوم اخستلای شو، ددې لپاره چې طبيعي زيرمې (ګاز، اوبه، تيل) ،انرژي (بريښنا ...) ټولو عوامو ته په عدل سره وويشل شي ددغو شيانو ملکيت بايد له حکومت سره وي نه له شخصي سکتور سره ځکه په حکومت کې ټول خلك سره شريك دي او که د ضرورت په بنا شخصي سکتور ته ورکړل شي نو بيا بايد د انحصار مخه ونيول شي او حکومت بايد د عوامو حقوق خوندي وساتي او بيځايه د نرخونو د لوړوالي مخنيوی وکړي.

د امام غزالي د قول مطابق حکومتونه په څلور ډوله دي چې ټول په يوه وخت کې وجود لري:

I. حکومت العليا(شريعة) :د شريعت حکومت هغه چې د خلکو په ظاهر او باطن دواړو باندې يې حکم چليږي يعنې د خلکو باطن او ظاهر، خاص او عام دواړه د شرعي احکامو تر حکم او اثر لاندې دي.

II. د خلفاوو، شاهانو او يا اميرانو حکومت: دغه حکومت د ټولنې په عمومي مسائلو کې د لاس وهنې يا اداره کولو قدرت لري او ددې لپاره چې د يوه هيواد ادارې په ښه ډول سره وچليږي قوانين جوړولی شي خو د دوی قدرت يوازې تر اجتماعي امورو پورې محدود وي او د خلکو په شخصي امورو باندې قدرت نه لري د دوی امرونه يا حکمونه په خاص او په عام دواړو باندې مشتمل دي مګر په ظاهر د خلکو نه په باطن باندې.

III. د علماوو حکومت: چې هغوی د انبياو (ع) وارثان دي، حکومت يې يوازې د خاصو خلکو پر باطن باندې دی او عام خلك د دوی تر حکم لاندې نه راځي او په ظاهر د خلکو يې هم حکم نشي عملي کېدلی.

IV. د داعيانو حکومت: ددوی حکومت يوازې په باطن د عامو خلکو مشتمل دی يعنې عام عوام ددوی تر اغيزې او اثر لاندې راځي .

ددې لپاره چې په يوه هيواد کې ښه او پياوړی حکومت وجود ولري لاژمه ده چې دغه پورته ټول ذکر شوي حکومتونه او يا اشخاص موجود وي او يو له بل سره همکاري ولري او په ګډه سره د عوامو دسوکالۍ لپاره کار وکړي، که چيرې له دغو پورته ذکر شويو کسانو څخه کوم يو نه وي نو بيا په درست ډول سره حکومت نشي چليدلی د بيلګې په توګه که علماء له مينځه لاړشي نو په عالمه طبقه باندې به اثر او حکومت له مينځه ولاړ شي او ګډوډي به رامينځ ته شي، نو لاژمه ده چې حکومت دغه ټول پورته ذکر شوي حکومتونه قبول کړي او له هغو سره د تفاهم له لارې د هيواد ادارې چارې پر مخ بوځي له بده مرغه په تيرو وختو نو کې زمونږ حکومتونو دغو مسايلو ته پام نه دی کړی او په يوازې سر ((حکومت د اميرانو)) سره يې د هيواد چلونې هڅې کړيدي او دغه نور حکومتونه (حکومت العليا(الشريعة)،د علماؤ حکومت، او داعيانو حکومت) يې له پامه غورځولی و او د دوی دغه عمل زمونږ دګران هيواد افغانستان د تباهۍ سبب شويدی.

د حکومت دندې:

دحکومت مهمې دندې عبارت دي له:

1. د غريبۍ او بيکارۍ له مينځه وړل
2. د پيسو د حقيقي ارزښت ساتنه
3. د قانون (شريعت) عملي کول
4. د ټولنيز او اقتصادي عدالت تامينول
5. د امنيت ساتل او په عادلانه ډول د عايد ويش
6. نړيوالې اړيکې او قوي دفاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به په لنډ ډول د حکومت دغه پورته ذکرشوې دندې وڅیړو:

۱ – د غریبۍ او بیکارۍ له منځه وړل:

څرنګه چې اسلام پدې نظر دی چې د ټولو وسایلو اصلي مالك الله (ج) دی، مال او ثروت مونږ ته د امانت په ډول راکړل شویدی، نو دا باید د الله تعالی د اوامرو مطابق وکارول شي، حکومت پدې کې اهم رول لري، د زکات ټولول او ویش د حکومت کاردی، حکومت باید د وسایلو په استعمال کې هغه کارونو ته اولویت حق ورکړي چې عوامو ته د کار ډېر شرایط برابرکړي او ټولنی ته ګټور وي، ددې هدف د تحقق لپاره حکومت دوه لارې لري:

لومړی پلان کول: حکومت باید داسې پلان جوړکړي ترڅو وسایل په هغه سکتورکې وکارول شي د کوم چې اړتیا او فایده چې ډېره وي او ددې تر څنګ د انفلاسیون مخنیوی هم وکړي.

دوهم د اقتصادي زیربنا برابرول: د هر هیواد د اقتصادي پرمختګ لپاره د فزیکي او ټولنیزې زیر بنا موجودیت اړین دی او بې لدېنه پرمختګ ناشونی دی، دغه فزیکي زیربنا لکه د سرکونوجوړول، ښوونه او روزنه،..... ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیالري او شخصي سکتور ورته کمه پاملرنه کوي ځکه ګټه یې کمه ورته برېښي، نو دا زیر بنا باید حکومت برابره کړي.

۲-د پیسو د اصلي ارزښت ساتنه:

د نني عصر یو لوی مشکل د انفلاسیون مسلسل زیاتوالی او ددې په وجه د پیسو د اصلي ارزښت کمی دی، نو ددې مشکل د حل لپاره حکومت باید په خپلو اقتصادي پالیسیو کې له احتیاط څخه کار واخلي.

۳-قانون او نظم: د قانون عملي کول او د ټولنې امنیت ساتل د حکومت له اصلي دندو څخه دي، ترڅو چې په کومه ټولنه او هیوادکې نظم او قانون پلی شوی نه وي ترهغې پورې هلته اقتصادي پرمختګ مینځته نشي راتلی، په بې امنه هیواد کې څوك پانګه اچونې ته زړه نه ښه کوي. پانګه د هغه مرغه په شان ده چې همیش په هوا کې ګرځي او د ښه مناسب او پور امنه ځای په لټه کې وي او کوم ځای چې ورته ښه ښکاره شي هلته کېني، نو حکومت باید داسې شرایط برابر کړي چې د پانګوالو توجه را جلب کړي . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي :

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللہ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللہ عَلَيْه وَسَلّمَ بِمنًى أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَد هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنّ اللہ حَرّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا (41)

ترجمه:له ابن عمر(رض) څخه روایت دی وایي چې نبي کریم (ص) په منی کې وفرمایل:آیا پوهیږئ چې داکومه ورځ ده؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول ښه پوهیږي، ویې فرمایل: دا حرامه ورځ ده، آیا پوهیږئ چې دا کوم ښار دی؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول یې ښه پوهیږي، ویې فرمایل: داحرام ښار دی،آیا پوهیږئ چې داکومه میاشت ده؟ دوی وفرمایل الله (ج) او د هغه رسول ښه پوهیږي ویې فرمایل: دا حرامه میاشت ده،او ویې فرمایل: پس الله پاك ستاسې وینې او ستاسو مالونه او ستاسوعزت او آبرو په یو او بل باندې داسې حرام کړي لکه ستاسو دغه ورځ، ستاسو په دغه میاشت کې ستاسو په دغه ښارکې .له دینه دا په ډاګه شوه چې د عوامو د ژوند او مال ساتنه د حکومت کار مسئولیت او دنده ده.

---

[41]- المصدر: صحیح البخاري، الکتاب: الادب ، الباب: قول الله تعالی یا ایهاالذین آمنوا لایسخر قوم من... ، رقم الحدیث: ۵۵۸۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-ټولنيز او اقتصادي عدالت:

د اسلام له نظره ټولوخلکو ته په یوه نظرکتل کېږي، د غريب او اميرترمينځ توپير نشته قانون او حکومت ورته په يوه سترګه ګوري، نوځکه بايد هيڅ تبعيض ونه شي او حکومت بايد ټولو عوامو ته يوشان اسانتياوې او دکار شرايط برابرکړي. او هم شخصي سکتور وخاري ترڅو دکارګرواو مصرف کونکو سره بې عدالتي ونشي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي:

حَدّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدّثَنَا شُعْبَةُ حَدّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ قَالَ سَمِعْتُ الْمَعْرُورَ بْنَ سُوَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ الْغِفَارِيّ رَضِيَ الله عَنْهُ وَعَلَيْهِ حُلّةٌ وَعَلَى غُلَامِه حُلّةٌ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنّي سَابَبْتُ رَجُلًا فَشَكَانِي إِلَى النّبِيّ صَلّى اَللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فَقَالَ لِي النّبِيّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ أَعَيّرْتَهُ بِأُمّه ثُمّ قَالَ إِنّ إِخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمْ الله تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَده فَلْيُطْعِمْهُ مِمّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمّا يَلْبَسُ وَلَا تُكَلّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلّفْتُمُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَأَعِينُوهُمْ (42)

ترجمه: معرور بن سويد وايي: ابوذر غفاري رضي الله عنه مې په داسې حال کې چې يوه نوې جامه (چپنه) يې اغوستې ده او يوه يې غلام اغوستې وه وليد ، نو ددې پوښتنه مو ترې وکړله، ويې ويل يوه سړي ته مې ښکنځلې وکولې، نو هغه له ما نه نبي کريم :صلی الله عليه وسلم ته شکايت وکړ، ما ته نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: آيا د مور پيغور دې ورکړی؟ بيا يې وفرمايل: ستاسې ورونه ستاسو چوپړيان دي، الله پاك ستاسې تر لاس لاندې ګرځولي، نو د چا چې خپل مسلمان ورور تر لاس لاندې وي له هغه څه نه چې دی يې خوري هغه ته هم ورکوي او له هغه څه نه چې اغوندي يې هغه ته هم ورواغوندي، او داسې کار مه ورته سپارئ چې په دوی زورور وي او که مو ورته وسپارلو بيا نو د هغه په سرته رسولو کې مرسته ورسره وکړی. له پورتني حديث څخه دا ښکاري چې په سرته رسولو کې مرسته ورسره وکړي. له پورتني حديث څخه دا ښکاري ده

[42]- المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: العتق، الباب: قول النبي العبيد اخوانكم فاطعموا مما تأكلون ، رقم الحديث: ٢٣٥٩

۵- د امنيت تامين او په عادلانه ډول د عايد ويش:

د امنيت مهيا کول د اقتصادي پرمختګ لپاره لازمي شرط دی، په غير عادلانه ډول د عايد ويشل د بې امنۍ او ګډوډۍ مهم عامل دی، د عايد غير عادلانه ويش د غريب او امير تر مينځ نفرت او کرکه پيدا کوي او غريب دې ته اړ باسي چې په نا مشروع لاره له اميرانو څخه مال تر لاسه کړي لکه غلا، قتل ...

داسلام مبارك دين په هر څه کې د عدل مراعاتولو حکم کوي د حکومت لپاره دا پکار ده چې په ټولنه کی د شريعت اوامر پلي کړي لکه د زکات راټولول، د ميراث اسلامي قانون پلي کول، له حرامو څخه منع کول د غلا او رشوت مخه نيول .... ددغو کارونو د ترسره کولو په وسيله په ټولنه کې د غريب او امير ترمينځ د عايد د لوی توپير د مينځ ته راتګ او زياتوالي مخنيوی کېدی شي.

۶- نړيوالې اړيکې او قوي دفاع:

يو اسلامي هيواد بايد له نورو هيوادونو او نړيوالو سره ښې اړيکې ولري البته د اسلام تر قوانينو لاندې او ددې تر څنګ کفارو ته د اسلام ښه تصور وړاندې کړي او له کفارو او نورو سره دکړيو لوظنامو او تړونونو مراعات وکړي. مګر ددې تر څنګ بايد د ملك ددفاع توان هم ولري لکه الله (ج) چې فرمايي:

وَأَعِدّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِه عَدُوّ الله وَعَدُوّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ الله يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ الله يُوَفّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ،، (الأنفال59)

ترجمه: او تياروئ (اې مومنانو) لپاره (د جنګ) ددغو (ماتوونکو د عهد يا د مطلق کفارو) څومره چې توانيږئ (جمع کولی شئ) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) چې ووېروئ تاسې په دغه (قوت اوتيارۍ) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نورکسان بې له دوی نه چې نه پيژنئ تاسې هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی او هر هغه څه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفقه کوئ تاسي له یوه شي په لاره د الله کې (لپاره د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړی شي تاسي ته حال دا چې پر تاسي به ظلم ونه کړی شي(د ثواب په لږوالي او د عذاب په ډیروالي) .

د اقتصادي پرمختګ لپاره د نړیوالو سره د ښو اړیکو ساتل اړین دي تر څو زمونږ سوداګر پدې وتوانیږي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توګه تجارت وکړی شي او هم نور هیوا دونه خصوصا اسلامي هیوادونه تشویق کړی شي چې زمونږ په هیواد کې پانګه واچوي تر څو عوامو ته دکار شرایط برابر کړی شو.

د حکومت د عاید سرچیني:

د یوه اسلامي حکومت د عاید لاري (سرچیني) په لاندي ډول دي:

1. **زکات او عشر:** زکات د اسلام څلورمه بنا ده، د زکات ورکول په هر بډای مسلمان باندې فرض دی، د زکات راټولول د حکومت دنده ده، له زکات نه د غریبۍ په له مینځه وړلو او عام المنفعه کارونو کې کار اخستل کیداي شي، عشر د ځمکې یا حاصل زکات دی.

2. عاید د طبیعي منابعو څخه: طبیعي منابع لکه معدن اوکان، د تیلو زیرمې او داسې نور

3. وقف او صدقه: د ملکیت یا مال وقف (خاص) کول دي ا لله تعالی ته او هغه پدې ډول چې خپل مال د الله (ج) په لاره کې د مصرف لپاره ورکړی شي او صدقه هم د الله (ج) د رضا لپاره د مال مصرف ته ویل کیږي او صدقه په دوه ډوله ده یو واجب صدقه (زکات)او دوهم ډول نفلي صدقه ده. د اسلامي حکومت په موجودیت کې صدقه باید خلیفه (بیت المال) ته وسپارل شي، د اسلامي حکومت د نه موجودیت په صورت کې څرنګه چې د عوامو سره دا ویره وي چې د دوی مال (صدقات ...) به د الله

(ج) د اوامرو مطابق ونه کارول شي دوی کولی شي چې په مستقیم ډول صدقات مستحقینو ته ورکړي.

4. جزیه، خراج او خمس: کله چې کوم غیر مسلم د اسلامي حکومت اوامرو ته غاړه کیږدي حکومت د دوی د مال او ځان ساتلو دنده په غاړه لري لکه د نورو هیوادوالو په شان، حکومت له دوی څخه ددې په بدل کې ټکس (جزیه) اخلي. د جزیه په اړوند ا لله تعالی فرمايي:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ. (التوبة28)

ترجمه: وجنګیږئ تاسي له هغو کسانو سره چې نه راوړي ایمان پر الله (ج) او نه په ورځې د آخرت باندې او نه حرام ګڼي دوی هغه چې حرام کړي دي الله (ج) او رسول د هغه او نه قبلوي دوی دین حق (اسلام) له هغو کسانو نه چې ورکړ شویدي دوی ته کتاب تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزیه له لاسه حال دا چې دوی ذلیل وي.

خراج:که د اسلا مي دولت لخوا دکفارو ځمکه فتحه شي او بیا دا ځمکه هغوی ته پریښودل شي چې د ټکس (مالیې) په بدل کې يې وکري، دیته خراج وایي. د لومړي ځل لپاره دغه پالیسي د حضرت عمر(رض) لخوا د سوریې او عراق په ځمکو کې عملي شویده،کله چې دغه سیمې فتحه شوې ځینو اصحاب کرامو غوښتنه وکړه چې دا باید د غنیمت په ډول په مجاهدینو وویشل شي، مګر حضرت عمر (رض) دا ونه منله ځکه چې دومره زیاته ځمکه مجاهدینو په موثر ډول نشوي کارولی نو ځکه يې د مالیې (خراج) په بدل کې د همغو ځای خلکو ته پریښوده.

خمس: د غنیمت او معدن (سره زر،سپین زر ..) پنځمه حصه بیت المال ته ورکول فرض دي او دیته خمس وایي، الله (ج) فرمایلي دي :

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْجَمْعَانِ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (الأنفال**40**)

ترجمه: او پوه شئ بیشکه هر هغه شي چې په غنیمت واخستل تاسې له یوه شي نه نو بیشکه الله (ج) لره دی خمس د هغه او له پاره د رسول او له پاره د خپلوانو (د رسول الله او لپاره) د یتیمانو او مسکینانو او مسافرانو، که ایمان لرئ په الله (ج) او په هغو چې نازل کړیدي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلې کې هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې) او الله (ج) پر هر شي باندې ښه قادر دی.

5. ټکس: که چیرې د حکومت لګښتونه یا بودیجه د پورته ذکر شوو منابعو څخه (زکات، عشر، خراج، جزیه، صدقات ..) پوره نشي، نو بیا حکومت د ضرورت په اساس ټکس لګولی شي.

6. د وارداتو ټکس یا عشور(Import duty): عشور د لومړي ځل لپاره د حضرت عمر(رض) لخوا ولګول شو په هغو تجارانو چې اسلامي خلافت ته به یې تجارتي مالونه راوړل، ځکه په هغه وخت کې ایران او روم په هغو مسلمانو تجارو چې د دوی هیوادونو ته یې تجارتي توکي وړل د واریدولو ټکس لګولی و، نو حضرت عمر(رض) متقابلا ددوی پر تجارو هم ټکس ولګولو. دا ټکس په کال کې یو ځل اخستل کېده.

7. د حکومت د عاید نورې لارې: که چیرې د حکومت اړتیاوې د پورته ذکر شوو منابعو په وسیله پوره نشي بیا حکومت قرض اخستلای شي خو دا پور به بې سوده وي، ځکه چې سود حرام دی، ددې تر څنګ حکومت د ځینو پروژو د تمویلولو لپاره د مشارکې او مضاربې اسناد یا سرټیفیکېټ او سکوك (اسلامي بانډ) هم مارکېټ ته عرضه کولای شي.

لسم فصل

داسلامي دولت مالي او پولي پالیسي

له مالي پالیسۍ (Fiscal Policy) نه هدف حکومتي مصارف او مالیه (ټکس) اخستنه ده. او په پولي پالیسۍ (Monetorary Plicy) یا پولي سیاست کې د پیسو چاپول او د هغې د ارزښت د ساتنې لارې چارې شاملې دي.

په اسلامي دولت کې د مالي پالیسۍ اهداف:

په غیر اسلامي هیواد کې مالي پالیسي ددې لپاره کارول کېږي تر څو د خلکو لپاره په دنیا کې عظمي مادي ګټه تر لاسه شي او د خلکو اخلاقي او روحي اړتیاوو ته توجه نه کېږي. د مالي پالیسي هدف دوسایلو ښه ویش،اقتصادي ثبات، اقتصادي وده (پر مختګ) او دعوایدو با انصافه ویش دی.

په اسلام کې مالي پالیسي د شرعي اهدافو[مقاصد شریعه: **حفظ الدین ، حفظ العقل حفظ المال، حفظ النسل**....] د تر لاسه کولو یوه وسیله ده . مالي او پولي پالیسۍ باید داسې جوړې شي چې د عوامو د مادي ښیګڼې تر څنګ د هغوی روحي او اخروي مفاد هم په کې خوندي وي. لنډه دا چې مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د خلکو د اخروي ګټو په نظر کې نیولو سره سره د هغوی د دنیوي ژوند سطحه لاپسې ښه شي.

مالي پالیسي او د وسایلو ویش :

مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د مادي او روحي (اخلاقي) اهدافو په لاسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلو کې مثبت رول ولوبوي. لاژمي ده په یوه هیوادکې وسایل داسې استعمال او وکارول شی چې اسراف په کې ونشي او هم د راتلونکو نسلونو اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شخصي او حکومتي سکتور باید حلال یا روا شیان تولید کړي. دولت باید د عوامو اړینو (ضروري) شیانو ته لکه ښوونې، روغتیا ، سرکونو او داسې نورو عام المنفعه کارونو ته توجه وکړي. ددې تر څنګ باید دولت د هیوادوالو روحي روزنې ته هم پام وکړي.

د ابن خلدون په نظر هغه کارونه باید وشي کوم چې عوامو ته ډېره ګټه رسوي او داسې کار باید ونشي کوم چې له ګټې څخه یې تاوان ډېر وي. په ظاهره خو دغه خبره ډېره ساده معلومیږي مګر دا ډېره مهمه مسله ده، ډېر ځلې زمونږ حکومتونو داسې کارونه کړي چې له ګټې نه یې تاوان ډېر وي، د بیلګې په توګه د مطبوعاتو د آزادۍ تر عنوان لاندې په تلویزیون کې د داسې فلمونو او بدلو (سندرو) د خپرولو اجازه ورکول کیږي کوم چې زمونږ په ځوان نسل کې روحي او اخلاقي امراض خپروي او د هغې په نتیجه کې په ټولنه کې نا آرامي مینځته راځي او یا داسې مرضونه خپریږي چې بیا یې دولت دکنټرول وس نلري. همدا شان په بازار کې د نامشروع توکښو خرڅلاو در واخله.

مالي پالیسي او اقتصادي ثبات:

د کال ۱۹۳۰ د لوی اقتصادي زوال (رکود، بحران) څخه وروسته اقتصادي مالي پالیسي د اقتصادي ثبات په لاسته راوړلو کې اهم مقام تر لاسه کړیدی.معنی دا چې د تولیدي موثریت په ښه کولو او د عمومي تقاضا په منظمولو او ترتیبولو کې اهم رول لري. د ابن خلدون په نظر اقتصادي زوال هغه وخت مینځته راځي کله چې له دولت څخه عوامو ته د پیسو انتقال بند شي.

د روپیو (پولي واحد) د ارزښت یا بیه ثابت ساتل د انفلاسیو ن کنټرول او اقتصادي پرمختګ لپاره اهم ګڼل کیږي. د نرخونو ډیر جګیدل او ښکته کېدل دواړه د اقتصادي ثبات او پرمختګ لپاره ګواښ ګڼل کیږي .

ملي پالیسي او اقتصادي وده:

د اقتصادي ودې (پرمختګ) لپاره مالي سیستم باید داسې جوړ شي کوم چې عوام دکار کولو او سپما (Save)کولو څخه ډډه کولو ته ونه هڅوي، ډېر زیات ټکس لګول عوام د کار کولو او پانګونې (سرمایه اچونې) څخه منع کوي او پدې ډول د اقتصادي ودې (پرمختګ) په وړاندې خنډ ګرځي.

په مخ په وده (وروسته پاتې) هیوادونو کې مالي پالیسي د شتمنۍ په تولید او زیاتولو کې اهم رول لري. په اسلامي هیوادونو کې شتمني جوړول (Capital Formation) له هغې پانګونې (سرمایه ګزارۍ) څخه عبارت ده کوم چې د بشري قوې او مادي وسایلو په پرمختګ او وده کې او هم د عوامو په اخلاقي او روحي روزنه کې اغیزمنه واقع شي.

د مالي پالیسۍ هدف له ټولو وسایلو څخه عظمې کاراخستنه، خلکو ته دکار برابرول او د بیکارۍ له مینځه وړل ګڼل کیږي. احتکار په اسلام کې ناروا او زکات په هر مسلمان باندې چې صاحب د نصاب وي فرض کړی شوی چې دا ټول په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لري چې په راتلونکو کرښو کې به د زکات تر عنوان لاندې په تفصیل سره یادونه ورنه وکړو:

د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي:

وسایل له غیر ضروري شیانو څخه د سرمایه جوړونې (Capital formation) اویا په اقتصادي پرمختګ کې د اغیزمنې اقتصادي زیر بنا جوړونې خوا ته لیږدول.

پانګې اچونې ته باید ځانګړې توجه وشي او کومې فابریکې چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي په هغوی باندې باید تر ټولو کمه مالیه (ټکس) ولګول شي.

او هم بهرنۍ پانګه اچونه او سرمایه اچونکي راجذب اوتشویق شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

I. د هیوا د له کانونو او معدنونو څخه په موثر ډول استفاده کول.

II. مالي پالیسي با ید په داسې شکل جوړه شي چې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ د عاید ویش په منصفانه او عادلانه توګه سره وشي. ځکه مساوا ت (عدل، انصاف) د اسلام له بنسټیزو اصولو څخه دي. اسلام په عادلانه او با انصافه ډول ټولو خلکو ته د وسایلو او مواقعو د ویش امر کوي. اسلام په یو څو لاسونو کې د دولت د جمع کېدو مخالف دی [د دغه اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د مالیاتو څخه کار اخستل کېدی شي]

د حضرت عمر (رض) څخه روایت دی چې فرمایي: که چیرې یو کال نورهم ژوندی پاتې شوم دولت (عاید) او وسایل به په داسې ډول وویشم چې غریب به له امیر سره برابر شي. د زکات په موثر ډول استعمال د غریب او بډای تر مینځ توپیر تر ډېره حده را کمولی شي.

په اسلامي **هیواد**کې **مالیه** (**ټکس**):

ټکس که راسا له چا څخه واخستل شي لکه د عاید مالیات هغه ته مستقیم ټکس وایي او که په غیر مستقیم ډول سره مثلا د نورو تجارتي توکېو د خرڅلاو د قیمت په صورت کې تر لاسه شي هغې ته غیر مستقیم مالیات وایي. له بل پلوه ټکس په درې ډوله دی تصاعدي مالیات، متناسب مالیات او تنازلي مالیات، زکات د متنا سب مالیاتو په ډله کې راځي. او دغه ډولونه په لاندې ګراف کې ښودلای شو.

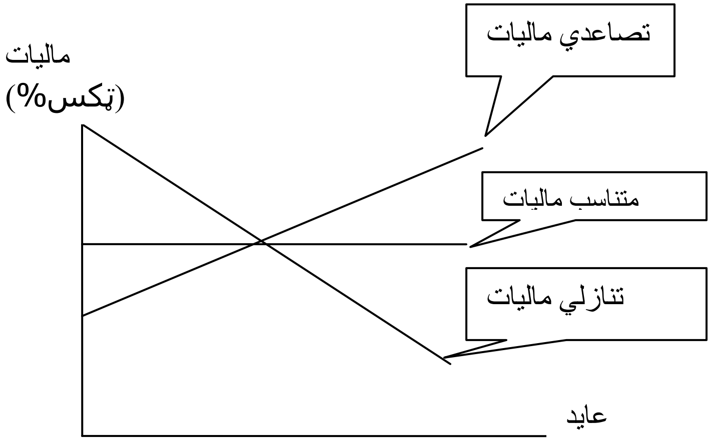

د مالیاتو په وسیله لاندې اهداف لاسته راوړل کېدی شي.

په پورته شکل کې مونږ مالیات په عمودي خط باندې کچه کوو او په افقي خط باندې عاید (در آمد) ښودل شویدی، په متناسبه مالیه کې د عاید په زیاتیدو او کمیدو سره په مالیه څه اثر نه پریوزي بلکه هغه معینه وي، په تصاعدي مالیاتي سیستم کې څومره چې د یوه سړي درامد (عاید) زیاتیږي په همهغه کچه په هغه باندې مالیه زیاتیږي .او په تنازلي مالیه کې ددې عکس خبره ده.

- د غیر ضروري شیانو د پیرودنې کمونه، یعنې د هغو شیانو پیرودل چې د صحت لپاره ګټور نه وي باید کم کړی شي، د بیلګې په توګه هیواد ته د سګرېټو واریدول او خرڅلاو.

- د دولت د مصارفو او یا بودیجې برابرول، دا څرګنده ده چې هیواد د تل لپاره په پورونو او د بهرنیانو په مرستو سره نه شي چلیدلی نو مالیات د دولت د بودیجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرولو یوازینۍ لار ده.

• له مالیاتو (ټکس) څخه د اقتصادي ثبات لپاره او هم د عمومي تقاضا د کنټرول او تنظیم په لاره کې کار اخستل کېدي شي.[امونږ کولی شو چې په وارداتو باندې لوړ مالیات ولګوو او په دې وجه خپل وادرات (طلب، تقاضا) را کمه کړو]

• په ټولنه کې د غریب او بډای تر مینځ د عاید د تفاوت د له مینځه وړلو(کمولو) په موخه حکومت کولی شي چې په در امد باندې تصاعدي مالیات ولګوي، یعنې څومره چې د یوه سړي درامد زیات وي په همهغه اندازه ور باندې زیاته مالیه ولګیږي.

په اسلامي هیوادکې د مالیاتي(ټکس) سیستم جوړونه

ټکس تر یوه حده تصاعدي کېدی شي خو له هغه نه پورته او زیات د اقتصادي پرمختګ مانع ګرځي. د ټکس د سیستم د جوړولو لپاره ځنې اړین اصول په لاندې ډول دي:

• ټکس باید د غیر ضروري شیانو پیرودل کم کړي پرته له دې نه چې په تولیدي پیداوارو باندې ناوړه اغیزه وکړي او باید په سرمایه جوړونه (Capital Formation) کې مرسته وکړي.

• لوړ ټکس باید د تحسیني او غیر مفیدو تجارتي توکږو په وارداتو او خرڅلاو باندې و لګیږي . د بیلګې په توګه په ډیش آنتن ، ویدیو، سګریټو او داسې نورو شیانو

لوړ ټکس غوره دی

• هغه کمپنۍ (سکتور) چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي باید کم ټکس ورکړي او یا د امکان په صورت کې له ټکس څخه معاف او ددې تر څنګ ورسره لازمه مرسته هم وشي .

• د ټکس لګولو په وخت کې باید د خلکو مالي حالت په نظر کې ونیول شي، یعنې داسې ټکس ولګول شي چې عوام یې د ورکولو توان ولري. ډیر لوړ مالیات خلك دیته اړ کوي چې کم کار وکړي او خپله پانګه له هیواد څخه بهر ته نقل کړي، چې په دې سره د نورو مضرو اثراتو ترڅنګ د بیکارۍ کچه لوړیږي او دا د اقتصادي پرمختګ لپاره لوی ګواښ مینځته راوړي .

په اسلامي هیوادکې د حکومت لګښت:

د عوامو او ملت هوساینه د اسلامي دولت د لګښتونو یو هدف دی، حکومت خپلواك نه دی چې څرنګه وغواړي د بیت المال پیسې وکاروي، بلکې په هغو شیانو یې باید مصرف کړي چې د مقاصد شریعه په لاسته راوړنه او د عوامو د ژوند د سطحې په لوړ والي او هوساینه کې مفید او ګټور واقع کېږي.

د حکومت لګښتونه باید داسې وي چې د عامو خلکو د ژوند سطحه ورسره لوړه شي او هم عامه وسایل لکه ښوونه، روغتیا، دفاع او داسې نور برابر شي او ددې تر څنګ اقتصادي ثبات وساتل شي، د انفلاسیون په حالت کې حکومت ته ښایي چې خپل لګښتونه کم او د اقتصادي زوال په حالت کې یې لوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات

لکه څرنګه مو چې مخکې یادونه وکړه، زکات د اسلام دریمه بنا ده او د اسلامي مالي پالیسی د ملا د تیر حیثیت لري. زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې ته وایي .الله تعالی د زکات په اړوند داسې فرمایي:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ إِنَّ اللهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(البقرة109)

ترجمه: او سم دروئ (اداکوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکات او هغه شي چې مخ کې لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صلاه اوصدقه) وبه مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله، بیشکه چې الله په هغه شي چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی .

د زکات نه ورکونکي جزا:

1) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلَا لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (43)

ترجمه: له ابي هریرة رضي الله عنه څخه روایت دی وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : چا ته چې الله پاك مال ورکړ او ده یې زکات ور نه کړ، نو دغه مال به یې

43- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

د قیامت په ورځ د لغړ سري کمچه مار په څیر چې دوه نیشونه به لري دده تر غاړه را تاو شي او له وښکېو نه به یې ونیسي بیا به ورته وایې زه ستا مال یم زه ستا خزانه یم، بیا یې دا آیت ولوست: يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (44)

2) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِي مُقْبِلًا قَالَ هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ مَا لِي لَعَلِّي أُنْزِلَ فِيَّ شَيْءٌ قُلْتُ مَنْ هُمْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي قَالَ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا حَتَّى بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَمُوتُ رَجُلٌ فَيَدَعُ إِبِلًا أَوْ بَقَرًا لَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ (45)

ترجمه: له ابي ذر رضي الله عنه څخه روایت دی وایي نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته په داسې حال کې چې د کعبې شریفې په سیوري کې ناست ؤ راغلم، کله چې یې مخامخ ورتلونکی ولیدم ویې فرمایل: دکعبې په پالونکي مې قسم چې همدوی تاوانیان دي، له ځان سره مې وویل ما له څه دي؟ کېدای شي زما په هکله څه را نازل شوي وي، نو ومې ویل مور او پلار مې له تا قربان څوك دي دوی؟ ویې فرمایل: د مالونو ډېروونکي، مګر هغه څوك نه چې خیراتونه ورکوي تر دې پورې چې مخې، ښي اړخ او کیڼ اړخ ته یې وشیندي، بیا یې وفرمایل: زما دې قسم په هغه ذات وي چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، نه مري یو سړی چې اوښان یا غوایان پریږدي او د هغه زکات یې نه وي ورکړی، مګر دا چې دغه اوښان او غوایان به په ورځ د قیامت له هغه نه چې وو غټ او چاغ وي را به شي په پښو به یې پایمالوي او په ښکرو به یې وهي، کله چې پای ته ورسېږي، لومړنی به بیرته پرې را وګرځي تر څو چې د خلکو تر منځ فیصله وشي.

د زکات راټولول د حکومت دنده ده، په تیرو اسلامي ادوارو کې اسلامي زکات را

44- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315
45- المصدر:سنن النسائي، الكتاب: الزكاة, الباب: التغليظ في حبس الزكاة, رقم الحديث: 2397

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولول د حکومت وظیفه وه، له بده مرغه چې په عباسي دور کې دوکه بازي شروع شوه، خلك په ویره کې شول چې حکومت شاید د زکات پیسې سمې ونه کاروي او ځینو علماو داسې فتوی ورکړه چې خلک یې په خپله مستحقینو ته ورکولی شي، له هغه څخه وروسته خلکو د زکات پیسې حکومت ته نه ورکولې او په خپله یې مستحقینو ته زکات ورکول شروع کړل.

په زور سره هم د زکات را ټولول جواز لري حضرت ابوبکر (رض) د زکات نه ورکوونکو خلاف جهاد وکړ، ترهغې پورې چې هغوی یې د زکات ورکولو ته اړ کړل.

په کومو شیانو کې زکات فرض دی او څومره؟

سره له دې چې د زکات اندازه مخکې ذکر شوه دلته یې یو ځل بیا په لنډه توګه تکرارو. اسلامي علماء په دې باندې متفق دي چې په پیسو باندې (2,5%) په کانونو او معدنونو (20%) د تولید یا پیداوار : په باراني مځکه (10%) او په غیر باراني ځمکه (5%) د فابریکې په تولیداتو هم (5%-10%) لګېدی شي

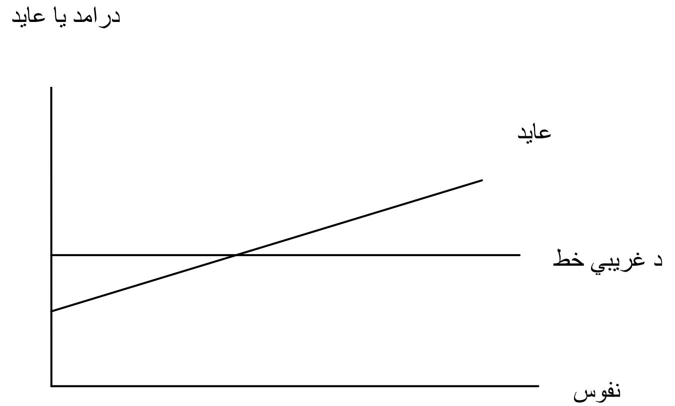

د اسلام له نظره نصاب د زکات د غریبۍ د خط [46] په وسیله ټاکل کېږي .ټول هغه خلك چې صاحب د نصاب وي یعنې عاید یې د ضروري اړتیاوو له پوره کولو څخه زیات وي، هغوی د دغه غریبۍ له خط نه بر سیره راځي او زکات ورباندې فرض دی . د غریبۍ د خط ټاکل یا د هغه مقدار پیسو ټاکل چې د یوه سړي لومړنۍ اړتیاوې رفع کولی شي په هر هیواد کې مختلف دي او د هغه هیواد په حالاتو او د نوموړي شخص په ضروریاتو پورې اړه لري.

خلک ټول دری طبقې دي:

i. یو هغه ګروپ خلك دي چې عاید یې د ژوند اړتیاوې نشي پوره کولی دوی د زکات مستحقین دي

ii. هغه ګروپ خلك چې عاید یې د ژوند اړتیاوې پوره کوي، خو بیا هم صاحب د نصاب نه وي، دا ډله نه زکات ورکوي او نه یې اخلي

iii. هغه خلك چې عاید یې له نصاب نه زیات وي دوی زکات ورکوي .

ا لله پاك په قرآنکریم کې د زکا ت آته مستحقین را ښودلي دي:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة**59**)

ترجمه: بې شکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو پرهغه او هغوته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له

[46]- Poverty Line د عاید هغه اندازه چه د یوه شخص د ژوندي پاى کیدو ضرورت رفع کولي شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام سره) او (صرفیږي) په (خلاصولو) د غاړوکي او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي، (مقرره او لازم کړی شویده دغه) فریضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی

اوس دا سوال پیداکېږي چې آیا دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي اوکه نه؟ او یا په بل عبارت آیا حکومت د زکات پیسې په نورو حکومتي کارونو کې لکه سړك جوړولو ... مصرف کولی شي او که نه؟

زیات شمیر علماء پدې نظر دي چې دغه لست ته وسعت نشو ورکولای، ځکه چې په پورته آیت کې د زکات مستحقین تاکل او تثبیت شویدي، امام شافعي(رح) استدلال کوي چې د لام تملیك په وجه (للفقراء...) مونږ نشو کولی دې لست ته وسعت ورکړو ځکه لام التملیك ملکیت ښیي. مگر ځینې نور علماء بیا وایي چې دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي. هغوی وایي چې په في سبیل الله کې ټول نیك کارونه لکه ښوونځي اوسرك جوړول...او په عاملین کې د حکومت ټول کارکونکي شامل دي.

هغه کسان چې زکات ورکول ورته جوازنلري عبارت دي له والدین (مور او پلار)، خپل ماشومان او کفار، دا ځکه چې یو سړی نشي کولی چې د زکات څخه په خپله گټه او کار واخلي، د والدینو او خپلې کورنۍ نفقه خو هسې هم پر سړي فرض ده او که چیرې یو سړی د خپلو ماشومانو او والدینو نفقه نشي برابرولی هغه صاحب د نصاب نه دی او پر هغه باندې زکات ورکول لازم نه دي. له دینه علاوه نورو خپلوانو ته نه یوازې دا چې زکات ورکول جواز لري بلکې بهتره هم دی.

زکات او اقتصادي ثبات:

په هر هیواد کې کله ښه اقتصادي حالت وي (اقتصادي رونق، دکار وکسب اوج چې په ښه اقتصادي حالت کې تولیدات زیات، بیکاري کمه او عایدات یا درامد زیات وي بالعکس په خراب اقتصادي حالت کې (اقتصادي زوال یا رکود وي) تولیدات کمیږي، بیکاري زیاتیږي او عاید ورسره ښکته کېږي . مونږ دغه اقتصادي حالات په لاندې شکل (دکار او کسب دور یا د اقتصادي فعالیت دور) ښودلای شو.

او ددې لپاره چې اقتصادي حالت اوسط وساتل شي (اقتصادي ثبات) او په لاندې شکل کې هغه په مستقیم خط باندې ښودل شوی مونږ د زکات څخه اغیزمنه استفاده کولی شو. له همدې وجې (د زکات سیستم) له امله ویلی شو چې اسلامي اقتصادي سیستم د غیر اسلامي اقتصادي سیستم په پرتله ډیر اقتصادي ثبات لري چې ستره وجه یې د زکات موجودیت او له سود څخه منع ده.

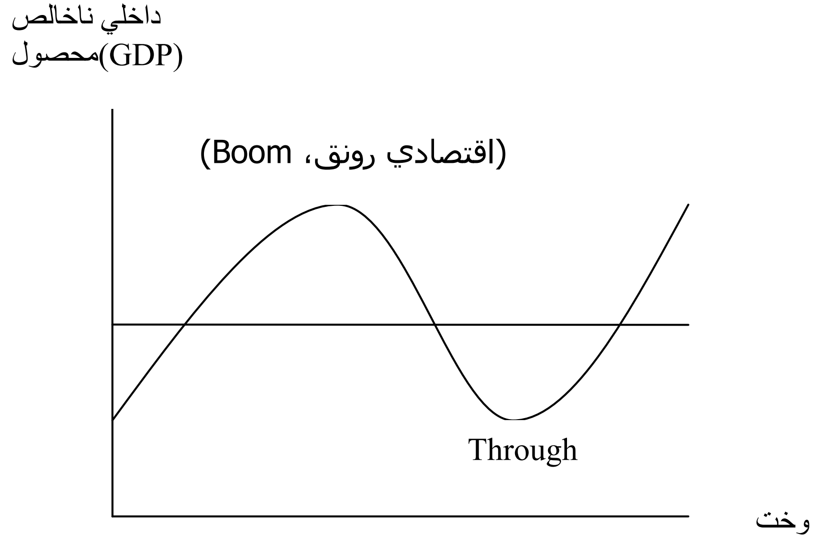

په پورتني شکل کې مونږ په اقتصاد کې د کار او کسب رول، یا د اقتصادي فعالیت رول (Business cycle) وینو.کله چې اقتصاد په رونق کې وي]دکار و بار اوج وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Boom)] عمومي تقاضا، تولیدات او د وګړو لپاره د روزګار شرایط برابریږي (د بیکارۍ سطحه ورسره ټیټیږي) او په عمومي ډول د خلکو د ژوند سطحه لوړیږي پدې حالت کې ډېر کسان د نصاب خاوندان کېږي او د زکات څخه لاسته راغلې پیسې یا بودیجه زیاتیږي، خو په مقابل کې دومره غریبان نه پیدا کېږي چې دغه د زکات ټولې روپۍ ورباندې مصرف شي، نو حکومت کولی شي دغه زیاتې او یا تفاضلې پیسې وساتي. او کله چې خراب اقتصادي حالت [اقتصادي بحران، اقتصادي رکود] مینځته راشي بیا نوموړې پیسې په کار واچوي. ځکه په خراب اقتصادي حالت کې عمومي تولیدات کمیږي، د بیکارۍ سطحه لوړیږي او د شیانو د اخستنې عمومي تقاضا کمیږي [کله چې د شیانو د اخستنې عمومي تقاضا کمه شي، هغه کمپنۍ چې نوموړې تجارتي توکي تولیدوي خپل تولید کموي او ډیر کارګران له کاره ګوښه کوي چې دا د بیکارۍ مشکل نور هم زیاتوي] . نو حکومت کولي شي چې هغه د زکات ذخیره شوې پیسې په غریبانو وویشي او پدې ډول عمومي تقاضا بیا پورته او دغه بد اقتصادي حالت (اقتصادي رکود یا تنزیل) له مینځه یوسي . خلاصه دا چې د زکات په وسیله مونږ تر ډیره حده د اقتصادي ثبات په ساتنه او مینځته راوړنه کې بریالي کېدی شو.

نوټ: په غوره اقتصادي حالت کې د وګړو عاید (ګټه) زیاته وي، نو ځکه د هغوی د لګښت فیصدي راټیټیږي[(MPC) Marginal Propensity to consume] کمیږي

بالمقابل په خراب اقتصادي حالت (اقتصادي رکود یا تنزیل)کې څرنګه چې د ډېرو وګړو عاید کمیږي نو ډېر خلك د غریبۍ له کرښې نه د لاندې راځي ،که په دغه حالت کې د زکات ذخیره شوې پیسې غریبانو ته ورکړل شي نو عمومي تقاضا ورسره زیاتیږي. باید په یاد ولرو که چیرې د شتمنو خلکو څخه پیسې واخستل شي او غریبو یا نیستمنو خلکو ته ور کړل شي عمومي تقاضا ډېره ورسره لوړیږي ځکه نهایي میل په مصرف (MPC) او متوسط میل په مصرف (APC) دواړه لوړیږي.

ځنې خلك دا وایي چې د زکات پیسې غریبان له کار کولو څخه ډډې کولو یا سستۍ

او بیکارۍ ته هڅوي، ځکه دوی وایي چې په مفته د زکات پیسې رارسیږي نو کار کولو ته څه اړتیا؟ خو دغه وهم په ځای نه دی ځکه مسلمانان په دې عقیده دي چې د زکات پیسې یا دولت نا پاکي ده [د زکات ورکولو په وسیله خلك خپل مال پاکوي] نو ځکه زکات اخستونکي کوښښ کوي چې په خپله ډېر کار وکړي تر څو حلال رزق وګټي او ددې جوګه شي چې په خپله غریبو خلکو ته زکات ورکړي.

د زکات او ټکس تر منځ توپیر:

- زکات د الله (ج) له اړخه په هر بډای مسلمان فرض دی، خو ټکس د حاکم له خوا په عوامو باندې لګول کېږي، معنی داچې زکات دیني وجیبه ده چې په ورکولو یې ثواب او په نه ورکولو یې عذاب دی.

- د زکات حد (کچه، اندازه) معینه ده، پداسې حال کې چې ټکس حاکم په خپله خوښه لګوي او هر څومره چې وغواړي حد یې لوړولی شي.

- .زکا ت دایمي دی، خو ټکس دایمي نه بلکې موقتي دی او د اړتیا په وخت کې د حکومت له خوا په عوامو لګول کېږي هغه هم هغه وخت کله چې د زکات په وسیله مشکل حل نشي.

- د زکا ت مستحقین الله پاك ټاکلي دي، خو ټکس حاکم په هر ځای کې چې وغواړي مصرفولی شي.

مالیه(ټکس):

په قرآنکریم کې د مالي چارو په برخه کې یوازې د دوو شیانو د اجباري ورکړې امر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی: زکات پر مسلمان او جزیه پر کا فر باندې کوم چې د اسلامي حکومت تر حکم لاندې ژوند کوي. پدې برخه کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او لومړي خلیفه (رض) احکام تر همدغو دوو پورې محدود وو, حضرت عمر (رض) د زکات ترڅنګ خراج هم ولګولو. د ټکس مسئله له انفاق او صدقې سره تړلی شو، انفاق او صدقه په قرآنکریم کې ذکر شوی، انفاق تقریبا (۶۰) ځلې او زکات او صدقه تقریبا (۳۰) او (۱۵) وارې په قرآنکریم کی ذکر شویدي. نبي کریم صلی الله علیه وسلم مستقیم ټکس نه و لګولی، ځکه چې اړتیا ورته نه وه او د ضرورت (جهاد) په وخت کې او یا بل وخت چې به د وسایلو اړتیا وه نو صحابه کرامو (رض) ته به یې وویل چې دا وسایل برابر کړئ هغوی به په داو طلبانه ډول دا کار کولو.

اوس دا سوال پیداکېږي چې اسلامي دولت د زکا ت تر څنګ ټکس لګولی شي او که نه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث کې فرمایلي:

، ،وفي ا موالکم حق معلوم للسائل والمحروم، ،

ترجمه: ستاسو په مالونو کی د سوال کونکي او بې برخې فقیر لپاره په فرض زکات سربېره نور حق هم شته

لدینه دا څر ګندیږي چې حکومت ټکس لګولی شي، امام غزالي په خپل وخت کې د حکومت لخوا د ډېر ټکس لګولو خلاف و، ځکه ده ویل چې دغه زیاتوالی د شریعت مطابق ندی، خو هغه وایي چې حکومت کولی شي د عوامو د ګټې پخاطر د زکات تر څنګ ټکس هم ولګوي او هغه په دوه حالتونو کې:

۱-دهیواد د د فاع او د عوامو د امنیت ساتلو لپاره.

۲-که چیرې اسلامي ټولنه د بډایانو (فیوډال، شتمنو) له اړخه له خطر سره مخ وي او یا که چیرې شتمن یا دولت مند په ټولنه کې د ورورګلوۍ فضا ګډوډوي.

لکه څرنګه مو چې مخکې وویل ټکس په دوه ډوله دی مستقیم او غیر مستقیم: غیر مستقیم ټکس ددې لپاره لګول کېږي چې د انفاق نړیوال هدف پوره کړی شي. مستقیم ټکس د لوړ عاید او پر دولت لرونکو خلکو لګیږي تر څو عاید په انصاف او عدل سره وویشل شي او د اسلام د انصاف او عدل اصل تطبیق شي. سره له دې چې دغه غیر مستقیم ټکس به په ځینو غریبو او بیوزلو عوامو بوج وي، خو بیا هم حکومت کولی شي چې د زکات او یا د حکومت له بودیجې نه له هغوی سره مرسته وکړي . په لاندې ګراف کې په ټولنه کې مستقیم او غیر مستقیم مالیات دواړه ښودل شویدي او دا په ډاګه شویده چې د زکات له بودیجې نه د حکومت له خوا له غریبانو سره د مرستې (انتقالي پرداخت) په وسیله پر غریبو او بیوزلو خلکو د غیر مستقیم ټکس مضر اثرات جبران کېدلی شي.

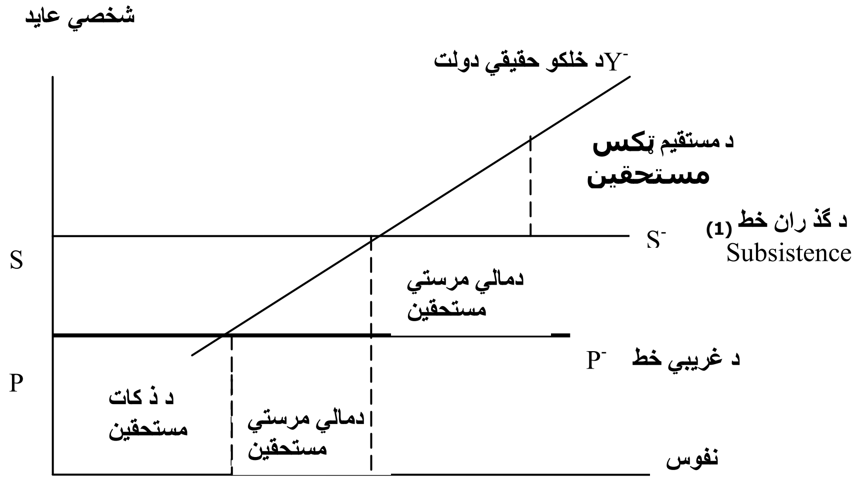

د زکات حد، سبسیډي،مالیاتو(ټکس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) د گذران خط (Subsistence Line) د پیسو(عاید) هغه مقدار ښيي چې دومره د ژوند ضروري شیان پرې واخستل شي چې د یوه سړي د ژوندي پاتې کېدلو لپاره بس وي.

هغه خلك چې د غریبۍ له کرښې نه ښکته دي د زکات اخستلو مستحق دي او په دوی بانې ټکس (مستقیم ټکس) نه شته، هغه خلك چې عاید یې د غریبۍ له کرښې نه پورته وي مگر بیا هم د ژوند ټولې اړتیاوي نشي پوره کولی، دوی ته له حکومتي خزانې څخه مرسته ورکول کېدی شي (انتقالي پرداخت، سبسیډي)، او هغه کسان چې حقیقي دولت (حقیقي درآمد) یې د گذران خط (Subsistence Line) پورته وي پر هغوی باندې مستقیم ټکس لگېږي.

اسلامي پولي پالیسي (**Monetary Policy in Islam**):

پولي پالیسي هم د مالي پالیسۍ په شان په اقتصادي پر مختگ او ثبات کې اهم رول لوبوي، د پولي پالیسۍ په سمې کارونې سره مونږ ډېر اقتصادي اهداف لکه د نرخونو ثبات، د عاید منصفانه ویش، د بیکارۍ له مینځه وړل او داسې نور لاسته راوړی شو. پولي سیاست د یوه هیواد د مرکزي بانك چې زمونږ په هیواد کې د افغانستان بانك په نوم یادېږي اداره کېږي.

مرکزي بانگ د پورته ذکر شویو اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر ډېرې لارې یا طریقې لري، چې له دې جملې څخه ځنې داسې طریقې دي چې په سود ولاړې دي (دسود کچه کم وی یا زیاته)اسلامي بانك ته دا لارې نه دي خلاصې مگر ددې څخه علاوه نورې لارې چې سود په کې نه وي موجودې دي لکه: د بسپنې نسبت (Rserve Ratio)، د گټې

شریکونې نسبت (Profit Sharing Ratio)، دقرض ورکونې نسبت (Lending Ration)، د بیا مالي کولو امداد نسبت (Refinance Ration)،او داسې نورې لارې شته چې په وسیله یې اسلامي بانك پولي سیاست په ښه او موثر ډول سره پر مخ بیولی شي، دا په دې معنی چې د سودي لارو په نه کارولو سره د اسلامي بانك موثریت او د پولي سیاست اداره کول نه زیانمن کېږي. په لاندې کرښو کې به د اسلامي بانك په وسیله د پولي سیا ست دکنټرول لارې تر څېړنې لاندې ونیسو:

- ### د بیا مالي امداد نسبت (**Refinance Ratio**):

د بیا مالي امداد نسبت: د مرکزي بانك له خوا تجارتي بانکونو ته د قرض حسنه، د یوه نسبت دوه وارې تادیه کولو ته وایي کوم چې بانك یې بیرته نشي ترلاسه کولای.

مثلا: که چیرې تجارتي بانکونو ته قرض حسنه ورکړی شی او ځنې قرضونه بیرته واپس نه شي، نو مرکزي بانك ددغه تاوان یوه برخه نوموړي بانك ته ورکوي، د مرکزي بانك په وسیله ددغه نسبت بدلون د تجارتي بانکونو د لنډ مهالي قرض ورکونې په قدرت باندې اثر پریباسي.

- ### د قرض ورکونې نسبت (Lending Ration):

د پور ورکوونې نسبت، د قرض حسنه د هغې نسبت څخه عبارت دی چې تجارتي بانکونه په قانوني توگه مجبور دي چې کم ترکمه هغه ټاکل شوی مقدار قرض حسنه ورکړي او ددې کچه د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي چې د هغو پیسو یو نسبت دی چې عوامو په بانك کې اچولې (Deman Deposti) وي، مثلا بانك د ټولو هغو پیسو چې په کې اچول شوي ۲٪ په لاژمي توگه په قرض ورکړي، دغه نسبت د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي او په دې سره مرکزي بانك کولی شي چې په اقتصاد یا بازار کې د پیسو عرضه کنټرول کړی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ګټې شریکولو نسبت (Profit sharing Ratio)

د تجارتي بانک او پیسو کارونکي یا صنعتکار تر مینځ د ګټې ګډولو نسبت د مرکزي بانک په وسیله کنترول کېدی شي او پدې وسیلې سره مرکزي بانک د پیسو په تقاضا او عرضه باندې اثر پرېباسي.

له دې څخه علاوه مرکزي بانک د مضاربوي بودیجې په زیاتولو او یا کمولو سره کولي شي د خپلې بودیجې یوه برخه ګوښې کړي، کومه چې د نورو تجارتي بانکونو سره د مضاربوي پانګې په ډول سره کارول کېدی شي.

- مرکزي بانک کولی شي چې دګټې شریکونې بانډ (سکوک) مارکېټ ته وړاندې کړي او په دې وسیلې سره د پیسو تقاضا او عرضه کنټرول کړي

ماخذونه

References

1. Quran karim [د قرانکریم کمپیوټري سافټویر]

د قرآنکریم د مبارکو آیتونو ترجمه له قرانکریم څخه [قرانکریم ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کې، چې د سعودي عربستان لخوا چاپ شویدی] اخستل شوې تر څو له غلطۍ او اشتباه څخه مخنیوی شوی وي

2. Sahahi Sitha (Ahadith) کمپیوټري سافټویر

3. IIE's Blueprint of "Islamic Financial System"؛

4. Dr,Tahir Mansory, "Islamic Law of Contract and Business Transactions"

5. Prof.Abdul Hameed Dar and Pro. Main Muhammad Akram "Islamic Economics"

6. Mivhael P.Todaro ,Stephen C. Smith "Economic Development"

7. Studies in the science of Islamic Economic, Abdurhaman Usri

٨- اسلام مین رباکې حرمت اور بلا سود بینکاري ، دکتور غازي، د نړیوال اسلامي پوهنتون (رئیس).

٩- د اسلامي اقتصاد تر نامه لاندې کنفرانسونو کې د مختلفو اقتصاد پوهانو لخوا وړاندې شوې مقالې

١٠- د انټرنېټ ځنې ویب پاڼې . پای

و من الله التوفیق

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library